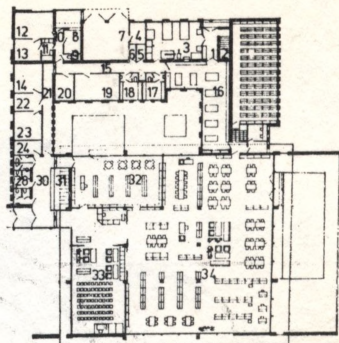
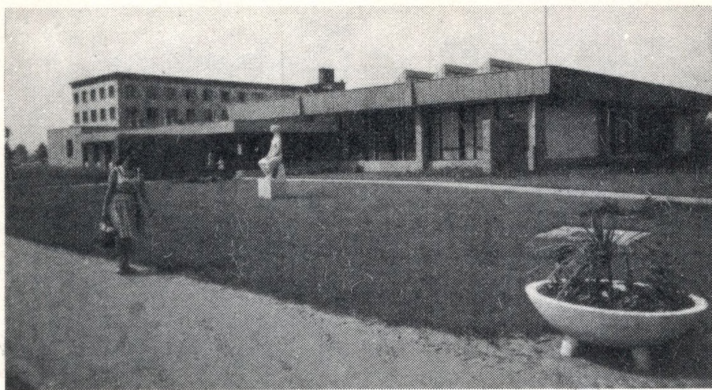

P 400(2)

Könnyvtáros

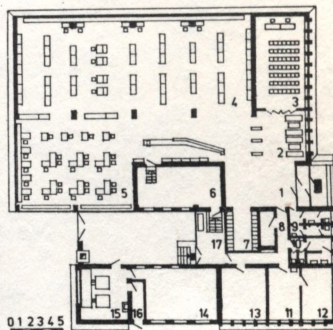
IK '82 | 11

**Illusztrációk Papp István
lapunk 647. oldalán közölt
cikkéhez.
A Tatabányai Megyei Könyvtár
épülete és belső képe,
továbbá a könyvtár alaprajza**

**A Kiskunhalasi Városi könyvtár:
épület,
belső részlet, alaprajz
(MTI-fotók)**

TARTALOM

Füleki Mihály	Véleményem szerint	635
Bényei Miklós	A közművelődési könyvtárosok politikai, közéleti tevékenységéről	636
Tuba László	Testvérgyűjtemények háza táján	638
Dr. Varsányi Livia	„Új információk alapján változhatnak a fejlesztési stratégiák”. Interjú Kapolyi Lászlóval (<i>Beszélgetések a könyvtárról</i>)	645
Papp István	A „B”-típusú könyvtárak épületmodelljéről I. PRODINFORM, PRODUKTORG, STRUKTURA és társaik. Átszervezések az ipari információs intézményeknél (-e -l)	647
Károlyi Ágnes	Mit értünk és mit értsünk gyermekkönyvtáron? (<i>Fórum</i>)	651
	Kitüntetések	653
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Bauer József	A katalóguscédulák sokszorosításának új módszere	656
Papp Emma	Az ének-zene oktatás és a zenei könyvtár	657
Krasznai Mihályné	Könyvtárhasználati oktatás egy műszaki főiskolán	658
	Olvastuk	660
A LAPOKBAN OLVASTUK	Nógrád, Csepel, Szabadidő Magazin	661
HÍREK		665
LÁTÓKÖR		
Zsigovics Ferencné	Könyvtári élmények Tanzániában	666
Nagy Attila	A 13–14 éves gyerekek olvasási szokásai 1965-ben és 1979-ben	669
	Kérdezz – felelek	675
	Hallottuk	676
Jónás Károly	Panka Károly 1882–1970 (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	677
Dr. Móra László	Az első országos könyvtárostanfolyamok (<i>A könyvtárak történetéből</i>)	679
Györe Pál	Információs infrastruktúra (<i>A Könyvtáros kislexikona</i>)	684
	Lapozgató	686
Szabó Ernő	„Könyv-, folyóirat-, diafilm- és hanglemez-katalógus” (<i>Helytelenül-helyesen</i>)	687
Galambo Ferenc	Moskál Tibor (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	688
Pálvölgyi Endre	A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve 1977–1978 (<i>Könyvtári szakirodalom</i>)	689
SZAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		691
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK		694
A lapunk e számában közölt ex librisek Moskál Tibor alkotásai		633

Из содержания

Tuba László: Состояние венгерских музейных и архивных библиотек (638);
Разговоры о библиотеке. Интервью с государственным секретарем по промышленности, с *Ласло Каполюи* (645);
Панн Иштван: Модель здания массовых библиотек венгерских маленьких и средних городов (647);
Надь Аттила: Навыки чтения у детей 13–14-летнего возраста в 1965 и 1979 гг. (669).

From the contents

László Tuba: State of the libraries of Hungarian museums and archives (638);
Talks about the library. Interview with *László Kapolyi*, State Secretary of the Ministry of Industry (645);
István Papp: A building model for Hungarian little and medium size town libraries (647);
Attila Nagy: Reading habits of 13 to 14 years old children in 1965 and 1979 (669).

Aus dem Inhalt

László Tuba: Die Lage der ungarischen Museums- und Archivbibliotheken (638);
Gespräche über die Bibliothek. Interview mit *László Kapolyi*, Industrie-
staatssekretär (645);
István Papp: Das Gebäudemodell der allgemeinbildenden Bibliotheken
der ungarländischen Klein- und mittelgrossen Städte (647);
Attila Nagy: Lesegewohnheiten von dreizehn-vierzehnjährigen Kindern
in 1965 und 1979 (669).

Cikkeink szerzői

Bényei Miklós, az MSZMP Hajdú-Bihar megyei Bizottságának munkatársa; *Galambos Ferenc* bibliográfus; *Györe Pál*, a KG-INFORMATIK ny. szaktanácsadója; *Jónás Károly*, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezető-helyettese; *Károlyi Agnes*, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ tudományos főmunkatársa; *dr. Móra László*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ ny. osztályvezetője; *Nagy Attila*, az OSZK KMK munkatársa; *Pátvölgyi Endre*, a Könyvtáros munkatársa; *Papp István*, az Országos Könyvtárügyi Tanács titkára; *Szabó Ernő*, a Népművelés olvasószervezője; *Tuba László*, a Mosonmagyaróvári Városi-Járásai Könyvtár igazgatója; *dr. Varsányi Livia*, a PRODINFORM osztályvezetője; *Zsigovics Ferencné*, a Török-bálinti Nagyközségi Könyvtár vezetője.

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9–11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 82.8661 Budapest, 1982

Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

A szöveg fényszedéssel készült

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivataloknál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215–96 162 pénzforgalmi jelzőszáma. Előfizetési díj ½ évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

KÖNYVTÁROS
A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25449

Véleményem szerint

**FÜLEKI
MIHÁLY**

**alezredes,
a Honvédelmi
Minisztérium
kulturális
osztályának
főinstruktora**

az *Olvasó népert* mozgalmat úgy kell felfognunk, mint egy hosszú távú művelődési programot, amely kellő bölcsességgel számol a felismert igazsággal: az olvasás egész életre szóló igényét és az irodalom élvezésének képességét nem lehet kampánymunkával beoltani a tömegekbe. Ezek kifejlesztése átgondolt és hosszú éveken át tartó, hozzáértő munkát igényel. Azonban a mozgalomnak abból az alapelvéből, hogy nem kampányról van szó, nem hurrá-sikerekre van szükség, nem szabad hibás következtetésekre jutnunk. Többen ugyanis úgy fogják fel a mozgalmat: mivel a munka lényegét a személyiségben végbemenő fejlődés képezi, ezt pedig nem lehet dokumentálni, a konkrét szervező munka elhanyagolható.

Valóban nem lehet egyik napról a másikra olvasóvá nevelni a könyvnek ma még hátat fordító tömegeket, s az olvasás művészetét sem lehet ripsz-ropsz kifejleszteni az emberekben, de ennek felismerése nem járhat együtt a mozgalom megfoghatatlanságával. Az irodalmi nevelés nagy mozgalmi kerete nem jelenthet általánosságokat, parttalanságot, „ej, ráérünk arra még”-magatartást. Ez az egész társadalmat átfogó vállalkozás csak akkor lehet eredményes, ha kölcsönzésekben, rendezvényekben, megfogható akciókban, művek és olvasók rendszeres egymásra találásában ölt testet. A mozgalom kampány voltát tagadva is az olvasók számának növekedésében és konkrét művelődési programok formájában kell alakot öltetniük az általánosan megfogalmazott szándékoknak, ez pedig azt igényli, hogy a *távlati cél figyelembevételével részcélokat kell kijelölni*. Az olvasómozgalommal jól összefér, hogy egymásra épülő részakciókra tagoljuk, csak nem szabad túlbecsülni eze-

ket, s nem szabad megfeledkezni a számokban, rendezvényekben nem jelentkező ízlés- és tudatbeli kérdésekről.

A „csak úgy, nagy általánosságban” zajló olvasómozgalom túlon túl elfolyó és megfoghatatlan lenne; az olvasómozgalmat mindig meghatározott tartalommal is meg kell tölteni, és mindig „testre szabott” formát kell neki adni. Lehet, hogy egy-egy akció közvetlen célja — mondjuk — valamilyen szűkebb szempont szerint válogatott művek „dívatba hozatala”, s ez által valamilyen időszerű feladat szolgálata, mindez azonban csak eszköz a nagyobb cél: az értékes műalkotásokban élvezetet találó, azok gondolati összefüggéseit, eszmei, erkölcsi tanulságait felismerő, a művek „üzeneteit” saját élethelyzeteikre alkalmazni képes állampolgárok számának növelése érdekében. Tartsuk ezért mindig szem előtt, hogy — bár leszűkítést jelent minden könyvjegyzék, és bár többnyire valamilyen nézőpont szerint szándékozik minden akció feldolgoztatni az olvasmányanyag eszmei mondanivalóját — a személyiség sokoldalú gazdagítása és kibontakoztatása a távlati célunk. Ez pedig azt is jelenti, hogy nem szűkítjük le tevékenységünket az akcióban kiemelt könyvekre.

A korszerű olvasómozgalom — éppen azért, mert számol a személyiségformálás bonyolultságával — nem gondolkodhat csak az olvasásban. Csak egy sokrétű hatásrendszer együttes és tartós működésétől remélhető a legkisebb elmozdulás is. Ezért ki kell lépni az egysíkúságból, s az amatőr művészeti mozgalom, az ismeretterjesztés és a klubélet, a film és a művelődés egyéb lehetőségeit is csatasorba kell állítani. Hogy a könyv adta élmény- és ismeretanyagot minél hatékonyabban segítsük beépülni az olvasók személyiségébe, szorgalmaznunk kell az ankétokat, műelemzéseket, író—olvasó találkozókat és a közművelődés egyéb hatékony formáit is. Természetesen ennek mindig *könyvközpontúan* kell történnie. De ne egyszerűen csak az olvasásra neveljünk. Ez a szándékunk együtt kell, hogy járjon a tömegek művelődési készségének, új iránti fogékonyságának, esztétikai ítéliképességének, gondolkodás-módjának általános fejlesztésével.

A közművelődési könyvtárosok politikai, közéleti tevékenységéről

Nemrég szakszervezeti könyvtárosoknak tartottam előadást a könyvtárosok politikai, közéleti tevékenységéről. A felkészülés során — és azóta is — sokat gondolkodtam azon, hogy miként értelmezhető ez a tevékenység. Leszűkíthető-e a szorosabban vett politikai területre, vagyis a politikai, társadalmi szervezetekben, mozgalmakban végzett munkára vagy sem? Bárhogyan közelítettem is meg a kérdést, a válasz mindig ugyanaz volt: nem. Nem, mert a közművelődési (tanácsai, szakszervezeti) könyvtáros a társadalmi munkamegosztásban eleve olyan helyet foglal el, amelynek *lényegéből* fakad a közösség, közelebből a munkahely, a lakóhely, az olvasók, a könyvtárhasználók stb. szolgálata, azaz feltételezi, megköveteli a közösségi magatartást, a politikai feladatvállalást.

A könyvtár politikai—közéleti funkciója

Sokszor és sok helyen — egyebek között magas szintű párt- és állami dokumentumokban is — olvasható, hogy a könyvtár a művelődés egyik alapintézménye, s ennek következtében a szocialista társadalomban politikai tényező. A közművelődési könyvtár politikai szerepe összetett: hozzájárul a szocialista tudat formálásához, a szocialista életmód kialakításához; mint az aktív közösségi művelődés egyik színhelye, megteremti a folyamatos művelődés feltételét, s más intézményekkel együtt garantálja a művelődési jog valóra váltását. Szempontunkból különösen fontos, hogy a könyvtár a politikai-világnézeti nevelésből is tetemes részt vállal, a maga sajátos eszközeivel ösztönzi a közéleti tevékenységet, elősegíti a szocialista demokrácia kibontakozását. A jó könyvtár — miként ezt többet megfogalmazták, legszebben talán *Kamarás István* — a társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális folyamatok egyik katalizá-

tora, a nyilvánosság egyik fóruma, vagy azzá kell, hogy legyen. A könyvtár — mondjuk inkább így: az információtár — magában hordozza annak a lehetőségét is, hogy döntéselőkészítő műhellyé váljék; sőt számos helyen már ma is az. A közvetlenebb politikai funkció betöltésének meghatározó eleme az adott olvasói, használói kör tájékoztatása, a tájékozottság feltételeinek megteremtése. Csakis erre, a tények ismeretére alapulhat a szabad eszmecsere, a nyílt vita.

Mindezek a feladatok a közművelődési könyvtár gyakran emlegetett hármasszerepkörén — olvasóvá nevelés, tájékoztatás, szórakoztatás — belül maradnak, legfeljebb a hangsúlyok tolnak el, és a kereteket kell más tartalommal megtölteni. Az olvasóvá nevelés a közéletiség szempontjából elsősorban a *tájékozódni képes, mérlegelő, véleményalkotó, legtágabban a folyamatosan művelődő emberré nevelést* jelenti. (Különösen nagy lehetőség van erre a gyermekek és a fiatalok körében.) A tájékoztatás (ismeretközvetítés) folyamatában kiemelt szerepet kap a marxista—leninista világnézet terjesztése, a politikai felvilágosítás. *A politikai-közéleti információk, az irodalom közvetítése, népszerűsítése egyúttal közvetlen politizálás is lehet.* Főként, ha nem merül ki a pusztán adatszolgáltatásban, a folyóiratok, újságok, könyvek egyszerű kézbe adásában, hanem a könyvtáros el is beszélget az olvasóval, igyekszik orientálni, a szó szoros értelmében eligazítani. Aligha vitatható, hogy *a színvonalas szórakoztatásnak* is lehet van közéleti hatása: az élménynyújtás, az izlésformálás sokban *segíti a közösségi embertípus kialakulását.*

Természetesen ennek is megvannak a maga objektív feltételei. Egyebek között szükség van a gyakran emlegetett kulturált könyvtári környezetre, a megfelelő helyiségre (helyiségekre). Rendkívül fontos a kielégítő állomány is. Mit értek ezen, hogy „kielégítő”? Tematikailag mindenekelőtt a marxizmus—leninizmus klasszikusaira, a szűkebben vett politikai és világnézeti irodalomra, a jog-

szabály-gyűjteményekre és jogi tanácsadókra gondolok, ám a politikai-közéleti tájékozódást, állásfoglalást nagymértékben segíthetik a többi társadalomtudomány termékei, a legújabbkori történelemmel — különösen a jelenkor történetével — foglalkozó feldolgozások, emlékiratok, forráskiadványok és a szocialista eszmeiségű szépirodalmi művek is. Az utóbbi időben a helyi önkormányzat és a vállalati önállóság fejlődésének következtében előtérbe kerültek a helyismereti információk, amelyek a szocialista demokrácia gyorsabb ütemű kibontakozásához járulhatnak hozzá a lakó- vagy a munkahelyen. Formailag a könyvek, a folyóiratok, az újságok mellett a szóba jöhető egyéb, például hangos-képes dokumentumok beszerzése is elengedhetetlen.

Természetesen elképzelhetetlen, hogy ezek a könyvek, dokumentumok valamennyi közművelődési könyvtárban hiánytalanul meglegyenek; még a legnagyobbakban, a megyei könyvtárakban is csak a magyar nyelvű anyag teljessége követelhető meg. A kisebb egységekben a könyvtárhasználók, az olvasók tényleges és lehetséges igényeihez — egyebek között a politikai oktatás különféle formáihoz, fokozataihoz — igazított, a nemzetközi, az országos és a helyi (megyei, városi, községi, vállalati stb.) politikai-közéleti eseményekről, folyamatokról kellő szinten tájékoztató, jól válogatott gyűjteményekre van szükség. A legfontosabb, hogy az olvasó megkapja, amit keres, vagy megfelelő tájékoztatást kapjon arról, hol találhatja meg a keresett művet, adatot stb. Ezért követelmény, hogy a politikai-közéleti tájékoztatás segédeszközei mindenütt a könyvtáros és az olvasó rendelkezésére álljanak. E tekintetben is érdemes, sőt szükséges könyvtári rendszerben gondolkodni; a már ma is gyakori könyvtárközi kölcsönzések mellett mindennapos gyakorlattá kell válniuk az információközvetítés és az együttműködés egyéb formáinak is.

A felhasznált és a felhasználható módszerek közül itt csupán kettőt említek: Úgy vélem, még sok kiaknázatlan lehetőség van a könyvtárak rendezvényprogramjában. A politikai irodalom népszerűsítésére, egy-egy politikus vagy publicista meghívására még csak-csak vállalkoznak a könyvtárosok (vizsgálat tárgya lehet, hogy ennek mértéke elegendő-e), az viszont igen ritkán fordul elő, hogy valamely könyvtár közvetlen politikai-közéleti rendezvény (fórum, jelölőgyűlés, tanácsági beszámoló stb.) szintere legyen. Tapasztalataim szerint akad még tennivaló az együttműködési kör bővítésében és főleg az együttműködés mélyítésében, erősítésében is. A politikai-közéleti funkció jobb ellátása különösen a politikai és társadalmi

szervekkel (párt, tanács, KISZ, szakszervezet, Hazafias Népfront stb.), a szakszervezeti könyvtárak esetében pedig ezek mellett a munkahelyi vezetéssel való szoros vagy szorosabb kapcsolattartást kívánja meg.

A szubjektív feltételek közül kétségkívül a könyvtáros (könyvtárosok) személyisége, munkája a legfontosabb. Meghatározó szerepet játszik a megfelelő alpműveltséggel (némelyek jobban kedvelik az általános műveltség kifejezést) párosult, jó szakmai felkészültség. Szempontunkból kiemelkedő jelentősége van a politikai-közéleti tájékozottságnak, az eszmei, szocialista elkötelezettségnek és a könyvtári tevékenység marxista—leninista megalapozottságának. Igen hasznos a szakmai és a politikai közéletben való személyes részvétel is. Az előbbivel e helyen nem foglalkozom, erről egy másik cikk szólhatna. Az utóbbiról viszont itt kell említeni néhány gondolatot.

A könyvtáros a politikai közéletben

Ha a közművelődési könyvtárak (sőt nyugodtan tágíthatjuk a kört: ha általában a könyvtárak) dolgozóinak politikai tevékenységét emlegetjük, rögtön felvetődik két kérdés: hogyan kapcsolódhat be a könyvtáros személy szerint is a politikai közéletbe, és hasznos-e ez a könyvtárnak vagy sem?

Az elsöre könnyű felelni. A politikai közéletben való részvétel lehetőségei széles körűek, sokfélék. Leggyakoribb (alighanem általános) a szakszervezeti és — a fiatalok körében — a KISZ-tagság. Számos könyvtárban önálló alapszervezetek vagy szakszervezeti bizalmi csoportok működnek; ezek tisztségviselői is természetesen az intézmények dolgozói közül kerülnek ki. A politikailag legérettebb, legtevékenyebb könyvtárosok a Magyar Szocialista Munkáspárt tagjai, vagy azok lesznek. Sokan vállalnak feladatokat a Hazafias Népfront munkájában is. Nem kevés azok száma sem, akik úttörővezetőként, a Vöröskeresztben, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulatban, a Magyar Honvédelmi Szövetségben stb. dolgoznak. Némelyek tanácsügyi megbízatást is kapnak. Némegyszer előfordult, hogy egy-egy könyvtárost a magasabb szintű — olykor megyei vagy országos — vezető testületekbe is beválasztanak.

A második kérdéshez rendszerint hozzáfűznek még egyet: nem von-e el túlságosan sok időt, energiát a könyvtárostól a közéleti szereplés? Kétségtelen — és ezt mintegy alapelvként rögzíthetjük —, hogy a *politikai tevékenység semmiképp*

pen sem mehet a szakmai munka rovására. Például nem zárhat be ilyen indokkal a könyvtár (nagyon ritka kivételek lehetnek), a könyvtáros nem utasíthatja el az olvasót, s nem várákozthatja túlságosan sokáig, nem maradhat el a feldolgozás, a szabadpolcok, raktárak rendbetétele emiatt stb. A könyvtárosok tehát csak olyan és csak annyi politikai-közéleti feladatot vállaljanak, hogy az ne gátolja őket, illetve az intézményt az alapfunkció hiánytalan ellátásában.

A kérdést azonban nem helyes csak erről az oldalról megközelíteni. *A politikai-közéleti szereplésnek* ugyanis *a szakmai munka szempontjából is sok előnye van.* A könyvtáros személyisége gazdagodik, látóköre bővül, információi sokrétűbbek, pontosabbak, ebből következően munkaköri feladatait is jobban meg tudja oldani. A könyvtár társadalmi kapcsolatai lényegesen erősödnek, nem mozog légüres térben, hanem a szó szoros értelmében benne élhet egy adott közösségben, ezáltal az időszzerű szakmai tennivalók is jobban érzékelhetők, könnyebben felismerhetők. A politikailag is tevékeny könyvtáros személyén keresztül a könyvtárról (a könyvtárakról) kialakított kép

is kedvezően módosul, s ez — ne tagadjuk — olykor az anyagi-pénzügyi támogatás nagyobb mértékében is jelentkezik.

Az itt leírtak összefoglalásaként ismételni szeretném: *a könyvtáros közösségi magatartása, közéleti szereplése mindenképp azon múlik, azon méretik meg — vagy legyünk hívebbek a valósághoz és fogalmazzunk így: azon kellene megmérettetnie —, hogy a könyvtár mennyire képes megfelelni a társadalom, az adott közösség (munka- vagy lakóhely) elvárásainak, szakmai teljesítménye milyen színvonalú.* Meggyőződéssel mondom azt is, hogy *a könyvtáros(ok) személyes részvétele a politikai közéletben igen hasznos, kedvezően hat a könyvtár munkájának egészére:* okvetlenül elősegíti a könyvtár(ak) társadalmi funkciójának eredményesebb, igényesebb betöltését, közművelődési célkitűzéseinek megvalósítását. Végző soron a könyvtárosok színvonalas, a tágabb és szűkebb közösségek valós szükségleteihez igazodó tevékenysége hozzájárul politikai, társadalmi és gazdasági céljaink eléréséhez, a szocializmus teljes felépítéséhez is.

Bényei Miklós

Testvérgyűjtemények háza táján

A múzeumi és a levéltári könyvtárakról

A szakmai szóhasználat a közgyűjtemény gyűjtőnévvel illeti a levéltárakat, a múzeumokat és a könyvtárakat. Logikus ez, hiszen e tudományos, igazgatási és közművelődési intézmények múltunk és jelenünk kéziratos, illetve sokszorosított írásos vagy tárgyi emlékeit gyűjtik viszonylag jól elhatárolható munkamegosztásban. Idézzük föl jogszabályban rögzített gyűjtőkörüket!

A levéltárakról szóló 1969. évi 27. sz. törvényerejű rendelet végrehajtásáról kiadott 30/1969. Korm. sz. rendelet 1. paragrafusa szerint iratnak, így levéltári anyagnak tekintendő „a) minden olyan írott szöveg, számadatsor, térkép, tervrajz és hangjegy, amely valamely szerv működésével, illetőleg személy tevékenységével kapcsolatban bármilyen anyagon, alakban és bármely eszköz felhasználásával keletkezett, kivéve a megjelentetés szándékával készült könyv jellegű kéziratokat;

b) a gépi adatfeldolgozás útján rögzített adatok.” Így határozza meg a múzeumi anyagot a 2/1965. MM sz. rendelet 1. paragrafusa: „muzeális tárgynak kell tekinteni minden olyan tárgyi, írásos és egyéb emléket, amely régészeti, történeti, természettudományi, irodalmi, képzőművészeti, iparművészeti, zeneművészeti, színháztörténeti, néprajzi, ipartörténeti, gazdasági, műszaki, tudománytörténeti szempontból, illetőleg a gazdasági, társadalmi vagy kulturális fejlődés szempontjából kiemelkedő jelentőségű.” Íme, a teljesség kedvéért az 1976. évi 15. sz. rendelet (*Könyvtáros* 1976. 7. sz.) 9. paragrafusa, amely szerint: „(1) A könyvtári anyag (dokumentum) körébe tartozik, az irattári jellegű levéltári anyag kivételével a) a nyomtatott könyv, a folyóirat, a hírlap és egyéb időszaki kiadvány, a zenemű, a térkép, a metszet, a plakát, a röpirat és más aprónyomatvány, vala-

mint az egyéb nyomdai sokszorosítvány; b) a nem nyomdai úton terjesztés céljára előállított szöveg-, kép-, adat- és hangrögzítés (gépirat, fénymásolat, fénykép, mikromásolat, film, hanglemez stb.); c) a könyvtári jellegű kézirat. (2) Könyvtári jellegű kéziratnak minősül — az irattári anyag kivételével — a kulturális vagy tudományos értékű irat.”

Figyelmesen olvasva előtűnnek e meghatározások — egyébként szükségszerűen — vitatható kapcsolódásai. Részint, mert rendeletekkel nem lehet minden esetet szabályozni, részint azonban természetes is, hogy a könyvtárak, levéltárak és múzeumok néha átnyúlnak egymás gyűjtőterületére. Ennek szabályozására született a 101/1975. KM sz. utasítás, amely kijelölte azokat a tudományos és szakkönyvtárakat, országos illetve megyei múzeumokat és szakkönyvtárakat, amelyek nem irattári eredetű levéltári anyagot őrizhetnek és gyűjthetnek. Tudtommal nincs hasonló szabályozás a múzeumi és könyvtári anyag nem múzeumi, nem könyvtári gyűjtéséről, illetve kezeléséről. Egyes jogszabályok ezen úgy igyekeznek segíteni, hogy gyűjtőkori vita esetén az ügyet az illetékes miniszter elé utalják. Különösen a muzeális emlék meghatározása ad lehetőséget széles körű, rugalmas gyűjteményfejlesztésre, viszont az is tény, hogy a legkevésbé védi ki a parttalan, szétfolyó gyűjtést.

Persze bármit és bármilyen céllal gyűjtsenek is ezek az intézmények, munkájukhoz nem nélkülözhetik a jól felszerelt szakmai könyvtárat, amelynek bizonyos részei segédkönyvtárként szolgálnak, mások pedig szervesen beilleszkednek a múzeumi, illetve levéltári gyűjteménybe. Talaly alkalmam volt néhány megyei levéltárat, múzeumot és városi közgyűjteményt meglátogatni, s utána eltűnődhettem könyvtáraik nagyszerűségén

vagy elhanyagoltságán, állományuk gazdagságán vagy hiányain, kapcsolataik sokrétűségén vagy elszigeteltségükön. Azt is mondhatnám, hogy kicsiben könyvtárügyünk erőnei és hibái együtt mutatkoztak meg a meglátogatott intézményekben.

Személyzet, elhelyezés, felszerelés

Főfoglalkozású levéltári könyvtárossal csak Székesfehérváron találkoztam (könyvtár—történelem szakos), a többi helyen a könyvtárosok — szerintem helyesen — levéltárosi munkát is végeznek. A Komárom megyei Levéltár könyvtárának kezelője tanítóképzőben végzett — könyvtári szakkollégiumot —, ő segédlevéltáros is. A könyvtárra csak munkaideje egynegyedét fordíthatja. A Pest megyei Levéltár könyvtárosa egyetemi végzettségű, történelem—könyvtár—levéltár szakos; német, latin és orosz nyelvtudással. A nagykovácsi és a váci részmunkaidős könyvtárosok szakképzetlenek, de letették a középfokú levéltárosi vizsgát. Veszprém megyében ketten kezelik a levéltár könyvtárát: egyikük teológiát és könyvtárosi szaktanfolyamot végzett levéltáros (latin, német nyelvtudással), a másik főiskolai könyvtárosi szakképzettséggel is rendelkező levéltáros. A Pest megyei és a Veszprém megyei levéltárak könyvtárosai munkaidejük 30—35 százalékát fordítják a könyvtárra; ők tudományos kutatómunkát is végeznek. Valamennyi levéltári könyvtáros alkalmas munkakörének betöltésére.

A meglátogatott 4 megyei múzeumban összesen 7 könyvtáros dolgozik (Székesfehérváron 3, Szentendrén és Veszprémben 1—1; Tatán 2 félállású), közülük ötnak középfokú könyvtárosi szakképzettsége van. Egy munkatárs könyvtárkezelői szaktanfolyamot végzett, egy pedig szakképzetlen. Ez utóbbit a múzeum előző igazgatója még a megyei könyvtár alapfokú tanfolyamára sem engedte el, hasznontalannak tartván az ott töltött időt. Tatán a két félállású könyvtáros munkaidejének másik felében múzeumi népművelő, illetve restaurátor. A városi múzeumokban nincs főfoglalkozású könyvtáros; az állományfejlesztést általában az igazgató végzi, a többi munkát pedig az adminisztrátor és más munkatársak. Cegléden a múzeumi népművelő, Vácon a fotós a könyvtár kezelője. Zircen szakképzett főfoglalkozású könyvtáros tevékenykedik német, latin, francia passzív nyelvtudással. Rajta kívül csak egy könyvtárosnak van még nyelvtudása, amit középfokú angol nyelvvizsga is bizonyít.

Tapasztalatom szerint a múzeumi könyvtárosok helyzetüket, megbecsültségüket tekintve a fotósokkal, restaurátorokkal, népművelőkkel, propagandistákkal vannak egy sorban. A múzeumigazgatók tulajdonképpen technikai munkaerőnek vagy adminisztrátornak tekintik őket, ezért érdemi (szakmai) dolgaikba is sokszor — és gátlástalanul — beleszólnak. Nemcsak az állományfejlesztést szabják meg, hanem a leltározás módját, a katalógusok szerkesztését is, sőt előfordult, hogy a megyei könyvtár segítségül hívott munkatársait is rossz megoldásokra kényszerítették. Élesen fogalmazva: ma a múzeumi könyvtárak a mindenkori igazgatók szabad prédái, s még az a jobbik eset, ha nem törődnek sokat a könyvtárral, mert nem kényszerítik évek múlva is visszaütő megoldásokra a könyvtárosokat, akik így örökre az elődök hibáit javítják — rosszul. A muzeológusok 80—85 százaléka a jogosnál és indokoltnál is élesebben kritizálja a közművelődési és a szakkönyvtárakat, önállósra törekszik, lebecsüli más könyvtárak (és más múzeumok) szolgáltatásait, és nem ismeri el szellemi partnernek a könyvtárosokat. Úgy vélem, hogy tartózkodásuk, bizalmatlanságuk, szakmai gögjük is nagymértékben felelős a múzeumi könyvtárak elmaradottságáért. Ám ennél is meghatározóbb az, hogy a muzeológusok rossz véleményét tovább táplálja a gyenge, alacsony színvonalú könyvtári környezet.

A *megyei múzeumokban* mindenütt van önálló könyvtárhelyiség (30—80 négyzetméter), de mindegyik zsúfolt, együtt van bennük a raktár, az olvasó és a könyvtáros munkahelye. Szekrényekben és szabadpolcokban vegyesen tárolják az állományt, s a helyhiányra hivatkozva a könyvek egy részét a muzeológusok munkaszobáiban tartják. Raktári rend egyedül Tatán van, a többi helyen néhány nagy szak szerint csoportosítják az anyagot, s mind a könyvekről, mind a katalóguscédulákról hiányzik a raktári jelzét, egyszerűen azért, mert a dokumentumoknak nincs állandó helyük.

Cegléden, Vácon, Nagykőrösön és Esztergomban önálló könyvtárhelyiség van (20—50 négyzetméteresek); ezeket előadásokra és kiscsoportos foglalkozásokra is használják. Pápán és Zircen helyhiány miatt a múzeum irodáiban és egyéb helyiségeiben szórták szét a könyvtári anyagot. Mindenütt nagy a zsúfoltság, ami akadályozza a rendezést, sőt néha a használatot is.

Ennél kedvezőbb körülmények között működnek a *levéltári könyvtárak*. Székesfehérváron jó a könyvtár elhelyezése, Esztergom 80 négyzetméteres önálló könyvtárhelyisége azonban már zsúfolt, a polcokon 2—3 sorban állnak a könyvek. A Pest megyei Levéltár könyvtára zárható raktárrészben

tálálható, s bár zsúfolt, de jól rendezett. A vespéremi levéltár könyvanyagát kétszintes raktárban tartják. E két utóbbi helyen kézikönyvtárral felszerelt, 12—15 személyt befogadó kutatószoba is van, amelyet előadóteremként is használnak. A technikai felszereltség azonban mindenütt szegényes: 6 múzeumban van mikrofilm-olvasó, egyben hómásoló, egyben gyorsmásoló, de háromban (köztük egy megyeiben) semmi ilyesmi nem akad. Székesfehérváron a levéltárban semmilyen technikai eszköz nincs, Esztergomban van mikrofilm-olvasó és fotófelszerelés, Veszprémben mikrofilm-olvasó és japán gyorsmásoló. Fotóműhellyel a Pest megyei Levéltár is rendelkezik, s az itt dolgozók a velük egy épületben levő megyei tanács sokszorosító- és másológépeit használják.

A könyvtári állományok

Bátran előlegezhetem azt a megállapítást, hogy a múzeumi és a levéltári könyvtárak a nemzeti dokumentumvagyon sokkal értékesebb részének adnak otthont, mint ahogy a számok alapján gondolnánk, különösen a jogi, a közigazgatási, a történeti, a néprajzi és a művészeti irodalom vonatkozásában. Ennek több oka is van: a) a gyűjtemények általában jóval régebbiek a közművelődési könyvtári gyűjteményeknél; b) a felszabadulás utáni osztozkodáskor más intézmények (egyházi, egyesületi és magánkönyvtárak) könyv- és folyóiratanyagából viszonylag sokat kaptak; c) vezetőik gyűjtőszendevélye és szakértelme révén folyamatosan jó anyaggal gyarapodtak ajándékok, cserék, hagyatékok és vásárlások révén is.

A levéltári könyvtárak állománya az anyaintézmény funkciójából fakadóan jóval határozottabb profilú, „összeszedettebb”, mint a múzeumoké. Régebbi anyaguk számszerűleg ugyan nem nagy, de annál értékesebb, főleg a történeti és a jogi szakirodalom (forráskiadások, kézikönyvek, törvénytárak stb.), s gyarapításuk ma is következetesen, központilag szabályozott gyűjtőköri utasítás szerint történik. Emiatt alig találni fölösleges, „állományidegen” munkát a polcokon. Összesítő leltár hiányában csak felbecsülhető az állomány tartalmi megoszlása. Eszerint a történettudomány és segédtudományai 30—55 százalékkal, a jog, az állam- és a közigazgatás 10—30 százalékkal, a helytörténet 10—20 százalékkal, az általános művek (lexikonok, szótárak) pedig 15—30 százalékkal részesednek az állományból. A megyeszékhelyeken 5—13 ezer könyv, ezer-ötezer kötet periódika, év-

könyv alkotja az állományt, másutt (fiókok, vidéki osztályok) ennek csak kis töredéke található a levéltárakban. Az Országos Levéltár Központi Könyvtára 1980-ban kidolgozta és minden levéltárba eljuttatta a levéltári könyvtárak szervezeti és működési szabályzatát, s mellékleteként a részletes gyűjtőköri szabályzatot, amit néhány helyen kiegészítettek, finomítottak is.

Általában elmondható, hogy a levéltárak értékes történettudományi anyaggal rendelkeznek, helytörténeti gyűjteményük vetekszik a megyei könyvtárakéval (a 17—19. századi dokumentumokat tekintve ezeket fölül is múlják), közigazgatási szakállományuk a legjobb a megyében. Teljességre törekvően gyűjtik az 1900 előtti helytörténeti irodalmat, és irigylésre méltóan gazdagok a 19. századi történeti munkákban (forráskiadások, adattárak, kézikönyvek, monográfiák, folyóiratok). Hiányaikat antikváriumokból, hagyatékokból és főlőspéldányokból igyekeznek pótolni. Éves keretükből az utóbbi években 25—60 ezer forint jutott könyvre és 5—15 ezer periodikára. Gyarapodásuk 30—50 százaléka belföldi csere és ajándék útján, esetleg hagyatéok vagy iskolai, intézményi könyvtárak régi anyagának megszerzésével történik. Más helyi és a megyebeli könyvtárakkal nem hangolják össze a gyarapítást, de ezek állományára jobban tekintettel vannak, sőt szükség esetén bátrabban támaszkodnak is rájuk, mint a múzeumok.

Az indoklatnál jóval tarkább és egyenetlenebb képet mutatnak a múzeumi könyvtárak. A megyei

múzeumok általában 10—30 ezer darab könyv jellegű dokumentumot és 4—15 ezer kötet periodikát, illetve évkönyvet őriznek, míg a városi gyűjtemények és a vidéki szakmúzeumok állománya kisebb, 6—25 ezer kötetes. Itt még a pusztai mennyiségi adatok értékelése is nehéz, részint, mert a néhány oldalas katalógusokat, az állomány 10—20 százalékát kitevő kiállításvezetőket is könyvként leltározzák; a bekötött folyóirat-évfolyamok mellett az egyes számokat is állománynyilvántartásba veszik (ez természetesen szintén egy egységnek számít), részint pedig az állománynyilvántartások zilált állapota miatt (többszörös átletározás, az összeadások hiánya stb.). Összesítő állomány-nyilvántartás hiányában a gyűjtemény összetétele csak nagyjából becsülhető fel. Ez utóbbi a fontosabb múzeumi területek szerint: régészet 10—20 százalék, néprajz 15—20, képzőművészet 24—30, helytörténet, történettudomány 20—30, egyéb (általános művek, nyelvészet) pedig 10—15 százalék. A dokumentumok 30 százaléka 1945 előtti, 20—40 százaléka pedig idegen nyelvű csereanyag. A múzeumok könyvtári anyaga négy fő állománytestből áll: 1. Régi anyag a 17. századtól a kiegészítésig. (Ebből a szerencsésebb múzeumok — például a székesfehérvári — nagyon gazdag állományhoz jutottak.) 2. A kiegyezés és a felszabadulás között megjelent történeti, helytörténeti, néprajzi, régészeti és művészettörténeti munkák — bár hiányosan. (A helytörténeti anyag e korszakból néhány helyen jobb, másutt gyengébb a megyei könyvtárakénál.) 3. Az 1945 utáni állomány (ez is meglehetősen hiányos, különösen az újabb külföldi monográfiák és kézikönyvek beszerzése marad el többnyire pénz hiányában). Ez az állományrész tükrözi leginkább a mindenkorai igazgató vagy egy-egy rámenősebb muzeológus érdeklődési körét. 4. Nagyszámú, de egyenetlen és hiányos csereanyag (főként a megyei múzeumokban; esetleges a városiakban). Bizonyos múzeumok profiljuknak megfelelően erőteljesebben gyűjtik valamely szakterület irodalmát (Zirc a természettudományét, Szentendre a művészetekét). Általános tapasztalat, hogy a múzeumi könyvtárakban sok az elavult, fölösleges, használhatatlan mű. Törlés az állományból emberemlékezet óta nem volt sehol. Néhány helyen elajándékozzák vagy elcserélik a duplumokat, de mindenütt múzeumi tárgynak tekintik a könyvtári dokumentumokat, s így lehetetlennek tartják selejtezésüket. Jellemző az egyik igazgató érvelése: azért ragaszkodnak az ötvenes évek törlésre érett kiadványaihoz is, mert ezek már most kiállítható történelmi emlékek, s hátha valamikor még felhasználhatók lesznek kiállítási célra.

Gyarapítás

Erős az önellátásra törekvés. Mind az igazgatók, mind a beosztott muzeológusok igen rossz véleménnyel vannak a közművelődési és a tudományos könyvtárak szolgáltatásairól (a hozzáférés nehézsége, használati kötöttségek, a könyvtárközi kölcsönzés lassúsága, sok esetben sikertelensége, a másolás és a fordítás elhúzódása stb.), ezért munkájukban szinte kizárólag saját múzeumuk könyvtárát használják. Néhány igényesebb kutatót kivéve ez publikációik anyaggyűjtésének tervszerűtlenségében, a bibliográfiai bázis szegényességében mutatkozik meg, ami természetesen a szellemi terméken is tükröződik. Jellemző az egyik megyei múzeumban előfordult eset: az egyik muzeológus Németh Lászlóval foglalkozott, ezért az író minden elérhető hazai és külföldi kiadású művét beszerezték! Többnyire a múzeumok könyvtársai sem ismerik a megyei könyvtárak állományát, akad olyan közöttük, aki már évek óta nem is járt a megyei könyvtárban. Ebből következik, hogy a muzeológusok többsége nem értékeli eléggé a megyei könyvtárak helyismereti munkáját, vitatja illetékességüket, és a hagyatékok vásárlásakor vagy az aukciókon harcos konkurensként viselkedik. Pedig a mai anyag gyűjtésében sem a teljességet, sem a mélységet illetően nem versenyezhetnek a megyei könyvtárakkal. Néha az volt az érzésem, hogy az Országos Széchényi Könyvtár gyarapítási gyakorlatától csak a pénzhány tartja vissza őket.

Gyűjtőkori szabályzat egyetlen könyvtárban sincs, az állomány fejlesztésében általános gyakorlat, hogy a muzeológusok és a könyvtárosok rendeléseit az igazgató fölülbírálja. Kisebbségi múzeumokban a vezető gyarapítja az állományt. Rendszeresebb gyarapítás csak a 70-es évektől van. Szerződés alapján a Könyvtárellátótól vásárolnak, de ez gyarapodásuknak csak mintegy 25—30 százalék, mert ezen, valamint a cserén és az ajándékon kívül a beszerzés forrásai még az antikváriumoktól, a kiadóktól és a tudományos intézetektől történő vásárlások is. A megyei múzeumok könyvbeszerzési kerete az utóbbi 2—3 évben 25 ezertől 50 ezer forintig terjedt, a kisebb múzeumoké pedig 10 ezertől 25 ezerig. Nem kezelik mereven a beszerzési keretet, szükség esetén többet is költenek más költségvetési előirányzatok terhére. Folyóiratelőfizetésre a megyei múzeumok 5—60 ezer, a városiak pedig 5—20 ezer forintot fordítanak. Ez az összeg 20—40 cím előfizetésére elegendő. Különösen gazdag és értékes anyagra tesznek szert azok a múzeumok, amelyeknek több cserére alkalmas saját kiadványuk

van. Több megyei múzeum cserepartnereinek száma nagyobb, mint némelyik országos szakkönyvtárunké (30—350 külföldi, 60—150 belföldi). A városi múzeumok csak saját kiadványaikat cserélhetik 20—25 cserepartnerral, a többiek esetenként a megyei múzeumok duplumaiból is kapnak évi 10—30 darabot. Folyóiratok és sorozatok esetében az évi gyarapodás 40—85 százalék is származhat cseréből, a könyvek, évkönyvek és a kiállítási katalógusok tekintetében ez az arány általában 30—50 százalék között mozog. Az OSZK-tól igényelt fölőspéldányok száma nem nagy, de mindenütt figyelemmel kísérik a jegyzékeket. A cserével, különösen a külföldivel, értékes anyaghoz jutnak a múzeumok. (E téren elismerően szóltak a washingtoni kongresszusi könyvtárról, amely néhány hazai kiadványért valóságos elárasztja csereanyagával a múzeumokat.) A műzeumi könyvtárak tevékenységének csaknem felét a csere lebonyolítása teszi ki. Ragaszkodnak hozzá, nagyra értékelik, mert az anyagi és szakmai előnyökön felül az intézmény tekintélyét is növeli a külföldi cserepartnerek nagy száma. Jól láthatók azonban a nemzetközi csere hátrányai is: az egyeztetés hiánya miatt egymáshoz közeli múzeumokba ritkán használt sorozatok kerülnek több példányban; a szervezetlenség következményeként viszont fontos intézmények kimaradnak; ritkán vagy soha nem használt anyag foglalja el a szűkös helyet, méterszámra porosodik a polcokon a bolgár, dán, finn, svéd stb. nyelvű anyag; ha a hazai cserekiadványok sora megszakad, hiányos, egyetlen lesz a csere útján szerzett anyag is, bizonyos sorozatokból pedig több évfolyam is hiányozhat (némelyik külföldi partner továbbra is

küldi anyagát, mások csak 1—2 évig, s vannak, akik csak a rendszeresen küldött anyagért küldenek kiadványaikból).

A már említett önellátásra törekvésből fakad, hogy sem más múzeumokkal, sem a megyében működő könyvtárakkal nem egyeztetik beszerzéseiket a múzeumi könyvtárak. Néhol ugyan átengednek duplumokat a kisebb múzeumoknak, a levéltárnak és a megyei könyvtárnak, de a gyarapítás és az állományok tudatos összehangolását sehol sem tapasztaltam. A kisebb múzeumok könyvtárosai általában jobban ismerik a székhelyükön működő könyvtárak anyagát, mint a megyeiek. De ha a múzeumi könyvtárosok még hajlandók volnának is bizonyos gyűjtőkori együttműködésre, a muzeológusok és az igazgatók csak nagyon kis mértékben vagy egyáltalán nem.

Állományfeltárás, könyvtárhasználat, -irányítás

A meglátogatott múzeumi könyvtárakban az állomány feltárása általában gyenge színvonalú, a katalógusok szakszerűtlenek, inkább tükrözik az igazgatók, muzeológusok és a szakképzetlen könyvtárosok elképzeléseit, mint a szakmai kívánalmakat. Egyedül Tatán találtam jól használható, szakszerű szerzői és cím szerinti betűrendes, csoportképzéses szak-, továbbá helytörténeti betűrendes és sorozati, valamint folyóirat-katalógust. Másutt csak az állomány egy részéről készült betűrendes szerzői, sorozati vagy címszó-katalógus. Találkoztam meglehetősen leegyszerűsített, sőt szakszerűtlen helytörténeti, periodika-, cikk- stb. katalógusokkal, részben ETO-, részben saját tárgyszavak szerinti szakkatalógussal és különkatalógusokkal (cserekiadványok, kiállításvezetők stb.). Némelyik helyen 7—8, többször elkezdett, majd abbahagyott katalógust próbálnak rendbetenni az egymást váltó szakképzett vagy szakképzetlen könyvtárosok, természetesen eredménytelenül. Így azután a kellően agyonbonyolított vagy végtelen leegyszerűsített katalógusok közül egy sem teljes, és senki sem igazodik el bennük. A már említett tatai katalógusok kivételével a bibliográfiai leírás gyenge színvonala, a szakszámok, hivatkozások, melléklapok és raktári jelzetek hiánya jellemzi e katalógusokat. A kisebb gyűjteményekkel rendelkező városi múzeumok katalógusai teljesebbek, jobban feltárják az állományt. E téren is jobban állnak a levéltári könyvtárak. Mindegyikben megtalálható a teljes állomány feltáró szerzői katalógus, két helyen sorozati katalógust, illetve csoportképzéses szakkatalógust is

szerkesztenek. Mintaszerűek a veszprémi levéltár gazdag állományáról készült katalógusok. Betűrendes szerzői, cím- és sorozati katalógus, a Veszprém megyei nyomdák katalógusa, továbbá kitűnően kijelölt csoportokkal és mutatóval ellátott csoportképzéses szakkatalógus alkotja a feltáró rendszert. A gyűjteményes köteteket és évkönyveket helyismereti szempontból analitikusan is föltárja a betűrendes katalógus a helynevek alapján. Ez tartalmazza a periodikák leírásait is.

A könyvtárak nyitvatartási ideje mind a múzeumokban mind a levéltárakban megegyezik az intézményekben dolgozók munkaidejével. A levéltárakban a külső kutatók csak kutatási napokon használhatják a könyvtárat, de ekkor olyanok is, akik a levéltári anyagban nem kutathatnak (például 18 éven aluliak). A munkatársakon kívül kevesen ismerik, illetve veszik igénybe a múzeumi és a levéltári könyvtárakat — többnyire ismerős kutatók, tanulók, a múzeubaráti és a helytörténeti körök tagjai —, ezért nem is fordul elő, hogy valakit visszautasítsanak. Olvasónyilvántartást és forgalmi statisztikát csak a Veszprém és a Pest megyei Levéltárban vezettek; így megint csak becslés alapján írhatom: a megyei intézményekben évente 100—200 kutató 300—800 alkalommal 800—2000 dokumentumot használ.

A leggyakoribb szolgáltatási forma a helybenolvasás. Kivételes esetben ki is kölcsönzik a könyvtári dokumentumokat, és — ha erre mód van — másolatot készítenek róluk. A közgyűjteményekben látogató szakkörök, tanulócsoportok felkeresik a könyvtárakat is, foglalkozásaikon a könyvtárosok többsége előadóként szerepel. Önálló kiadványa egyik könyvtárnak sincs, a kutatást is végző könyvtárosok a múzeumi és a levéltári kiadványokban publikálnak.

Az Országos Levéltár központi könyvtárának módszertani irányítása erősen érezhető a levéltári hálózaton. Összesíti a statisztikákat, mintaszabályzatot dolgoz ki, központi katalógust épít, felülbírálja a törlést, körleveleket szerkeszt az időszzerű teendőkről, továbbképzést szervez stb. Ki szállásokra — valószínűleg létszámhiány miatt — nem futja erejéből, de tevékenységének eredményeként rendezett, egységes elvek szerint működő levéltári könyvtárhálózat alakult ki. 1968 előtt közvetlenül az Országos Levéltár központi könyvtára irányította a könyvtárakat, ma ez az országos irányítás a levéltárak fenntartóin és az igazgatókon keresztül történik — láthatóan eredményesen. A megyei levéltárak közül csak ott végez módszertani munkát a könyvtáros, ahol vidéki egységek is vannak. Ha van rá igény, a közművelődési könyvtárosok szakmai tanáccsal segítik a

múzeumok könyvtárosaikat, ők viszont — ritkán — a kisebb múzeumok könyvtárainak kezelőit, de ez jóindulattal sem nevezhető módszertani munkának. A Múzeumi Restaurátor és Módszertani Központ módszertani irányítása néhány értekeztetből, a könyvtárak felszerelésének felméréséből és a múzeumi kiadványok bibliográfiájának szerkesztéséből áll. Nagyon hiányzik az egységes elveken alapuló módszertani munka. Szükség volna a gyűjtőkori irányelvek és gyarapítási normák kidolgozására, az ésszerű munkamegosztás szervezésére egyrészt a múzeumok, másrészt a múzeumok és más közgyűjtemények között, a cseretevékenység országos és regionális összehangolására, minta katalógusszabályzat kidolgozására és továbbképzésre. Amíg ez meg nem valósul, az „ahány ház, annyi szokás” alapján működnek a múzeumi könyvtárak.

Kapcsolat a közgyűjtemények között

Mivel a levéltári és a múzeumi könyvtáraknak egyaránt van kapcsolatuk (vagy kellene, hogy legyen) a megyei könyvtárral, illetve más közgyűjteményekkel, célszerűnek tartottam ezt a kérdéskört kiemelni a többi közül.

Gazdag és feltárt helyismereti gyűjtemények alakultak ki a megyei könyvtárakban, szerencsésen egészítik ki a múzeumokét és a levéltárakét. Bizonyos területeken (néprajz, régészet, művészetek, államigazgatás, jog, történettudomány) együttesen kerek állományrészek és állományok alakultak ki a megyei közgyűjtemények összességét tekintve. Néhány régebbi folyóirat esetében (*Turul*, *Századok*, hivatalos közlönyök stb.) a múzeumok és a levéltárak anyaga teljesebb, mint a megyei könyvtáraké. Az indokolt párhuzamoságok mellett természetesen bőven akad értelmetlen, fölösleges, pazarló párhuzamoság is, amelynek legfőbb oka nem az „így alakult ki a múltban” ténye, hanem a máig élő helytelen szemlélet. Már utaltam rá, hogy a kisebb városokban inkább tekintettel vannak egymásra a közgyűjtemények, mint a megyeszékhelyeken, ám ez is inkább a szűkös anyagiakból fakadó kényszer, mint a tudatos törekvés eredménye. Ezeket az intézményeket képtelenség volna rávenni bármilyen anyaguk átadására, a duplumok cseréje, a folyó beszerzések egyeztetése azonban ma már tőlük is elvárható. A múzeumok és a megyei könyvtárak között sokszor harc folyik a fényképgyűjtemények, kéziratok, aprónyomatványok és helyismereti művek beszerzésekor. Veszprém és Komárom megyében

azonban már előfordult például az aukciókat megelőző egyeztetés is.

Talán országosan is példa nélkül álló a megyei könyvtár gondozásában 1973-ban megjelent, *Komárom megye közgyűjteményeinek helyismereti katalógusa* című kiadvány, amely a megyei múzeum, levéltár, az egyházi és a városi könyvtárak, a megyei könyvtár, illetve a jelesebb magángyűjtemények anyagát tárja fel. Ugyancsak Tatabányán látott napvilágot a *Kéziratok megyénkről. Komárom megye közgyűjteményeiben őrzött kéziratok lelőhely katalógusa*, amely 11 közgyűjtemény anyagát tárja fel.

A levéltárakban nagyobb igényt és készséget tapasztaltam az együttműködésre, mint a múzeumokban. Ők készségesen vállalnák gyarapodásuk folyamatos bejelentését a megyei könyvtárnak. A gyűjtőkori együttműködésen kívül természetesen megtalálhatók a közgyűjtemények közötti munkakapcsolat más formái is: a könyvtárközi kölcsönzés, a másolatok küldése, a kutatók egymáshoz irányítása, a könyvtári szakmódszertani segítség, közös kiállítás, közös kiadvány stb. Jogos az a törekvés, hogy az együttműködést mindegyik intézmény elsősorban a saját hasznára szeretné fordítani, viszont hosszú távon a jól felfogott közös érdekből fakad a nagyobb saját haszon is. A közös érdek érvényesülését a szemléleti akadályok mellett nehezíti a technikai berendezések és a központi biztatás hiánya s a közös munka módszertanának kidolgozatlanlansága is. Néhol a távolság is gondot okoz. Komárom megyében például Tatán van a megyei múzeum, Tatabányán a megyei könyvtár, Esztergomban pedig a megyei levéltár.

Utam során javaslatokat gyűjtöttem a meglátogatott múzeumok, könyvtárak és levéltárak munkatársaitól, amelyeket most a magaméval megtoldva közreadok: Mielőbb szükség lenne egy országos — esetleg több regionális — összejövetelre, amelyen az érdekelt hálózatok módszertani irányítói, az intézményvezetők és a könyvtárosok tanácskozhatnának az együttműködésről; az itt kialakult közös elvek alapján megindulhatna a módszertani központok közös munkája a közösen kidolgozott részletes ajánlások alapján; tárgyalják meg a kérdést a szakmai folyóiratok; a közös munka élvezzen országos támogatást; a megyei intézmények együttműködése mellett érvényesüljön a kisebb közgyűjtemények ilyen irányú tevékenysége is; létre kell hozni a múzeumi könyvtárak valóban *működő* módszertani központját, mert a sikeres együttműködés feltétele a múzeumi könyvtárügy rendbetétele.

Tuba László

„Új információk alapján változhatnak a fejlesztési stratégiák”

Beszélgetések a könyvtárról

**KAPOLYI
LÁSZLÓ**

**bányamérnök,
közgazdász,
ipari
minisztériumi
államtitkár,
az MTA
levelező
tagja**

Hónapokkal ezelőtt megbeszélt találkozásunkra — Kapolyi László számos elfoglaltsága miatt — éppen a könyvtárosegyesület XIV. vándorgyűlésének hetében került sor. Amikor tehát ez a cikk megjelenik, a miskolci vándorgyűlésen résztvevő könyvtárosok már az államtitkár személyes ismerőseiként olvashatják az interjút, emlékezvén a plenáris ülésen elhangzott előadására. Mivel tudtuk róla, hogy nemrég töltötte be 50. életévét, s viszonylag fiatalon is gazdag vezetői és tudományos pályára, embert próbáló évtizedekre tekinthet vissza, beszélgetésünk során arra kértük, foglalja össze a könyvekkel, az ismeretszerzéssel kapcsolatos tapasztalatait, véleményét.

— A pályán töltött harminc év alatt szűrődött le bennem, s meggyőződésemé is vált: soha sem szabad elmenni semmiféle információ mellett az az a kézlegyintéssel, hogy erre nem lesz szükség, akár személyes vonatkozású ez az információ, akár szakmai. Természetesen fontos a válogatás. Nem lehet mindent fejben tartani, de legalább a forrásokra emlékezni kell. Diákkoromban a közetmeghatározás számtalan ismervét kellett megtanulnunk, ami akkor nagyon unalmasnak és fárasztónak tűnt. Amióta azonban közetmechanikai, ásványi nyersanyag-hasznosítási és bányászati rendszerelméleti kutatásokkal foglalkozom, tu-

dom, hogy egyetlen adat sem volt felesleges, amit annak idején megjegyeztem.

— *Tanulmányai során mely könyvtárakkal került kapcsolatba, s milyen hatással voltak ezek későbbi pályájára?*

— Gimnazista koromban leginkább az Országos Széchényi Könyvtár sajátos hangulatú olvasótermében szerettem tanulni. Számomra ma is ez jelenti „a könyvtárat”. Egyetemistaként a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárába jártam, ahol akkoriban még nem tanították a hallgatókat a könyvtár használatára. Pedig ez a műszaki értelmiség nevelése szempontjából igen fontos. Nagyon jó tapasztalataim vannak a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem, valamint a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem könyvtárának szolgáltatásairól is. Tanulmányaim során érzékeltem e könyvtárak tevékenységének szétszűrő hatását, különösen a másodlagos információk, a témafigyelések és az egyéb dokumentációs szolgáltatások révén, amiket most vezetői és kutatói munkámhoz is igénybe veszek.

— *Tudományos alkotómunkáját, iparirányító tevékenységét hogyan segítik ma a könyvtárak, miként értékeli szerepüket az ipari ágazatban?*

— Világviszonylatban hihetetlenül felgyorsult a műszaki fejlődés, aminek hatnia kell a hazai műszaki kultúra színvonalának emelkedésére s az ipar versenyképességére is. Ezzel együtt az információáramlás ugyancsak hatványozottan növekszik, ami egyrészt igen erőteljesen segíti, másrészt azonban nehezíti is a tudományos munkát, hiszen a kutató szüntelen önvizsgálatra kényszerül: hol tart ő, s hol a világszínvonal. Természetesen éppen e szembesítés visz előbbre, s ebben van különleges közvetítő szerepük azoknak a könyvtári szakembereknek, akik széles körű szakmai műveltségükkel ki tudják választani a felhasználóknak szükséges lényeges információkat. Nagyra értékelem a könyvtárosok fáradozását, hivatásszeretetét, mert eddigi pályám során, akár a Tatabá-

nyai Szénbányák főmérnökeként a helyi műszaki könyvtártól, akár miniszterhelyettesként a Nehézipari Minisztérium Könyvtárától vagy most az Ipari Minisztériumban és a Központi Bányászati Fejlesztési Intézetben működő könyvtártól mindig megkaptam a segítséget és a szükséges szakirodalmat vezetői és tudományos munkámhoz.

— *Vállalati, majd minisztériumi tapasztalatai alapján elégedett-e a műszaki, ipargazdasági szakemberek szakirodalmi tájékozottságával és nyelvismeretével? Fontosnak tartja-e, hogy szakmai és általános műveltségüket rendszeres olvasással fejleszték tovább?*

— A nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásunk érdekében elengedhetetlen nyelvtudás, a naprakész szakmai tájékozottság értékelése nálunk még nem megfelelő. Emiatt inkább csak akkor tanul valaki nyelvet, ha munkahelye befizeti egy tanfolyamra, míg más országokban az idegen nyelv ismerete értéknövelő tényező az egyének számára is. Ezen a hazai szemléleten mindenképpen változtatni kell, mert a nyelvtudás, a szakmai és az általános műveltség a kulcsa a külföldi szakirodalom megismerésének, új technológiák bevezetésének, valamint exportkapcsolataink bővítésének is.

— *Milyen összefüggést lát a vállalatok hatékonyságának növelése, innovációs tevékenységük fejlesztése és a szakirodalmi információs ellátás szervezetsége között? Mi a véleménye az Ipari Minisztérium irányítása alatt álló műszaki könyvtári hálózatok szerepéről, feladatairól az innovációs folyamatban?*

— Gyakorló mérnöki tapasztalataim alapján nagyszerű dolognak tartom, hogy nemcsak a fővárosba, hanem a legtávolabbi bányauzemekbe is eljutnak a műszaki dokumentációs szolgáltatások, könyvek, szakfolyóiratok. Igen lényeges, hogy egy-egy termelési struktúrához — ami nem azonos a tudományági tagolódással — megfelelő szakkönyvtári—információs szervezet kapcsolódik. Az információs rendszer szerkezetét hozzá kell rendelni az adott termelési folyamat rendszeréhez, mert csak így válhat az innovációs folyamat — kutatás, fejlesztés, termelés, értékesítés — szerves részévé, ami a helyi szakkönyvtárak munkáján keresztül valósul meg. A hazai ipar távlatait követve nyilvánvaló, hogy az új információk alapján megváltozhatnak a fejlesztési stratégiák; új energiaforrások felkutatása, korszerűbb technológiák bevezetése válik szükségessé, s mindezekhez információ is kell.

— *A Magyar Könyvtárosok Egyesületének XIV. vándorgyűlésén tartandó előadásában — tu-*

domásunk szerint — Ön nagy szerepet szán a könyvtáraknak, az információs szakembereknek. Ugyanakkor félt, hogy az Ipari Minisztérium megalakulásával összefüggő átszervezések hullámai éppen az ipari könyvtárhálózatok irányítását, a szellemi és anyagi értékek megőrzését és hasznosítását veszélyeztetik. Mi erről a véleménye?

— Valóban nagyra értékelem a könyvtárak, a könyvtárosok és az információs szakemberek tevékenységét. Feladatuk, hogy eszmei tartalommal töltsék meg azt a keretet, azt a tudományos műhelyt, amelynek információbázisát, háttérét képezik. Nevelő hatásuk mellett segítsenek eligazodni abban is, hogy hol tart, merre halad a világ tudománya, és hová kellene eljutnunk. Járuljanak hozzá „tétélesen” is problémáink megoldásához, ugyanakkor a könyvtár semmihez nem hasonlítható atmoszférájával tartsanak tükröt elénk, hogy lássuk, mit tudunk, s mit kell még elsajátítanunk.

Az ipari információs intézmények jelenleg folyamatban levő átszervezésének az a célja, hogy az információs ipart képessé tegyünk olyan rendszerek kiépítésére, amelyek összhangba hozzák a technológiai lehetőségeket az információtermelők és -felhasználók szükségleteivel. Olyan rendszerek létrehozásán fáradozunk, amelyek bőkezűbbek a források és lehetőségek kiválasztásában, és technológiai lehetőségeik bővülése eltünteti a feloldozás, a tárolás és a kommunikáció összes gátját. Ezért, ha valaki ma könyvtárosnak, információs szakembernek jelentkezik, legyen tisztában az azzal a termelési kultúrával, amelynek könyvtárát vezet, hiszen nemcsak tétéles információörögzítést, válogatást, tömörítést kell végeznie, hanem az információk rangsorolását is. Nagyon remélem, hogy az átszervezés nem hátráltatni, hanem segíteni fogja szellemi és anyagi értéink megőrzését.

Dr. Varsányi Livia

A „B”-típusú könyvtárak épületmodelljéről I.

Röviden vissza kell utalnunk a *Könyvtáros* ez évi 4. számában megjelent írásunkra (A „B”-típusú könyvtárak épületeiről), amely arra a kérdésre kívánt választ adni, hogy „alapterületük nagyságát egy ideálképhez (a szakmai irányelvekhez) viszonyítva milyen szinten állnak vidéki „B”-típusú könyvtáraink, s továbbmenve: milyen ütemben közelítenek hozzá”. Már akkor jeleztük, hogy szükség van a problémakör minőségi—tartalmi megközelítésére is, tehát arra, milyenek képzeljük azt a könyvtári épületmodellt, amely optimális helyszíne lehet az e könyvtártípusra jellemző szolgáltatásoknak és üzemi folyamatoknak. Most erre teszünk kísérletet.

A modellezés haszna és nehézségei. Három okból kifolyólag is indokolt, hogy rendelkezünk a ma és a holnap „B”-típusú könyvtárára vonatkozó elképzeléseinknek megfelelő épületmodellel: 1. segítségével elemezhetjük—értékelhetjük a jelenleg működő épületeket, mert minden megalapozott kritikának valamilyen mércéhez kell viszonyítania (amelyet persze a gyakorlatból vonatkoztatott el, s a gyakorlat hatására — bár sokszor nem szívesen és vonakodva — időközönként módosít); 2. ha új épület emelésére kerül sor, vagy felmerül egy eddig más célokat szolgáló épület könyvtárrá való átalakításának gondolata, mind az építésznek szóló szakmai program kidolgozása, mind pedig a hasznosíthatóságra vonatkozó, szakmailag megalapozott állásfoglalás kialakítása tulajdonképpen az elvont modell egy-egy konkrét változatának fogható fel — e változatok aligha készülhetnek el a modell nélkül; 3. hasonló szolgálatot tesz a modell, ha esedékessé válik a meglévő épület korszerűsítése, átrendezése, bővítése, ami talán éppen egy kritikai szemrevételel (lásd az elsőként említett alkalmazást) eredménye.

Egyszerű feladatnak látszik megalkotni a „B”-típusú könyvtárak térszervezésének modelljét, minthogy viszonylag kis intézményekről van szó.

Ámde mégis elég nagyok ahhoz, hogy felelőtlennek minősítsük azt a könyvtárosi álláspontot, amely építkezés esetén azt mondja: ide a minél nagyobb teret, aztán majd csak berendezem valahogyan; s elég sajátosak ahhoz, hogy az „A”-típusú könyvtárak számára kidolgozott, több szakmai programban kifejtett és elsőként az épülő Békéscsabai Megyei Könyvtárban tetet öltő koncepció zsurgorított változatával ne elégedhessenek meg. Alapterületük nagyságrendje szerint e könyvtárak az 500-tól 2500 négyzetméterig terjedő tartományban helyezkednek el, tehát abban a könyvtári épületnagyságrendben, amely alsó határán is differenciált teret képes nyújtani a különféle szolgáltatások számára, de felső határa sem haladja meg azt a területnagyságot, amely megkívánná a több szintre való telepítést. (A külföldi szakirodalom szerint általában 2000—3000 négyzetméter.) Tulajdonképpen tehát a magyar kis- és középvárosi, vagy más szóval az *egy szinten elhelyezhető közművelődési könyvtárak számára keressük a legalkalmasabb épületmodellt.* A városi könyvtár képezi azonban könyvtári rendszerünkben azt a legalsó szolgálati pontot, amely még képes a közművelődési könyvtári szolgáltatások teljes választékát nyújtani, s képes (vagy legalábbis a jövőben képesnek kell lennie) az országos szakirodalmi információs szolgáltatások fogadására és közvetítésére is. Ezért bonyolultabb a feladat, mint első pillantásra gondolnánk.

Annál is inkább az, mivel tudnunk kell, hogy a modellalkotást két veszély is fenyegeti. Az egyik az, hogy hajlamosak vagyunk a mindenkori élő gyakorlatot kritika nélkül normává, dogmává emelni, hiszen működik, sőt nagy erőfeszítések árán olajozottan, jól működik, s így azután a kényszerű engedmények, elhibázott megoldások is követendő mintákká válnak; az ilyesfajta szklerózis ellen úgy lehet védekezni, hogy élesítjük kritikai érzékünket, ha képesek vagyunk ezredszer is friss szemmel pillantani a jól ismert jelenségre (ez esetben az épületre), s ha nyitottak vagyunk a ma-

gunktól eltérő gyakorlat tárgyilagos mérlegelésére, értékeinek befogadására. A másik veszélyt a „teória rémuralmának” hívhatnánk, vagyis azt a voluntarista magatartást, amikor az íróasztal mellett kiagyalt elméletekből következő, valóságidegen keretek közé kívánjuk begyömöszölni az élet jelenségeit és folyamatait, figyelmen kívül hagyva a tapasztalat tanulságait; ebből a zsákutcából csak az vezethet ki, ha időről időre, a gyakorlattal és a változó körülményekkel szembeállítva felülvizsgáljuk nézeteinket, s elvégezzük rajtuk a szükséges korrekciót. Nehogy a „rémuralom” vétségébe essünk, előrebocsátjuk, hogy az alábbiakban kifejtendő épületmodellt nem elfogadásra, hanem vitára ajánljuk.

Feltört a tojás. Induljunk ki ismét a tojásból, hiszen Sallai István modellje (*A könyvtáros* 1961/12. sz.) több mint húsz év óta meghatározóan befolyásolja könyvtárépületeink megformálását. Tegyük hozzá, előnyösen, s koncepciója van annyira rugalmas, hogy a jövőben is gond nélkül alkalmazható lenne, kiegészítve persze azokkal az elemekkel, amelyeket az időközben bekövetkezett fejlődés hozott magával (például az audiovizuális dokumentumok és szolgáltatások). Így láttuk ezt 1975-ben is (*A tojás és ami kikelt belőle. Könyvtáros*, 1975/7. sz.), amikor a tojás-modellt elemezve arra az eredményre jutottunk, hogy az „A”-típusú könyvtárak nagy szabadpolcos állományait és differenciált szolgáltatásait befogadó térrendszer szervezésére ez a modell nem alkalmas, s minél nagyobb könyvtárról van szó, annál inkább kiütöznek az épületen korlátai, ám a „B”-típusú és ennél kisebb könyvtárak számára továbbra is érvényes lehet. Ezt a véleményt támasztja alá az olyan sikerült könyvtárépület, mint például a Kiskunhalasi Városi Könyvtár (eltekintve a hiányzó gyermekrésztől!) vagy a funkcióknak megfelelően kialakított könyvtárbelső sora.

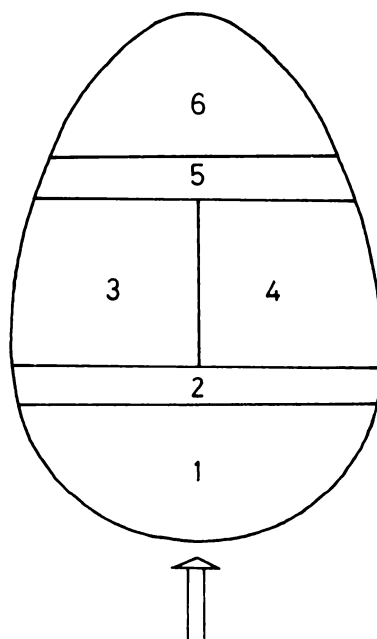
Jogos a kérdés: ha így áll a dolog, miért kell vele most újra foglalkozni? Semmi másért, mint amit már előbb mondtunk: megpróbálkoztunk a régi modell felülvizsgálatával s a megváltozott körülményekhez jobban igazodó új változatának kidolgozásával.

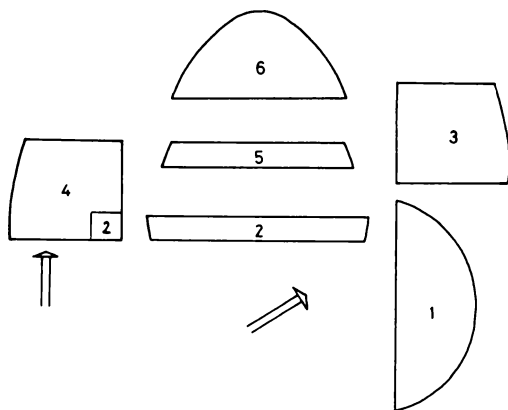
Ha a tojásmodellt közelebbről szemügyre vesszük, s utána rápillantunk, mondjuk, a nagyságrendileg igazában egy városi könyvtárnak megfelelő Tatabányai Megyei Könyvtár alaprajzára, az lehet a benyomásunk, mintha a kettő nem rimelne egymásra. A legszembeütőbb különbség az, hogy az elméleti séma egymás után, egy egyenes mentén helyezi el a különféle övezeteket, mégpe-

dig a mozgás- és zajszint csökkenésének megfelelő sorrendben. Tehát a bejárathoz legközelebb a klubövezet esik, a legtávolabb pedig a helybenolvasás tere. Ezzel szemben a tatabányai övezetek (s mondhatnánk a kiskunhalasiakat is) inkább egy körív mentén követik egymást, még hozzá egy olyan kör ívének mentén, amelynek középpontjában a nyilvántartási övezetet találjuk. A másik figyelemreméltó eltérést abban láthatjuk, hogy miképp csatlakozik a klubövezet a térrendszer egészéhez: korántsem a nyilvántartási övezet előtt helyezkedik el, hanem — bár egyik oldalán fallal lehatárolva — közvetlenül a kiválasztó tér mellett. A kölcsönzési pult nem ékelődik a klubövezet és a szabadpolcos kölcsönzési állomány tere közé, hanem mindkét terület előtte fekszik; sőt olyan stratégiai pontot foglal el, hogy még a viszonylag nagyobb könyvtárakban sem volt okvetlenül szükséges külön tájékoztatási övezetet kialakítani, hanem be lehetett olvasztani az ellenőrzési övezetbe, hiszen a prézens referenzs-állományt és a helybenolvasást befogadó tér is közvetlen kapcsolatban áll vele. Tehát a *tojás feltört* (amit sematikusán az 1. ábrával érzékeltethetünk).

A rend kedvéért megjegyezzük, hogy Tatabányán azóta szakrészlegesítették az olvasói teret,

1. ÁBRA A feltört tojás — A tojásmodell. 1 klubövezet, 2 nyilvántartó övezet 3 könyvkiválasztó övezet, 4 gyerekkönyvtári övezet, 5 tanácsadó-tájékoztató övezet, 6 olvasó övezet

A Tatabányai Megyei Könyvtár övezetei

mi pedig az eredeti elrendezést vettük alapul; Kiskunhalason hiányzik a gyermekrészleg, Tatabányán viszont fallal leválasztott, külön helyiségben, önálló szolgálattal működik.

A két említett könyvtár jól érzékelteti a gyermekszolgálat térbeli elhelyezésének két égető gondját: kiszorul az anyakönyvtárból, vagy nem válik térrendszerének szerves részévé. Tárgyunk szempontjából az első érdektelen, mert *vis maior* ellen védtelenek vagyunk; a második azonban azt jelzi, hogy vagy az épületmodellben, vagy szakmai gondolkodásunkban és gyakorlatunkban valahol hiba van — alighanem mind a kettőben. Tegyük kezünket a szívünkre: ugye, hogy még mindig másodrangú feladatnak tekintjük a gyerekek ellátását, s igyekszünk őket gondosan körülzárt területre korlátozni a könyvtáron belül, s ugye, hogy a gyermekkönyvtárosok is szívesebben vesznek egy mégoly kicsi, de saját, külön kuckót? Valójában nem segített ezen a szemléleten a gyerekek szolgálatára is kiterő modellváltozat és a hozzá fűzött magyarázat sem: „Ha a könyvtár kicsi, a *gyermekkönyvtári* rész rendszerint párhuzamosan helyezkedik el a felnőtt részleggel, a *könyvkiválasztó* térben. Ha külön áll, az előtér lehet közös, sőt közös lehet a kölcsönzési övezet is.” — írta Sallai István. Ez a megfogalmazás azt sugallja, hogy fejlettebb ellátási szintet képvisel a külön helyiségben megszervezett gyermekszolgálat, s csak megengedőleg veti fel a közös klubövezet és kölcsönzési övezet lehetőségét. Így nem csodálható, hogy a gyermekrészleg még mindig nem találja a helyét a könyvtárban.

Amikor a tojásmoделl készült, a gazdaságos üzemelés szempontja még nem esett olyan súlyba, mint manapság. Úgy látszott, csak idő

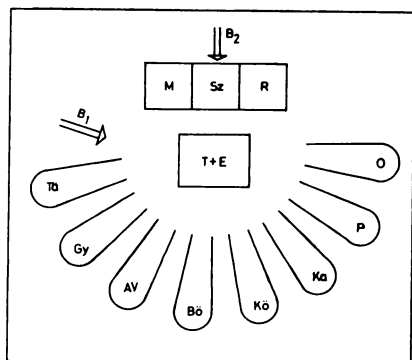
kérdése, míg a könyvtárak annyi munkaerőt kapnak, amennyit csak elképzelnek. Hogy valamennyi szolgáltatás üzemeltetéséhez egy vagy öt alkalmazott szükséges-e, mellékes szempontnak minősült. (Bezzeg más szemmel nézi most a könyvtárigazgató épületét, amikor meg kell szerveznie a hétfégi nyitvatartást!) Ugyanígy nem kapott kellő figyelmet az egy vagy több szinten elhelyezkedő térrendszer kérdése vagy az egyes szintek használati értéke, s hiányzik a modellből a központi térszervező elem is, ami egyben a racionális munkaszervezést és forgalomirányítást könnyítené meg. Ismételjük meg: e mozzanatok a modellből hiányoljuk, nem a ténylegesen megvalósult, jól sikerült épületekből! Ám lehet, hogy el lehetett volna kerülni a sok kifogásolható, funkcionálisan nem megfelelő, önállóan vagy társbérletben elhelyezett könyvtárat, ha modellünk eligazítást adott volna e vonatkozásokban is.

Legyen legyező vagy pávafark. Mit ajánlhatunk hát a tojás helyett? Ajánlhatjuk a legyezőt vagy a pávafarkat. Javaslatunkat hadd magyarázzuk meg!

Az „A”-típusú könyvtárak térrendszerében központi, szervező és rendező szerepet tölt be az úgynevezett elosztó övezet: köréje csoportosulnak az egyes szolgáltatásokat befogadó övezetek, s közvetlenül hozzá csatlakoznak a legfontosabb forgalmi útvonalak, a legnagyobb forgalmú terek (bejárat, ruhatár, ellenőrzési pont, függőleges közlekedés, általános részleg, általános tájékoztatás, büfé, kiállítási és előadóterem). Nos, az egyik kisebb nagyságrendű, „B”-típusú könyvtárakban ezt a megkülönböztetett jelentőségű funkciót a kombinált tájékoztatási—ellenőrzési pont látja el. A tájékoztatási—ellenőrzési pont, vagy ha úgy tetszik, a könyvtáros(ok) munkahelye, vártája, készenléti bázisa előtt és körül, egységes térben *legyezőszerűen* — vagy ha „ragyogóbb” hasonlatot akarunk: mint a *páva szétnyíló farka* — helyezkednek el a könyvtári terek.

Két ábrát (2. és 3.) is közlünk, hogy érzékeltessük: a terek sorrendjében és kapcsolataiban több megoldás képzelhető el. (Az egyes övezetek területének egymáshoz viszonyított arányát az ábrák nem fejezik ki!)

Néhány lényeges elemre azonban fel kell hívni a figyelmet: a tájékoztatási és ellenőrzési pontról valamennyi övezet legyen közvetlenül belátható, a nyilvános szolgálat egyetlen, összefüggő, falakkal nem szabdaltnál térrendszerben helyezkedjék el; kis forgalom esetén egyetlen könyvtáros is elegendő legyen valamennyi szolgáltatás-

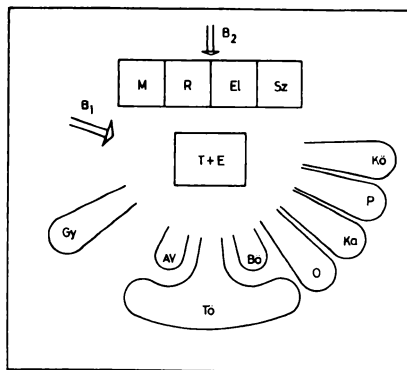
2. ÁBRA A legyező-könyvtár I. **B₁** bejárat, **B₂** szolgálati bejárat, **M** munkaszobák, **Sz** szociális helyiség, **R** raktár, **T** tájékoztatás, **E** ellenőrzés, **Tö** többcélú övezet, **Gy** gyerekrészleg, **AV** audiovizuális részleg, **Bö** böngészde, **Kö** kölcsönzési állomány, **Ka** katalógusok, **P** prézens állomány **O** olvasó övezet

hoz; az egyes szolgáltatásokat befogadó tereket úgy közelíthesse meg a használó, hogy ne kelljen áthaladnia egy másikon; a gyerekek is használhassák a könyvtár valamennyi szolgáltatását (a gyerekrészleg nincs leválasztva a könyvtár egészéről, ez megteremti a családi könyvtárhasználat feltételeit is); a zajosabb és nagyobb forgalmú terek a bejáráthoz közel, a csendesebbek és nyugodtabbak távol kerüljenek, körkörös elhelyezve; a hangos-képes dokumentumok használatát a könyvtár valamennyi terében lehetővé kell tenni vagy egyedi, az olvasóhelyekhez kiadott készülékek segítségével, vagy a tájékoztatási—ellenőrzési pontról központosított vezérléssel, esetleg a kettős kombinálásával; a több célú övezetben (amelyet nem kell okvetlenül fallal elszigetelni, és semmiképpen sem szabad hagyományos értelemben vett előadóteremnek tekinteni) kiállításokat, csoportos zenehallgatásokat és filmvetítéseket, meseórákat, előadásokat és kiscsoportos foglalkozásokat lehet rendezni, az övezetbe büfé is csatlakozhat; előnyös, ha a több célú övezetet úgy helyezzük el, hogy szükség szerint egyaránt képezhesse a gyermek- és a felnőtt részleg tartalékterét; ha a több célú övezet közvetlenül a bejárat mellé kerül, célszerű lehetővé tenni a kettős megközelítést: a könyvtári terek érintése nélkül közvetlenül az utcáról, illetve a könyvtári térből is; a tájékoztatási és ellenőrzési ponthoz legalább egy munkaszoba közvetlenül csatlakozzék (hasonlóképpen a raktár is); helyes, ha a könyvtár igazgatójához az olvasói térből is be lehet lépni; a böngészde-övezet szol-

gál arra, hogy a használók itt várakozhassanak, találkozhassanak egymással, pihenhessenek, itt kereshetnek az újdonságok vagy a könyvtáros által különösen ajánlott olvasmányok között (vö. az „A”-típusú könyvtár általános részlegével), kényelmes körülmények között zenét hallgathassanak, s nem rossz ötlet az sem, ha a visszahozott könyveket visszaosztásuk előtt rövid időre itt helyezik el: a mások által olvasott könyvek mindig felkeltik az olvasók érdeklődését, a könyvtár pedig ezáltal is munkát takaríthat meg; az ellátó rendszer működtetését szolgáló terek (raktár, munkahely, garázs) más épületben is elhelyezhetők; ha az ellátó rendszer terei az épületben kapnak helyet, feltétlenül szükség van szolgálati bejáratra, ami egyébként is ajánlatos, különösen a nagyobb egységek számára; ha több műhelyre nincs is szükség a „B”-típusú könyvtárban, legalább egy közös helyiséget érdemes a karbantartó, a könyvjavító és a sokszorosító munkákra szánni; még a legkisebb könyvtárban is indokolt a dolgozók szociális ellátására legalább egy szobácskát tervezni; a nagyobbakban nem luxus a teakonyha (étkezővel), az egészségügyi szoba és az öltöző-zuhanyozó kialakítása sem.

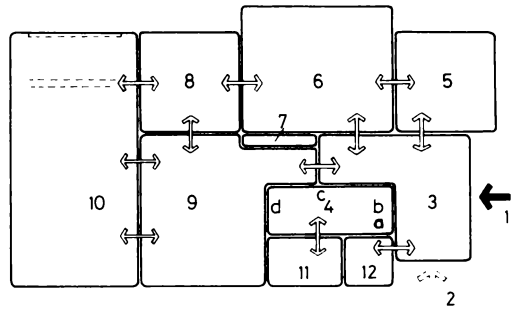
A legyező-könyvtárra vonatkozó elképzelésünket megerősítette egy nemrég kiadott amerikai könyvtárépítési kézikönyv, amely a térrendszerre hasonló megoldást javasol (*Nolan Lushington—Willis N. Mills: Libraries designed for users. A planning handbook. Hamden, Conn. 1980.*

3. ÁBRA A legyező-könyvtár II. **B₁** bejárat, **B₂** szolgálati bejárat, **M** munkaszobák, **R** raktár, **EI** ellátó rendszer helyiségei, **Sz** szociális helyiség, **T** tájékoztatás, **E** ellenőrzés, **Gy** gyerekrészleg, **AV** audiovizuális részleg, **Tö** többcélú övezet, **Bö** böngészde, **O** olvasó övezet, **Ka** katalógusok, **P** prézens állomány, **Kö** kölcsönzési állomány

Library Professional Publications.). Itt közöljük sémavariánsai közül az egyiket (4. ábra); a mű néhány megállapítását felhasználtuk cikkünk más helyén is.

Meg gondolandó, hogy a „B”-típusú könyvtár nagyobb egységeiben (1500-tól 2500 négyzetméterig) célszerű-e térbelileg együtt tartani a tájékoztatási és az ellenőrzési funkciót. Valószínűleg helyesebb, ha az ellenőrzést külön pontra telepítjük, közvetlenül a bejárathoz. Az ellenőrzési pontnak ez esetben semmi más funkciója nincs, mint a kölcsönzött dokumentumok kiadása, illetve a visszahozottak átvétele, továbbá a beiratkozás lebonyolítása; helyes, ha a kiadás és a visszavétel külön pultrészen vagy egymással szemben álló pultokon történik — a gyerekek számára alacsonyabb pultszakaszokat kell kialakítani — a forgalom zavartalansága, a torlódások elkerülése végett. Ebben az esetben egyedül és kizárólag a tájékoztatási pontra hárul a térszervező szerep, ő áll a térszervező közepén, rá vonatkoztatva kell megszabni az egyes szolgáltatásokat befogadó tereket s megteremteni kapcsolataikat. Míg az ellenőrzési pontot minél szerényebben, minden feltűnő elemet kerülve kell megformálni, addig a tájékoztatási

4. ÁBRA Lushington és Mills egyik sémája. 1 bejárat, 2 másodlagos bejárat (parkolótól), 3 fogadó övezet (böngészde, kiállítások, hirdetések), 4/a ellenőrzés, b) visszavétel, c) kiadás, d) tájékoztatás, 5 gyerekrészleg, 6 többcélú övezet, 7 katalógusok, 8 olvasóövezet, 9 prézens állomány, 10 kölcsönzési övezet, 11 munkaszobák, 12 WC

tási pontot úgy, hogy nyomban a használó szemébe tűnjék, mihelyt belépett a bejáraton; ezt elhelyezésével, kialakításával, jó feliratozásával és világítási hatásokkal lehet elérni. (Folytatjuk)

Papp István

PRODINFORM, PRODUKTORG, STRUKTURA és társaik

Átszervezések az ipari információs intézményeknél

Az iparirányítás, iparszervezet racionalizálásának keretében a közelmúltban került sor az ipari háttérintézmények átszervezésére. A háttérintézmények közé sorolják az információs, az ipargazdasági, a szervezési és a számítástechnikai, valamint a vezetőtovábbképző és a szakmai továbbképző intézeteket, illetőleg vállalatokat. Az átszervezések többsége 1982. július 1-i hatállyal lépett életbe, a vonatkozó utasításokat az *Ipari Közlöny* 20., 1982. augusztus 24-i száma tartalmazza.

A 333/1982. Ip. M. számú rendelkezés a Kohó-és Gépipari Tudományos Informatikai és Ipargazdasági Központ alapító határozatának módosításáról intézkedik. E szerint a Technika Házával (műszaki propagandával), az ipargazdasággal, a számítógép-központtal, valamint a minisztérium

részére közvetlenül végzett munkával kapcsolatos tevékenységek, szolgáltatások, részlegek kiválnak az intézmény szervezetéből. A leválasztásokkal egyidejűleg megváltozott a KG-INFORMATIK elnevezése, tevékenységi köre. Az intézmény új neve: *PRODINFORM Műszaki Tanácsadó Vállalat*, amely kisvállalati formában, vállalkozásszerűen látja el az ipari intézményeket (kutatóintézeteket, vállalatokat, szövetkezeteket) információkkal, adatokkal, elemző és tanácsadó szolgáltatásokkal. A PRODINFORM szervezeti keretein belül marad az ipari műgyémántokkal kapcsolatos kereskedelmi tevékenység, s ez a vállalat tekintendő a KG-INFORMATIK jogutódjának is.

Az Ipari Minisztérium információs igényeinek átfogó kielégítése érdekében három új intézmény

létesült: az *Ipari Informatikai Központ*, az *Ipargazdasági Intézet* és az *Ipari Reklám és Propaganda Vállalat*.

A KG-INFORMATIK információs részlegeiből, számítógépközpontjából, továbbá a Nehézipari Minisztérium Műszaki Dokumentációs és Fordító Iroda dokumentációs részlegeiből a 117/1982. (Ip. K. 20.) Ip. M. számú utasítás értelmében *Ipari Informatikai Központ* alakul, mint eredményérdekeltségi rendszerben gazdálkodó költségvetési szerv. Feladatai közé tartozik az ipari minisztérium igényeinek megfelelő számítógépes információs rendszer működtetése és fejlesztése, továbbá az ipari ágazatokat érintő NÁTMIR (Nemzetközi Ágazati Tudományos és Műszaki Információs Rendszerek) hazai fejlesztése és koordinálása, a könyvtári szolgálat, a decentralizált ipari könyvtárhálózat koordinálási feladatainak ellátása.

Az ipari miniszter 116/1982. Ip. M. számú utasításával a KG-INFORMATIK ipargazdasági irodájából, valamint a NIM Műszaki Dokumentációs és Fordító Iroda, a Könnyűipari Szervezési Intézet, a NIM Ipargazdasági és Üzemszervezési Intézet ipargazdasági elemzést, kutatást végző részlegeiből *Ipargazdasági Intézet* létesült, mint eredményérdekeltségi rendszerben gazdálkodó önálló költségvetési szerv.

Az Ipargazdasági Intézet fő feladata az iparpolitikát tudományosan alátámasztó módszertani javaslatok kidolgozása, döntéselőkészítő felmérések, tanulmányok, elemző és szintetizáló információs összeállítások készítése, iparszervezési koordinációs tevékenység ellátása az innovációk, a vállalati tervezés, szervezefejlesztés korszerű módszereinek elterjesztése érdekében. E feladatok ellátása mellett fennmaradó szabad kapacitásával más gazdasági szervezetek, főhatóságok, vállalatok részére is végezhet feladatkörébe tartozó munkát.

A 332/1982. Ip. M. számú rendelkezéssel alapított *Ipari Reklám és Propaganda Vállalat* a KG-INFORMATIK Technika Háza részlegéből jött létre. Fő feladata a műszaki-tudományos propagandával kapcsolatos teendők ellátása, ezen belül elsősorban kiállítások és komplex rendezvények szervezése, továbbá az ipari termékekre vonatkozó reklám, hirdetés, tájékoztatás a legalkalmasabb médiák (információhordozók) kombinált felhasználásával. Az intézmény „B”-kategóriájú kisvállalati formában működik.

A 331/1982. Ip. M. számú rendelkezés alapján jött létre a *Műszaki Fordító Vállalat*, amely a NIM Műszaki Dokumentációs és Fordító Irodából alakult, és annak jogutódja. Fő feladata a

szakmai fordítások elvégzése, illetve tolmácsolás, a felmerülő sokszorosítási munkákkal együtt. Az intézmény „B”-kategóriájú kisvállalatként működik.

Az Ipari Minisztérium hatáskörébe tartozó ágazati szervezési intézetekben is történtek változások. A NIM Ipargazdasági és Üzemszervezési Intézet új elnevezése: *SYSTEM Szervezési Vállalat*; a szervezési és számítástechnikai szolgáltatások végzésén kívül feladatkörébe tartozik az információellátással kapcsolatos kutatás és fejlesztés is. A Könnyűipari Szervezési Intézet új elnevezése: *PRODUKTORG Szervezési Vállalat*, melynek fő feladata az üzem- és munkaszervezést, gépi adatfeldolgozást, a számítástechnikát érintő szolgáltatások nyújtása. A Kohó- és Gépipari Szervezési és Számítástechnikai Intézet új elnevezése: *STRUKTURA Szervezési Vállalat*. A szervezési és számítástechnikai szolgáltatásokon kívül ez a vállalat is foglalkozik az információellátással kapcsolatos kutatással és fejlesztéssel.

Az átszervezések a szervezeti felépítés ésszerűsítésén kívül nagyobb létszámmegtakarítást is eredményeznek. (—e—l)

Mit értünk és mit értsünk gyermekkönyvtáron?

A címben feltett kérdésre felelve a *gyermekkönyvtár* fogalmát „környezetével” együtt vegyük szemügyre:

Gyermekkönyvtárról és *önálló* gyermekkönyvtárról egyaránt szoktunk beszélni. Vannak, akik nem szívesen használják a gyermekkönyvtár kifejezést, mondván, hogy ez „könyvtár a könyvtárban” jelentésű, amely a közhasználatban még „el-megy”, de a szaknyelvben megkérdőjelezhető. Ők az önálló részleg vagy egyszerűen gyermekrészleg kifejezést használják több-kevesebb következetességgel. Beszélünk „külön” gyermekszolgálatról, felnőttekkel közös szolgálatról, illetve egyes szolgálatról is. Így okkal tétovázunk, ha egy külföldi kolléga megkérdezi, hogy Magyarországon hány gyermekkönyvtár van.

Mit mutat a statisztika?

Az elszórt említésektől ektekintve a statisztikai tájékoztató két helyen foglalkozik a gyerekek könyvtári ellátásával. Előbb a „Tanácsai közművelődési könyvtárak *részletező adatai* . . . a szolgáltató helyek száma a szolgáltatás jellege szerint” cím alatt. Itt találjuk azoknak a szolgáltató helyeknek a számát, amelyekben *csak* a gyerekeket szolgálják ki, valamint azokét, amelyekben „felnőtt és gyermek olvasók részére szolgálatnak”, s innen tudjuk, hogy mennyi a „felnőtt és gyermek olvasók részére szolgáltató könyvtárak közül a *gyermekek részére elkülönített helyiséggel* működő könyvtárak” száma.

1970-től (ekkor volt egy alaposabb felmérés) végigkövetve (az adatokat, láthatjuk, hogy az utóbbi tíz év alatt lassan, de folyamatosan emelkedett azoknak a szolgáltató helyeknek a száma, ahol a gyerekek külön „teret” kaptak. 1970-ben 258 ilyen könyvtár volt, 1979-ben 482, 1980-ban 524. Ezek az úgynevezett részletező adatok örvendetek, és minden bizonnyal pontosak is, mert szabatosan megfogalmazott kérdésekre válaszolnak.

A zűrzavar a statisztikai adatszolgáltatásban vagy -feldolgozásban az úgynevezett *kiemelt adatokkal* kezdődik. Itt szerepel az „önálló gyermekkönyvtár és gyermekrészleg” — egyes években „önálló részleg” — kifejezés. Azt már bajos lenne visszakeresni, hogy az elmúlt tíz év során miként határozták meg a kettő közötti különbséget, de hogy ez a meghatározás nem volt egyértelmű, arra az adatok évenkénti ingadozásából következtethetünk.

Önálló gyermekkönyvtár 1970-ben 30 volt, 1971-ben 27-re csökkent a számuk (ebből 18 volt Budapesten), azután hol 34, hol 28, hol 32. 1979-ben 26 volt (14 a fővárosban). Ami az *önálló gyermekkönyvtár* rovatban minuszba került, az a *részleg* rovatban többnyire pluszként szerepelt. Az önálló gyermekkönyvtárak és -részlegek együttes száma az elmúlt tíz év alatt 226-ról 245-re emelkedett.

Arra a kérdésre tehát, hogy hány gyermekkönyvtárunk van, a papírforma szerint így kellene válaszolnunk: „30 körül, de ezen kívül még több mint 200 gyermekrészleg is van”. Ebből a feltételezett külföldi kolléga, de a józan eszű magyar ember is arra következtet, hogy az önálló gyermekkönyvtár magasabb szintű szolgáltatást nyújt, mint az „önálló” gyermekrészleg, vagy akár az „önálló” részleg. Ennek pedig — az esetek többségében — éppen az ellenkezője igaz.

Szervezeti önállóság?

A 60-as évek elején volt egy olyan elgondolás, amelyik — legalábbis a fővárosban — önálló gyermekkönyvtári hálózatot akart kiépíteni. Így érthető csak, hogy — mint zsenge palántákat — a statisztikában is figyelemmel akarták kísérni azokat a gyermekkönyvtárakat, melyeknek sikerült „önállósulniuk”; tehát helyiséghez, költségvetéshez és olyan szakemberekhez jutniuk, akik jogszerűen nevezhették magukat gyermekkönyvtárosok-

nak. E felfogásnak a jegyében alapították például a Liszt Ferenc téri gyermekkönyvtárat. A 70-es években néhány városban — különböző okokból — ugyancsak bizonyos szervezeti önállósággal működött a gyermekkönyvtár. Salgótarjában például nem tartozott — ma sem tartozik — a megyei könyvtárhoz, s bár a város költségvetéséből részesül, a városi könyvtárhoz sem csatlakoztatás, mivel nincs központi városi könyvtár.

Az 1971-es *Irányelvek a 18 éven aluli ifjúság könyvtári ellátásának javítására* című dokumentumban (Könyvtáros 1972/2.) olvashatjuk: „A fővárosban önálló gyermekkönyvtárként működő könyvtári egységek helyzete... további intézkedésig változatlan marad.” Már ez a fogalmazás is előrevetíti annak az „intézkedés”-nek szükségességét, amely az 1976-os könyvtári törvényerejű rendelet megjelenése után nem sokat várattot magára. A fővárosban az eddig önállóknak nevezett gyermekkönyvtárakat sorra az úgynevezett főkönyvtárakhoz csatolják, s az említett salgótarjáni gyermekkönyvtár státusa is megváltozik, mihelyt felépül a megyei könyvtár új épülete, amelyben remélhetőleg a gyermekkönyvtár is elfér majd.

Az önálló gyermekkönyvtári hálózat elméletét tehát meghaladta az idő — emlékéit azonban híven őrzi a statisztika. Azt a tény, hogy statisztikai adatszolgáltató és adatfeldolgozó rendszerünk milyen kevéssé hajlékony, s milyen nehezen programozható át, többször tapasztaltuk. Jó lenne, ha a másodlagos adatok típusait szélesebb skálán tervezhetnénk, s ezekről — megfelelő ütemezésben — 3 vagy 4 évenként visszatérő információkat kaphatnánk. Ehelyett azonban — mint egy pályaudvari automatán a sücsforgalomban: hiába nyomkodjuk a különböző gombokat, csak száraz zsemlet és kiflit kapunk.

Önálló elhelyezés

Nyilvánvaló, hogy a gyermekkönyvtárak *szervezeti* önállósága (amiről a statisztika oly részletesen tájékoztat) fikció. Fontos problémákat vet fel viszont a gyermekkönyvtárak *önálló elhelyezése*. 1979-ben jelent meg Sallai István utolsó írása *A gyermekkönyvtári munka* című kötetben (OSZK KMK — Népművelési Propaganda Iroda). Címe: *A gyermekkönyvtár építése és berendezése*. Ebben a tanulmányban Sallai három típust különböztet meg: 1. önálló elhelyezésű könyvtárat, 2. önálló részleget, 3. részben elkülönülő állományú könyvtárat. Negyedik típusként említi még az úgynevezett komplex intézményben létesülő könyvtárakat, ezekkel azonban nem foglalko-

zik. A tanulmányban kifejezetten építészeti, berendezési kérdésekről — főleg normatívákról — esik szó. Ebből a szempontból a gyermekszolgálat szervezeti hovatartozása, „kvázi”-önállósága közböbs, jó lett volna viszont tudni, hogy hány gyermekkönyvtár működik az anyaeépületben és hány attól távolabb.

Az elhelyezés kérdése természetesen nemcsak építészeti és berendezési szempontból figyelemre méltó, hanem fontos az állományépítés (a kézikönyvtár, a könyvtáros segédkönyvtára stb.), a katalógusrendszer, a létszámkeret meghatározása szempontjából is. Napjainkban szinte tehetetlen szemlélői vagyunk annak a folyamatnak, amelynek során a gyermekkönyvtár kiszorul az anyakönyvtár épületéből. Még a közelmúltban épített nagykönyvtárakban is olyan mértékben növekszik a felnőtt-szolgáltatások helyiségségénye, hogy a gyermekkönyvtárak kénytelenek kiköltözni onnan.

Az önálló elhelyezésű *fiókkönyvtárak* kérdése más lapra tartozik. Nagyobb városokban a könnyebb megközelíthetőség érdekében nyilvánvalóan indokolt a gyermekkönyvtárak sűrűbb telepítése. A kényszerű „önállósulásnak” azonban csak hátrányai vannak.

Jelenleg az „A”- és a „B”-típusú könyvtárak 35 százalékából a gyermekkönyvtár eleve kívülrekezd, vagy az évek során kiszorult az anyakönyvtárból — mindenesetre külön épületben működik.

Felmerülhet az a javaslat, hogy a jövőben megállapodásszerűen azokat a szolgáltatóhelyeket nevezzük (önálló) gyermekkönyvtáraknak, amelyek külön épületben vannak, s a többi — a felnőtt-szolgálathoz szervesen kapcsolódó — szolgáltatóhelyet *gyermekrészlegnek*. Ezt a megoldást nem helyeselnénk egyrészt, mert a legtöbb idegen nyelvben és a hazai köztudatban is a gyermekkönyvtár kifejezéshez magasabb szintű szolgáltatás képzele tapad, mint a gyermekrészleg kifejezéshez. Másrészt azért sem, mert akkor a „gyermekrészleg” névvel a legkülönbözőbb színvonalú szolgáltatásokat kellene jelölni, s bonyodalmas jelzőrendszerrel („önálló”; „részben önálló” stb.) kellene megkülönböztetnünk őket a közérthetőség kedvéért.

A gyermekkönyvtár ismérvei

Eddig főként azzal foglalkoztunk, hogy a gyermekkönyvtár fogalmához milyen felesleges, elavult jelzők és képzetek tapadnak, s hogy a gyermekkönyvtár kifejezés értelmezése mennyire bi-

zonytalan. Most már azt kellene meghatároz-
nunk, hogy szerintünk milyen ismérvek alapján
kell egy szolgáltatóhelyet gyermekkönyvtárnak
tekinteni, tehát: *hogyan értsünk gyermekkönyv-
táron?*

Induljunk ki a már említett 1971-es Irányelvek
meghatározásából: „Gyermekkönyvtárnak tekin-
tünk minden olyan könyvtári szolgálatot, amely
elkülönített térrel (külön helyiséggel) és legalább
egy főfoglalkozású gyermekkönyvtárossal rendel-
kezik.” Ezt az egyébként nagyon szabatos megha-
tározást némileg módosítanánk: *Gyermekkönyv-
tárnak tekintünk minden olyan szolgáltatóhelyet,
ahol legalább egy főfoglalkozású gyermekkönyvtá-
ros dolgozik, ahol elkülönített tér — külön helyi-
ség(ek) — és elkülönített állomány áll a gyerekek
rendelkezésére.*

Az 1971-es és az itt javasolt meghatározás kö-
zött lényegtelennek mondható különbség, hogy a
könyvtárost — mint a legfontosabb „tényezőt” —
első helyre tettük. Nem érzékelhető a meghatáro-
zásból, de az elmondottakból talán igen, hogy az
elkülönített tér (külön helyiség) nem jelenthet el-
zártságot, elzárkózást vagy különállást. Ha egy
családnak sikerül a gyerekeit külön szobában el-
helyezni, az nem jelentheti a gyerekek kizárását a
lakás többi helyiségéből!

A lényegi különbség a *harmadik ismérv*, tehát az
elkülönített állomány. Erről bővebben kell szól-
nunk. Majd minden könyvtárban elkülönítenek a
gyerekek számára kisebb-nagyobb állományrészt.
Ez helyet kaphat külön (vagy térelválasztókkal el-
különített) teremben, szobában, egy sarokban,
kuckóban, a galérián vagy bárhol. Ez az álló-
mányrész azonban — 250 később említendő szol-
gálatóhely kivételével — csak az úgynevezett
gyermek- és ifjúsági irodalmat tartalmazza, és a
könyvtár csoportos leltárkönyvében is ilyen cím
alatt szerepel. Ilyen esetben feltételezzük, hogy a

gyerek a felnőttekkel közös kézikönyveket, ismer-
terjesztő és szakirodalmi műveket éppúgy
használja majd, mint a számára összeválogatott
könyveket. Hangsúlyoznunk kell, hogy a gyer-
mekolvasó nagyon kedvező ellátáshoz juthat az
ilyen, részlegesen elkülönített állományú könyv-
tárakban is.

Az effajta típusú gyermekszolgálatot azonban
nem szerepeltethetjük korrekten a statisztika
úgynevezett kiemelt adatai között. Ahhoz, hogy
megállapítsuk, mennyi az állomány kötettszáma és
forintértéke, mennyi az évi gyarapodás és csökke-
nés, s hogy milyen az állomány tartalmi összetéte-
le, állomány-nyilvántartási bizonylatok (így cso-
portos leltár is!) és külön raktári, leíró és szakka-
talogusok kellenek.

Mai ismereteink szerint 250 olyan szolgáltató-
hely van, ahol a gyermekkönyvtár mindhárom ismer-
ve megtalálható. Ma hazánkban (némi kerekíté-
ssel) 4500 tanácsi közművelődési könyvtárban
van gyermekszolgálat, ebből 530-ban a gyermek-
szolgálat elkülönített térben zajlik. Közülük 250 a
gyermekkönyvtárak száma, ezek közül pedig 30 a
kiemelt (központi) gyermekkönyvtáraké.

Ha elfogadjuk és következetesen alkalmazzuk a
fentieket, akkor továbbléphetünk, s újraértelmez-
hetjük a gyermekrészleg fogalmát is. Ésszerű lenne
így nevezni azt a szolgáltatási formát, amely-
ben a gyermekkönyvtár három ismerve közül a
következő kettő van jelen: legalább egy főfoglal-
kozású vagy részmunkaidős könyvtáros és elkülö-
nített tér. A gyermekrészlegről — ilyen értelemben —
a szükségesnél kevesebbet tudunk, mint
ahogy a gyermekszolgálat harmadik formájával —
a felnőttekével közös gyermekszolgálatl is — je-
lentőségéhez mérten keveset foglalkozunk. A to-
vábblépéshez azonban egyebek között arra is
szükség van, hogy egy nyelven beszéljünk.

Károlyi Ágnes

Kitüntetések

A művelődési miniszter az 1982. évi pedagó-
gusnap alkalmából, eredményes munkájuk el-
ismeréseként *dr. Kovács Péternének*, a debreceni
Fazekas Mihály Gimnázium könyvtárosának **A
SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT**; *G. Gaszler
Arankának*, a budapesti XXI. ker. Ligeti Károly
u. 6—8. sz. általános iskola könyvtárosának és

Székely Pálmának, a debreceni Landler Jenő
Szakközépiskola könyvtárosának a **KIVÁLÓ
MUNKÁÉRT** kitüntetést adományozta, *Farkas
Máriát*, a budapesti 21. sz. Katona József Ipari
Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet
könyvtárosát **MINISZTERI DICSÉRET**ben
részisítette.

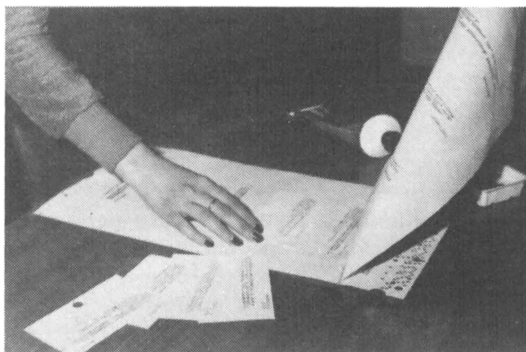
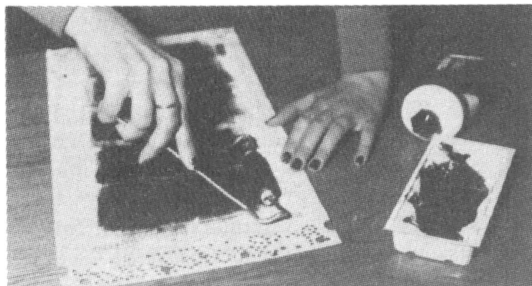
A katalóguscédulák sokszorosításának új módszere

A kiskönyvtárak katalógusainak megszerkesztésekor a legnagyobb gondot a katalóguscédulák sokszorosítása okozza. Vagy annyi példányban kell őket egyenként legépelni, ahány helyre bekerülnek a katalógusokba (szerzői betűrendes, címszó-, sorozati, szak-, tárgyszó- stb.), vagy indigóval, karbonpapírral, egy-egy másolattal készíteni (amikor is a másolat szövege hamarosan elkenődik), esetleg valamilyen berendezéssel másutt kell sokszorosítani.

Olcso, kiskönyvtárak számára elfogadható árú katalóguscédula-sokszorosító berendezést nálunk nem árusítanak, a régi, szítás „passzírozó” szintén nem kapható. Ezért érthető, ha a kiskönyvtárak könyvtárosai azon törik a fejüket, hogyan lehetne valamilyen módon a cédulák sokszorosítását olcsón, aránylag jó minőségben megoldani.

Az Ózdi Kohászati Üzemek Információs és Dokumentációs Központjának könyvtárosa, *Marosi Istvánné* újításával ezen a gondon segített. Rájött ugyanis arra, hogy a hazai forgalomban kapható stencilpapírok segítségével minden külön berendezés nélkül is sokszorosíthatók a katalóguscédulák. Sem a stencilpapír, sem a cédulák külön rögzítésére nincs szükség. A stencilpapírra — a szöveg hosszúságának megfelelően — 5—6 címlírás (bibliográfiai leírás) gépelhető. A viaszos stencilpapír és a rágépelte szöveg ellenőrzésére

1. ábra

2. ábra

szolgáló hátlap közé karbonpapír, másolópapír kerül, így a gépelés után a hátlapon olvashatók a leírások. Egy-egy katalóguscédulát a hátlap megadott helyére teszünk, a viaszos stencilpapírt ráhajtjuk, és valamilyen hengerrel (például fénykép-simítóhengerrel), amelynek szélessége azonos egy katalóguscéduláéval, a stencilfestéket rákenjük a stencilpapírra (1. sz. ábra). Ezután felhajtjuk a viaszos stencilpapírt és kivesszük a kész katalóguscédulát (2. sz. ábra). A stencilpapírt és benne a katalóguscédulát csak kezünkkel kell rögzíteni.

A megfelelő számú cédula elkészülte után a stencilpapírt a hátlap-papír aljánál felakasztva megszáritjuk, így szárazon eltehető, és ismételten felhasználható (például gyarapodási jegyzékek készítéséhez, figyelőkartonok előállításához, katalóguscédulák pótlásához).

Az újításról bővebb felvilágosítást nyújt *Kelemen Sándor*, az Ózdi Kohászati Üzemek Információs és Dokumentációs Központjának vezetője, illetve *Borbás Zoltán* könyvtárvezető. (Ózd. Pf. 218. — 3602.)

Bauer József

Kohó- és Gépipari
Műszaki Könyvtári Hálózati Központ

Az ének-zene oktatás és a zenei könyvtár

Az elmúlt néhány évben a zenei közműveltség terjesztésének fontos bázisává, a jó zene ügyének népszerűsítőivé fejlődtek a zenei könyvtárak, illetve a könyvtárak zenei részlegei.

A Debreceni Városi Könyvtár 1971-ben alakult zenei részlegének fontos feladata, hogy a város és a megye lakossága körében zenei ismeretterjesztő tevékenységet fejtsen ki könyv, hanglemez, kotta és egyéb hangdokumentumok segítségével.

A könyvtár állománya több mint 8000 hanglemezből, 5500 kottából, mintegy 2300 zenei tárgyú könyvből áll. Szolgáltatásait (könyv-, kotta- és hanglemez kölcsönzés, hangszalagmásolatok készítése, egyéni és csoportos zenehallgatás) 10 forintos tagsági díj ellenében minden 14 éven felüli látogató igénybe veheti.

A kölcsönözhető állomány — könyvek, kották és mintegy 1500 lemez — szabadpolcon található. A zenei könyvtár szíve a kezelőpult, amelybe 10 lemezjátszót építettek. A 26 hallgatóhelyre 10 különböző műsor közvetíthető. Az érdeklődők választását szerzői, cím szerinti, előadói, népzenei, szólóhangszerek szerinti stb. katalógusok könnyítik meg. A könyvtár heti öt napon, összesen 34 órában tart nyitva. 1100 beiratkozott olvasója van, az évi látogatások száma 9—10 ezer. A hallgatók többsége középiskolás, ipari tanuló, egyetemi és főiskolai hallgató. Ők és a munkában álló felnőttek elsősorban nem helybenhallgatás, hanem lemez kölcsönzés céljából keresik fel a könyvtárat.

A zenei részleg kezdettől fogva feladatának tekintette, hogy felkeltse és ébren tartsa az ifjúság érdeklődését a komoly zene iránt is. Iskolaköteles korban minden gyermek részesül énekkutatásban. A középiskolában azonban sokkal mostohább a helyzet, mivel a gimnazistákat kivéve a tanulók nagy része semmiféle intézményes zenei nevelést, illetve esztétikai képzést nem kap. Így éppen a legfogékonyabb korban távolodnak el a komoly zenétől és a művészetektől. A művészeti nevelés

megoldása nagyon sürgős feladat, elmulasztása később szinte jóvátehetetlen kárt okoz.

Az önművelésnek a fiatalok körében tehát különösen nagy a szerepe. Ezt felismerve fokozott figyelmet kell fordítani a középiskolákra: a könyvtár szolgáltatásait felajánlva sok segítséget adhat az ének-zenei nevelés problémáinak megoldásához. A zenei könyvtár ezért épített ki jó kapcsolatokat a városban működő középiskolákkal, szakmunkásképző intézetekkel, kollégiumokkal. Az osztályfőnökök vagy magyartanárok minden évben könyvtárlátogatásra hozzák el a zenei könyvtárba az új elsősöket. Nem egy diák vált így a könyvtár rendszeres látogatójává.

A zenei könyvtár viszonylag távol esik a középiskoláktól, ezért arra nincs lehetőség, hogy az énekórákat vagy a zenei jellegű foglalkozásokat a tanítási időn belül rendszeresen a könyvtárban tartásák. Igaz, hogy szinte minden iskola rendelkezik lemezjátszóval, és vannak hanglemezeik is, állományuk azonban korántsem olyan gazdag és jó minőségű, hogy valódi élményt nyújtson. Pedig a magas színvonalú szemléltetés azért is fontos, mert a fiataloknak — hála az otthoni készülékeknek — megnöttek az igényeik. S mivel az iskola döntő szerepet játszik tanulóinak fejlődésében, s az ott szerzett benyomások egy életre szólhatnak, a művészettel valamilyen formában már itt kapcsolatot kell teremteni.

A szakközépiskolákban, szakmunkásképző intézetekben viszont egyáltalán nincs énekóra, csak más órákhoz kapcsolva szemléltetésképpen lehet egy kis zenét „becsempészni” a tanóra anyagába. A pedagógusok nagy része nem él ezzel a lehetőséggel, mert a szűkös órakeretbe saját tárgyának anyagát is alig tudja belesűriteni, vagy mert nem ismeri eléggé a zeneirodalmat, s ha mégis, könnyen lemond a körülményes, időigényes szemléltetésről. Ezen a ponton válik fontossá — esetleg nélkülözhetetlenné — a könyvtár, amely állomá-

nyával és szolgáltatásaival megkönnyíti a pedagógus munkáját, pótolhatja a szemléltetés hiányosságait, és lehetővé teszi, hogy a tanulók a meghallgatott zene segítségével teljesebben és mélyebben éljék át az órán hallottakat.

A mi zenei részlegünk a középiskolák tanterveinek megfelelően összeállítja és szalagra vagy kazettára másolja az órák zenei illusztrációs anyagát, esetenként prózai felvételekkel vagy egyéb szemléltető anyagokkal kiegészítve. A jól összeállított programok más tantárgyak esetében is hasznosnak bizonyultak. A részleg a bevált gyakorlat szerint elsősorban nem lemezeket kölcsönöz, hanem magnómásolatokat, mert általában nem teljes műveket, hanem azoknak csak meghatározott részeit vagy a korra jellemző stílusirányzatok egy-egy darabját veszi fel. A magnóhasználat lehetővé teszi a megállást, a különböző részletek könnyű megtalálását. A középiskolai tananyagra épült például a *Kuruc kor költészete és zenéje* vagy az *Impresszionizmus az irodalomban, zenében, képzőművészetben* című összeállítás. A zenei könyvtár *Bemutakoznak a hangszerek* címmel a szakmunkástanuló fiataloknak hangszertörténeti sorozatot indított, amelynek keretében közvetlen közléről ismerkedhettek meg a zenekar hangszereivel, és bizonyos zenei alapismeretekre is szert tettek.

Nagy népszerűségnek örvendett a *Programzene* című sorozat is, amelynek témája egy-egy történelmi hős, képzőművészeti vagy irodalmi alkotás volt (például Faust alakja a zenében és az irodalomban). E sorozat is az iskolai tananyagra épült.

A gyerekek általában azokat a foglalkozásokat szeretik, amelyekben ők is közreműködhetnek. Nagy sikere volt például annak a fejtörőnek, amelyet ismert rádió- és tévéműsorok, sorozatok szignálzenéiből állítottak össze a könyvtárosok. Jó a zeneműtár kapcsolata a kollégiumokkal, a KISZ-szervezetekkel is. A kollégiumi rádió részére rendszeresen készít a részleg zenei vetélkedőket, fejtörőket, amelyeket irodalmi, történelmi vonatkozásokkal is kiegészítenek. A könyvtárosok összeállítják a kérdéseket, kiválogatják és szalagra másolják a zenei anyagot. Meghívják a KISZ-alapszervezeteket, hogy egy KISZ-gyűlést a könyvtárban tartsanak meg, s így arra is lehetőség nyílik, hogy megismerkedjenek a zeneműtárral, annak állományával, szolgáltatásaival.

A fiatalok zenei műveltsége általában igen hiányos. Ezért semmiféle eszközzől sem szabad lemondanunk, minden kis eredmény fontos, hiszen — ez már közhely — a fiatalság nagy többsége csak a slágerekig jut el. Tevékenységünk azonban csak akkor válhat igazán eredményessé, ha a kapcsolat nem egyoldalú, nem szűkül le csupán a könyvtár kezdeményezésére. Ha a szaktanárok olyan feladatokat adnak a fiataloknak, amelyek szükségessé teszik a zenei könyvtár látogatását és használatát, van rá remény, hogy a tanulók maguktól is visszatérnek a könyvtárba, annak állandó használójává válnak, és kedvtelésből is hallgatnak majd komoly zenét.

Papp Emma

a Debreceni Városi Könyvtár munkatársa

Könyvtárhasználati oktatás egy műszaki főiskolán

Az elmúlt évtizedben több nemzetközi tájékoztató fórum tűzte napirendjére az egyetemi és a főiskolai hallgatók könyvtárhasználati és irodalomkutató oktatásának kérdését, amellyel kapcsolatban hazánkban 1966-ban művelődésügyi miniszteri rendelet látott napvilágot. Ez azonban csak néhány nagyobb egyetem számára mondta ki az irodalomhasználati ismeretek kötelező oktatását. Nem meglepő tehát, hogy a IV. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásai között az is szerepel, hogy „a felsőfokú [oktatási] intézményekben a szakirodalmi információk megszerzésének és felhasználásának technikáját az önálló ta-

nulmányi munka, a későbbi szakmai és kutatási tevékenység feltételeként kell kezelni, s ennek megfelelően oktatni és számon kérni.”

A könyvtárhasználat oktatásának társadalmi igényét ismerték fel a Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskola vezetői, amikor 1980 tavaszán főigazgatói határozat mondta ki, hogy az 1980/81-es tanévtől a hallgatókat könyvtárhasználati ismeretekre is fel kell készíteni, s ennek keretében a II., majd a III. évfolyam nappali tagozatos hallgatóit 2—2 elméleti illetve 2—2 gyakorlati órában kell oktatni. Az oktatást az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

— mai nevén az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár — bevonásával kell megszervezni.

Ilyen előzmények után indult meg a könyvtár- és irodalomhasználati oktatás megszervezése a főiskolán 1980 őszén. A tananyag felépítésében és részletes kidolgozásában a könyvtár az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékétől kapott segítséget. Módszertani és gyakorlati útmutatást a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára nyújtott, a Műegyetemi Könyvtár ugyanis sokéves tapasztalattal rendelkezik a könyvtárhasználati oktatás terén.

Az oktatás második szakaszának sikeres lebonyolítása érdekében a főiskola vezetősége kapcsolatba lépett az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központtal. A munkakapcsolat szilárd alapokra helyeződött 1981 októberében, amikor a két intézmény öt évre szóló szocialista szerződést kötött. A megállapodásban a fő hangsúly az oktatáson van, a feladat pontosan körülhatárolt: együttműködés a könyvtárhasználati ismeretek oktatásában. A főiskola III. évfolyamának hallgatóival meg kell ismertetni az OMKDK (OMIKK) munkáját, tájékoztató apparátusát, dokumentumtípusait. A hallgatók a képzés során elméleti és gyakorlati ismereteket szereznek a könyvtáraknak a mindennapi életben való használatáról.

A könyvtár- és irodalomhasználati oktatás a Kandó Főiskolán az 1980/81-es tanév II. félévében indult meg, s azóta is folyik, immár a harmadik évfolyam számára is.

A képzés első szakaszában a másodéves hallgatók a főiskolán tartott elméleti órák keretében megismerkednek a tájékozódás és tájékoztatás fontosságával, általános kérdéseivel és lehetőségeivel. Az elméleti órát az ELTE könyvtártudományi tanszékének egyik munkatársa tartja. A gyakorlatokat, amelyek szorosan kapcsolódnak az elméleti óra anyagához, a főiskola könyvtárának munkatársai vezetik. Ebben az első lépcsőben a hallgatók főként helyi ismereteket szereznek a főiskola könyvtáráról és jártasságot a katalógusok kezelésében. A gyakorlat során a hallgatók kézhez kapják a szakjuknak megfelelő témájú, különböző típusú tájékoztatási forrásokat. A katalógusokban való eligazodást két-három megadott mű, illetve téma irodalmának megkeresésével sajátítják el.

A III. évfolyam hallgatói számára az oktatást az OMIKK-kal együttműködve szervezte meg a főiskola könyvtára. Az oktatásnak ebben a szakaszában a hallgatók a magyarországi főbb tájékoztatási rendszerekkel, ezeken belül pedig részletesebben az OMIKK munkájával ismerkednek meg. Tájé-

koztatást kapnak továbbá a jelenlegi nemzetközi információs rendszerekről és ezek hazai igénybevételi lehetőségeiről is. A gyakorlati órákon a hallgatók ellátogatnak az OMIKK-ba, a helyszínen ismerkednek meg szakmájuk széles skálájú tájékoztatási apparátusával, valamint az OMIKK tevékenységi köreivel, katalógushálózatával, kiadványaival. Mind az előadásokat, mind a gyakorlatokat az OMIKK olvasószolgálati osztályának munkatársai vezetik.

Mindkét lépcsőben a két elméleti órát egy egész szaknak — általában 80 hallgatónak — egyszerre tartották, míg a gyakorlatok tanulókörönként a könyvtárban folytak. Ezeket egyszerre körülbelül húsz hallgató volt jelen.

Tudvalevő, hogy a tantárgyak és tanítási órák száma nem növelhető. Jelenleg a főiskolai intézetek határozzák meg, hogy a könyvtári oktatás mely tantárgy óráinak keretében történjék. Az időpontok egyeztetése igen sok gondot okoz. Például az OMIKK nyitvatartási rendje csak csütörtökön teszi lehetővé a hallgatók csoportos látogatását; további nehézség forrása, hogy a főiskola nem egy helyen, hanem a város különböző pontjain szétszórtan működik.

Az első tapasztalatok igen kedvezőek. A II. évfolyamon tartott könyvtárismereti órák után a főiskola központi és óbudai könyvtárában megnövekedett a helybenolvasási igény. Összehasonlítva az 1981-es év március—áprilisi könyvtári statisztikáját az 1980-as év azonos hónapjával, 1981-ben a helyben olvasók száma csaknem megháromszorozódott.

Az OMIKK-ban tartott órák után szintén öröndetes változás történt, a harmadéves hallga-

tóknak ugyanis mintegy 16 százaléka beiratkozott a Múzeum utcai könyvtárba. Az olvasószolgálati osztály dolgozói úgy vélik, hogy a könyvtárismereti foglalkozásokat a hároméves képzésen belül hamarabb kell elkezdni. Az adatok szerint a 440 résztvevő közül 72 új beiratkozó volt, s ezek nagy része rendszeresen visszajár a könyvtárba a gyakorlat óta. Ha korábban megkezdtek volna oktatásukat, hamarabb váltak volna rendszeres olvasóvá, és végeredményben ez az oktatás célja.

Az OMIKK olvasószolgálati osztályának vezetője szerint a Kandó Főiskola kezdeményezése egyedülálló. Egyes főiskolák, egyetemi karok hallgatói ugyan tanulócsoportonként ellátogatnak az OMIKK-ba, de e látogatások általában az oktatók, könyvtárosok egyéni kezdeményezésére jönnek létre. Távlatokban is gondolkodva, intézményes szervezeti keretek között, tehát úgy, hogy egy oktatási intézmény teljes évfolyama, illetve néhány év alatt valamennyi hallgatója ellátogasson a könyvtárba, és részt vegyen a gyakorlaton, az OMIKK történetében is első ízben fordult elő.

Saját tapasztalataink azt mutatták, hogy a hallgatók mintegy 20 százaléka nem fordul meg a képzési idő alatt a főiskola könyvtárában. Remélhetőleg ezen a képtelen helyzeten is változtat a könyvtárhasználati oktatás.

A hallgatók egyöntetűen hasznosnak találták a könyvtárismereti képzést. Többen rövidnek ítélték meg az OMIKK-ban rendezett foglalkozások időtartamát, ugyanis a rendszer bonyolultsága első alkalommal gondot okozott néhányuknak. A harmadévesek egybehangzó észrevétele az volt, hogy a főiskolai képzésben a könyvtárismereti foglalkozásokat időben előbbre kell hozni.

Az első sikeres tapasztalatok, valamint az oktatói, hallgatói és könyvtárosi vélemények alapján a főiskola vezetősége úgy döntött, hogy a könyvtári oktatást az 1982/83-as tanévtől kezdve átteszi az I. és II. évrre.

Néhány éve a tájékoztatási szakemberek között vita folyt arról, hogy a felsőoktatásban az oktatók vagy a könyvtár feladata-e a hallgatók könyvtárhasználati oktatása. A Kandó Főiskolán ezt a feladatot a könyvtár vállalta magára. Az oktató-nvelő munka hatékonyságának növeléséhez nélkülözhetetlen a megfelelő színvonalú könyvtár, amely a maga sajátos eszközeivel és szolgáltatásaival lehetővé teszi a hallgatók jobb szakmai felkészülését. Az oktatás viszont akkor lesz igazán eredményes, ha a könyvtárak munkatársai az oktatóktól is segítséget kapnak, hogy a könyvtárban elsajátított ismeretek egyúttal kapcsolódhassanak a hallgatók munkájához is, legyen az választkeresés évközi kisebb problémára, illetve tudományos diákköri dolgozat vagy szakdolgozat irodalmának összeállítása.

Ismeretes előttem is, hogy egyre nő azoknak a felsőoktatási könyvtáraknak a száma, amelyekben könyvtári oktatás folyik. Hogy ezek az erőfeszítések ne elszigetelten valósuljanak meg, hanem országosan is összehangolt tevékenységgé fejlődhesenek, szükségesnek tartottam, hogy a nyilvánosság elé tárjam tapasztalatainkat. Egyúttal remélem, hogy a másutt hasonló gondokkal küzdő könyvtárosok is elmondják véleményüket, tapasztalataikat a náluk folyó munkáról.

Krasznai Mihályné

a Kandó Kálmán Villamosipari Műszaki Főiskola
könyvtárának vezetője

Olvastuk

a Művelődési Közlöny szeptember elsejei (1982/17.) számában a tudományos kutatási és fejlesztési tevékenység országos nyilvántartásáról kiadott új jogszabályokat: A Minisztertanács 30/1982. (VII. 19.) számú rendelete értelmében a természet-, a műszaki, az orvos-, az agrár- és a társadalomtudományi kutatási és fejlesztési tevékenység adatait — beleértve „a tudományok kandidátusa” és „a tudományok doktora” fokozat elérésének alapjául szolgáló értekezések adatait is — országosan regisztrálni kell. A kutatásnyilvántartást végző szerv az Országos Műszaki Informá-

ciós Központ és Könyvtár részeként működik. A kutatási és fejlesztési tevékenység megkezdését, befejezését, illetve megszüntetését harminc napon belül kell jelenteni az országos kutatásnyilvántartási szervnek, az előző esztendei változásokat pedig minden év március 15. napjáig kell tudomására hozni.

A Művelődési Közlönynek ugyanebben a számában jelent meg a minisztertanácsi rendelet végrehajtásáról szóló utasítás is, amelyet az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság elnöke adott ki 5/1982. (VII. 19.) szám alatt.

Könyvön innen – könyvön túl

Vajon olvasnak-e a mai gyerekek suttyomban, a pad alatt?

Vajon mennyit olvasnak egyáltalán?

De mikor van idejük?

A gyerek iskolába jár. Az iskolában tanul. Van mit. Megtanítják olvasni is. A gyerek könyvtárba is jár. Olvasgat, foglalkozásokon vesz részt és könyveket kölcsönöz. Kevesebbet, mint korábban. . . De ismerős-e igazán a könyvek világában, tudja-e, mit hol kell keresnie? „Átigazol-e” a gyermekkönyvtárból a felnőttbe? Megszokássá, hobbivá válik-e az olvasás?

A legtöbb gyerek eljut a könyvtárba. De maga az iskola is? Sok dologhoz itt állítják föl a mércét, itt talál a gyerek mértéket. Nem mindig csak az elátkozott televíziózás fordítja el a gyerekeket a jóízű olvasástól. Nagyon sok múlik azon, miként találkozik egymással az iskola és könyvtár.

És ez nem a gyereken áll, vagy bukik!

*

A közművelődés—közoktatás egymásra épülésének szükségessége sokak számára érthetően itt a legnyilvánvalóbb, a népművelők kapcsolatteremtő képessége e téren talán a legfejlettebb. Ha minél több olvasót szeretnének megnyerni, akkor nem várhatják ölbe tett kézzel, hogy a gyerekek maguktól bekopogjanak: programokkal kell vonzani őket, minden könyvkölcsönzésen túli könyvtári lehetőséget felhasználni az olvasóvá nevelésre.

Igen ám, de a gyerekek jó része napközis, az iskola kötelékébe tartozik délután is, nemcsak délelőtt ül a tanteremben. Ezért a pedagógusokon múlik sok dolog: akarják-e, tudják-e megtörni a merev tanórai kereteket, együttműködnek-e a könyvtárosokkal a tanórai és tanórán kívüli nevelésben.

Persik Györgyné, a salgótarjáni városi gyermekkönyvtár vezetője az elmúlt években sok tapasztalatra tett szert ebben a témában.

— Meggyőződése, hogy mindennek a kulcsa a személyes kapcsolatok kibontakozása! Mert lefektethetjük több oldalas szerződésben, hogy együttműködünk az iskolával — mit sem ér, ha elmaradnak a találkozások, beszélgetések. Akkor továbbra is párhuzamosan folynak a programok, nem tudunk egymás elképzeléseiről, terveiről. Az iskolai könyvtárosokkal, az úttörőcsapatok vezetőivel, a napközisekkel a gyerekek érdekében fel-tétlenül egyeztetni kell ezeket, hogy ne terheljük túl őket. Ne érezzék magukat itt is iskolában, ám egészítse ki szórakoztatva nevelve, a gyermeki kíváncsiságra építve a tanultakat a mi programunk.

— Régi keletű, közismert a jó kapcsolatuk a szomszédságban levő bázisintézménnyel, a Petőfi iskolával. Kikkel dolgoznak még sokat „egymás kezére”?

— Közel van hozzánk a Mártírok úti iskola is, de nem számít a viszonylagos távolság a Gagarinnak és a Rákóczinak sem. És az sem, hogy a legtöbb iskolában jó állományú saját könyvtárunk is van. A közösen megrendezett vers- és mesemondóversenyekhez, vetélkedőkhöz nemcsak jó helyszínt, hanem a felkészüléshez megfelelő „hátszínigot” tudunk nyújtani, segítünk az elmélyültebb kutatásban is. Nagy örömet jelentenek látogatóinknak a zeneiskolások minikoncertjei, amikor gyerekek játszanak gyerekeknek. Két közönség — anyanyelvi szakkör és bábszakkör — is verbuválódott az ifjú olvasókból. Mindig ünnepi esemény egy-egy író-olvasó találkozó, jól sikerült néhány rendhagyó foglalkozásunk (például a Játszszunk utazást!). A hétköznapokon pedig egymás után jönnek a kihelyezett órák, napközis foglalkozások, az évfordulóra, vetélkedőre készülő őrök, az óvodás csoportok.

— Mennyire ismerik a könyvtárosok az új tantervet, a követelményeit?

— Az iskolákkal együtt kaptuk meg, tanulmá-

nyoztuk. A segítségünket azonban nem mindenütt fogadják el, nem mindenütt igénylik. A könyvtárhasználati órák rendszeresek, de a katalógushasználat ügyében hiába mentünk elébük, ajánlkoztunk, csak 44 iskolai csoport jött el. Igaz, még Karancskesziből is jártak itt!

Persikné mutatja alapos, gazdag munkatervüket. Megüti szememet egy idézet (Balázs Mihálytól, aki az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum igazgatója: „Igyekszünk még nagyobb hatásokkal, még eredményesebben dolgozni, mert a pedagógusok tanítanak, s hogy jól taníthassanak, ahhoz olvasni kell. Holnap többet, mint ma”).

— Igaz, hogy kevesebb lett a kölcsönzött kötetek száma, ugyanannyi olvasó ellenére. De átalakultak, fejlődtek az iskolai könyvtárak. Otthon is

több könyv jut a gyerek polcára. A gyermekkönyvtárnak úgy lehet megújulni, feladatait teljesíteni, ha a szolgáltatások iránti megnövekedett igényt minél jobban kielégíti.

★

A gyerek tanul. A gyerek olvas. De közben ne feledjük: gyerekek! Adjunk rá lehetőséget, hogy e két tevékenységet örömmel, a felfedezés izgalmával végezze. Érdemes ezért együtt dolgozni könyvtárosnak és pedagógusnak. Ez is az új tantervek érdekét — és a gyermekekét — szolgálja.

G. Kiss Magdolna

Nógrád

Az öreg könyvtár fiatalsága

Rákóczi Ferenc út 89. Valamikor kocsmáros háza volt — 1950 januárja óta könyvtár. Több mint tíz éven át, a munkásotthon átépítéséig ez volt a Csepel Művek szakszervezeti könyvtára. A központi! Több mint húsz évvel ezelőtt itt alakult meg az Olvasó Munkás Klub; neves írók, közéleti személyiségek fordultak meg e vályogfalak között. Utolsó vendége *Bakcsi György*, az orosz és a szovjet irodalom kiváló ismerője volt. Tavaly februárban Dosztojevszkijről tartott előadást a kerület középiskolásainak, főiskolásainak. Az idei Gogol-előadás elmaradt. Egy hónapra bezárt a könyvtár: gyógyítani, fiatalítani kellett az öreg vályogfalakat.

Ez csak részben sikerült.

A kiszolgáló pult mögött itt is, ott is újra látszik a beszivárgó víz nyoma. Ráadásul most a kazán mondta fel a szolgálatot. Kint tavasz van, de a három könyvtáros: *Rettich Béláné*, *Tittl Ferencné* és *Decsi Anna* nagykabátban várják az olvasókat. Ezt leszámítva, megfiatalodott a könyvtár február óta. Már amennyire meg lehet fiatalítani ilyen történelmi időket megélt épületet.

Az állomány is fiatalodott. Több mint kétezer beiratkozott olvasójuk volt tavaly. Idén, az egyhónapos zárva tartás ellenére, már a másfélezernél tartanak.

Az összetétel:

— Ahogy a házak eltűntek mellőlünk, s emeletesek nőttek a helyükre, úgy cserélődtek ki az ol-

vasóink — mondja Rettichné, a könyvtár vezetője. Jönnek a Fürst Sándor, a Kossuth Lajos utca új épületeiből. Papa, mama, gyerekek, egyszerre négyen-öten, az egész család, beiratkoznak, rendszeres vendégeinkké válnak.

— Ugyanakkor — szól közbe Margitka, Tittlné — a régiek közül is sokan visszajárnak. Wolf Gyula bácsi például Budáról. 84 éves, de jön rendszeresen, cseréli a könyveket, közben kibeszélgeti magát. Koller Jakabék Erzsébeten kaptak lakást; onnan járnak hozzánk. Bíró Lajos a város közepéről.

A férfiak után most a nyugdíjas mamákat sorolja, akik fél várost átbuszoznak, villamosznak két szattyorral. Az egyikben a megszokott csepeli piacon vásárolt zöldség, gyümölcs, a másikban cserére váró könyvek. De itt meg kell nézni a nyilvántartást, hogy pontosan ki milyen „né” is, mert ezek a régi, hűséges olvasók már mind csak „a Janka néni”, „az Erzsike néni” — nem is olvasók, családtagok színté.

Sok szó esik mostanában arról, hogy az emberek nem járnak könyvtárba. *Nem*, mert minek? Hogy ki az a Tolsztoj, Thomas Mann, a tévé „elolvassa” helyettük. *Nem*, mert — túlóra! kiskert! hétvégi bungaló! — nincs rá idő. *Nem*, mert az emberek ma már családi könyvtárral rendelkeznek; csak fel kell lapozni az üzemi könyvtár-vezető füzetét, hogy ne higgyünk a saját szemünknek. Hihetetlen, hogy mennyit költenek ma már

könyvre a gyár dolgozói. Szinte minden szakma, minden réteg! És becsöppenne egy jó könyvtárba, kiderül mindezeknek az ellenkezője is. Ma is szükség van ezekre az intézményekre. A jó könyvtárban nemcsak kölcsönöznek — ez nem Kölcsönző Vállalat! —, a jó könyvtárban beszélgetnek, véleményt cserélnek az emberek, úgy nyitnak be, mintha hazamennének, vagy legalábbis kedves ismerősükhöz.

... Ötvenezer könyv sorakozik itt a polcokon, meg a folyosón, meg ahol helyet találnak a részükre. Zsúfolt könyvtár és mégis áttekinthető, jól csoportosított, könnyen használható. Ez az itt dolgozók érdeme, hogy az ideálisnak aligha mondható körülmények ellenére mindezt így „összehozták”.

A jó könyvtárhoz jó könyvekre is szükség van. Ez viszont az elődöké: Jó állományt hagytak maguk után, olyat, amire lehetett, meg lehet is — évente 90 ezer forintos költségvetéssel gazdálkodnak — építeni.

Tittné, aki szinte fél életét e falak közt élte le, sorolja az elődöket, a könyvtár volt vezetőit:

— *Asztalos Györgyné, Rózsa Andor, Homoródi Adorján, Varga István, Bihari József.*

Ketten halottak, egy kivándorolt közülük, de

kezüik munkája itt van e vályogfalak között. Ez a múlt. A jelenről beszéltünk már. És a jövő? Nyilván a vályogfalak nem az örökkévalóságnak szólnak, de jó lenne ezt a szellemet tovább menteni, egy majdani új könyvtárba átvinni mindazt, ami örökség.

És még egy gondolat az örökségről.

A könyvtár második vezetője, Rózsa Andor annak idején közel félezer gyereket toborzott össze. A gyerekekkel való törődést aztán átvette a szemközt nyílt Szabó Ervin könyvtár. Mire ezt szanálták, lebontották, megnyílt a munkásotthon gyermekkönyvtára, de a munka egy részét mégis az itteniek vállalták újra magukra. Könyvet kellett adniok a papákkal, mamákkal együtt beiratkozó gyerekek kezébe. Hasonlóan fontos az a munka is, amit a két Rákóczi úti iskolával közösen végeznek. Csütörtökönként könyvtárismeretre, könyvtárhatalmatra tanítják a gyerekeket. Kicsit a saját jövőjüknek is dolgoznak: toborozzák a holnap olvasóit.

Vajon hányan lesznek közülük, akik, mint Wolf bácsi, 84 éves korukban is visszajárnak? Ha nem is e vályogfalak közé — egy utódkönyvtárba?

(halász)

Csepel

Egyedül a könyvtárban

Ha az olvasásról esik szó, többnyire azon keserünk — e sorok írója sem kivétel —, hogy gyermekeinket, ifjúságunkat jobban érdekli a tévé, a disco, a motorok, mint a könyv, amelyben évezredek tudását tárolják.

Mi a könyv? Lehetőség, hogy bármely hétköznapunkon ünnepi meghittséget teremtsünk egy másik ember, nem is akármilyen ember, egy író életével, hogy megsokszorozzuk önmagunkat nagy regények alakjaival, egyszerre legyünk öregek és fiatalok, férfiak és nők, gazdagok és szegények, hogy jók és rosszak között válasszunk... Ki-ki folytathatja a felsorolást kedve szerint, aszerint, számára mit jelent az olvasás.

Gondoljunk azokra a gyerekekre, akik nemcsak lemezt, kazettát, bélyeget, hanem könyvet is gyűjtenek. Nem kapható a klasszikus magyar és külföldi irodalom! Az Ady-centenárium idején derült ki, hogy Ady Endre összes versei, publicisztikája ritkaságszámba megy! Az olvasottsági listán

ma is vezető Jókainak mindig épp az a műve nem kapható, amit keresünk, klasszikus realistáink sincsenek mindig ott a polcokon, a könyvesboltokban úgy viselkedünk, mint az ABC-áruházakban: a választékból azt vesszük, amit kapunk. Kedvenceinket antikváriumokban keressük, ahol egyre ritkábban vesznek fel előjegyzést; használható házikönyvtára már nagyon kevés embernek van.

Egy szó, mint száz: *marad a könyvtár.* Az iskolai — ha van, az üzemi — ha van, a közművelődési könyvtár. Csak be kell iratkozni! Nem is kell hozzá más, csak egy személyi igazolvány, abban is egy bejegyzett munkahely. Diákoknak — természetesen — apuka-anyuka vagy más jótálló személyi igazolványa. Nem is olyan egyszerű. A diákok is ingáznak. A középiskolások és az egyetemisták tetemes százaléka faluról származik, kollégiumban él, nem is olyan könnyű jótállót szereznie, ha egy könyvtárba be akar iratkozni. Pedig nekik volna a leginkább szükségük rá, hiszen ne-

kik nincs „gyerekszobájuk”, könyvespolcuk, az ő szülőhelyükön van legkevésbé könyvesbolt és könyvtár, ők azok, akik épp azért hagyták el gyerekfejjel a szülői házat, hogy többet tudjanak, magasabb képzettséget szerezzenek. És a kollégiumi ágy fölött igazán nem férnek el a kézikönyvek és kötelező olvasmányok, hát még a nem kötelezőek!

De a beiratkozás még mindig a legkisebb nehézség. Utána jön a csalódás: a közművelődési könyvtár szabadpolcain nem mindig található, mondjuk, a szakközépkiskolás számára nélkülözhetetlen szakirodalom, a könyvtáros nem tud segíteni az országos középiskolai tanulmányi versenyre készülőnek, az állomány elavult, a fejlesztési keret csökken, a kötelező olvasmányokból nincs elég példány.

Fiatalok, iratkozozatok be tudományos könyvtárba! Nemzeti könyvtárunkat, a Széchényit lezárták a nagyközönség elől. Nem kölcsönöz az Akadémiai, az Országgyűlési Könyvtár. Maradna az Egyetemi Könyvtár. Az ELTE tartja fenn, igazán nem volna nehéz mindig készenlétben tartani — legalább a tananyagot.

Minél nagyobb azonban egy könyvtár, annál nehezebb. A nyájas és őszinte szabadpolcok helyett homályos raktárakban rejtőzik az állomány, itt már nem könyvek vannak, hanem cédlák, kérérlapok és katalóguslapok, előjegyzések. . . A tankönyvekért vizsgaidőszakokban szabályos hajtóvadászat folyik.

A tanárok pedig panaszkodnak: esik a színvonal.

A hallgatók évről évre lustábbak, műveletlenebbek. Az értelmiségi utánpótlás helyzete aggasztó.

Ősszel, amikor a golyák útra kelnek dél felé, az egyetemista golyák megszállják a könyvtárat. Zavartan nyomják le a kilincset, aggódva tekintgetnek körül, kihez forduljanak, talán köszönnének is, ha volna, aki fogadja, de pultokat látnak, fiókokat, zsúfolt fogast, zavartan heherésznek, egymást böködi, míg végre valamelyik felteszi az igazán nem váratlan kérdést: Hol kell beiratkozni? És kezdődik a kálvária. Itt egy papír, vigye el magával, keressen egy jótállót, jöjjön vissza, ott, az asztalon talál kérérlapot, a katalóguson talál egy számot, azt írja rá a kérérlapra. . . Melyik számot? Több is van rajta. Mindegyiket. Sokan elkedvetlenednek. Pedig csak egyszer, egyetlenegyszer kellene megmutatni, hogyan kell kitölteni egy kérérlapot, csak egyetlenegyszer kéne elmagyarázni, mi a különbség a „tárgyszókatálogos” és a „leíró katalógus” között, tíz perc elegendő volna rá, hogy megtudják: az író neve után először összes műveit találják, végül az egyes műveket a címek betűrendjében. Először eredetiben, utána fordításban a nyelvek betűrendjében.

De ezt már nem magyarázza el senki. A kérérlap bekarikázva jön vissza, az egyetemista röpké egy óra alatt tudomást szerzett arról, hogy az általa kiírt művet kikölcsönözték vagy elveszett vagy kötéseten van. . . Pedig neki holnapra kell, öt holnap ebből kikérdezik! Pedig megvan, bent van, kölcsönözhető, hozzáférhető, benne van számtalan kiadásban, számtalan különnyomatban, csak kettővel kellett volna továbblapozni a katalógusban, csak még két számot kellett volna kimásolni, és megtakarítaná a másnapi dadogást s a vizsgaidőszak szorongásait.

Az olvasóban megvan a jó szándék, ő eljött, ő keres, ő érdeklődik! Csak fél. Úgy érzi, tudnia kéne könyvtárat használni. Körülnéz, úgy látja mindenki tudja, mit kell csinálni, csak ő nem, mindenki mindent megtalál, csak ő nem, bocsánatot kér, hogy zavarni merészelt a tudomány szentélyének beavatottjait. . . A folyosón, vizsga előtt megnyugodva hallja, hogy más se olvasta el Kemény Zsigmond regényeit, Gyulai Pál tanulmányait, más se jutott hozzá a huszadik századi egyetemestörténelem-könyvhöz, mégse bukott meg, van olyan ügyes ő is, hogy átcússzon! És megtanulja ezt a másfajta ügyességet, az üresség nagyképűségét, végeredményben a fellépésen múlik minden. Akit egyszer az egyetemre felvettek, az úristen se menti meg a diplomától. Amit — természetesen — használni is fog. Hogyan?

Kartal Zsuzsa
Szabadidő Magazin

Berezvai Lajosné, a Szentesi Városi-Járási Könyvtár igazgatója, aki 1951-ben adminisztrátorként került a Szentesi Körzeti Könyvtárba, majd 1953-ban a mai intézmény jogelődének, a Szentesi Járási Könyvtárnak vezetője lett, július 16-án nyugalomba vonult. Ebből az alkalomból négy évtizedes eredményes munkásságáért az Elnöki Tanács a Munkaérdemrend bronz fokozatával tüntette ki; könyvtárosi-népművelői tevékenységével pedig már régebben, 1962-ben kiérdemelte a *Kiváló népművelő* címet, illetve 1971-ben a *szocialista kultúráért* kitüntetést. Utódává július 1-i hatállyal a könyvtár munkatársát, **Majtényiné Turi Katalint** nevezték ki.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének műszaki könyvtárosi szekcióját az idén, az évente szokásos vidéki üléshez keretében a győri Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola könyvtára látta vendégül. A július 9—10-én lebonyolított tanácskozáson **Kovács Dezső** tartott előadást *Saját feldolgozású és külső adatbázison alapuló komplex információs rendszer — az ÉTK példáján* címmel. (Az Építésügyi Tájékoztatósi Központ információs rendszerét bővebben a *Könyvtáros* 1982. májusi számában ismertette Kovács Dezső.)

Az előadó és az előadást követő vita résztvevői is szólaltak arról a gondról, hogy a műszaki szakemberek — az olvasók — nehezen szokják meg az új szolgáltatási formát, amely felváltja a hagyományos karton, kartoték formában nyújtott szolgáltatásokat. Az ÉTK ezért is készít oktató-népszerűsítő diaszorozatot a számítógépes információs szolgáltatás népszerűsítésére. A rendezvény második napján kiránduláson vettek részt a könyvtárosok a Hédervár—Mosonmagyaróvár—Lébény útvonalon. (V. J.)

A szept. 13. és 19. között lebonyolított XI. Komárom megyei könyvtári hét programjában az ünnepi munkaértékelésen, a regionális és a helyi tanácskozásokon, továbbképzéseken, irodalmi esten és a Petőfi Irodalmi Múzeum védett anyagából rendezett dokumentum-kiállításon kívül két könyvtározatás is szere-

pelt: szept. 16-án avatták fel a közszégi központi könyvtár szerepét is betöltő új *Dégi Községi Könyvtárt*, amelyet egy romos épületből alakítottak ki. A tervek a Magyar Optikai Művekben készültek társadalmi munkában, a költségekhez a dorogi járási pártbizottság 260 ezer, a megyei tanács 550 ezer forinttal, a helyi és a környező üzemek 200, a közszeg lakói pedig 80 ezer forint értékű társadalmi munkával járultak hozzá; a berendezést a megyei könyvtár vásárolta, az Országos Közművelődési Tanács pedig a hangzó ismerethordozók beszerzéséhez nyújtott segítséget. A központi fűtéssel is felszerelt könyvtárban 118 négyzetméteren helyezkedik el a szabadpolcos olvasói tér, az iroda és a raktár, valamint a pártklub, amely könyvtári, iskolai és egyéb közművelődési jellegű foglalkozásoknak is helyet fog adni. — Szept. 17-én a *Tatabányai Városi Könyvtári Központ* kibővített és felújított épületét adták át rendeltetésének. Az épületben a 85 m² alapterületű igazgatási központon és a 92 m²-es raktáron kívül 60 m² alapterületű kölcsönzöt is kialakítottak.

Híres könyvtárak, híres könyvek Magyarországon címmel szeptember 20-tól október 5-ig kiállítást rendezett Moszkvában, az Állami Lenin Könyvtárban az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A hatvan táblán és öt tárlóban elhelyezett kiállítás a koordinációs központok, a műemlék könyvtárak, az országos feladatkörű szakkönyvtárak és a közművelődési könyvtárak közül a leginkább reprezentatív megjelenéseket mutatta be.

A gyűjtemények ritkaságait hasonmások, faksimile-kiadások ismertették meg a nézőkkel; az elmúlt évek *Szép magyar könyv* pályázatán és a nemzetközi könyvművészeti kiállításokon díjat nyert könyvek külön tárlókban kaptak helyet. Szovjet részről *Irina Vasziljevna Morozova*, a Lenin Könyvtár főigazgató-helyettese, magyar részről *Pelejezi Tibor*, az OSZK KMK osztályvezetője nyitotta meg a kiállítást. (H.)

Szeptemberi értekezleti nap-tár: 1—9. Módszertani könyvtáro-

sok továbbképzéssel összekötött tanácskozása Fonyódligeten, a Somogy megyei Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ szervezésében; 2—3. A gimnáziumi könyvtárkezelői képzés oktatói részére szervezett tanácskozás Vácon, az Országos Pedagógiai Intézet és az OSZK KMK rendezésében; 10. A könyvtárkezelői tanfolyamok vezetőinek országos tanácskozása az OSZK KMK-ban; 13—14. Az észak-dunántúli regionális együttműködési kör területén dolgozó módszertani-hálózati könyvtárosok tájértekezlete a XI. Komárom megyei könyvtári hét keretében Tatán; 14—15. Az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók IX. országos értekezlete Budapesten, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtárban; 15. Kerekasztal-megbeszélés az Állami Gorkij Könyvtárban a helyismereti érdekű kurrens és retrospektív folyóiratfeltárás kérdéseiről a Magyar Könyvtárosok Egyesületének bibliográfiai bizottsága és az OSZK KMK rendezésében; 21. Kovács Máté-émlékülés Debrecenben az MKE, az Országos Könyvtárügyi Tanács, a Hajdú-Bihar megyei Tanács, a Művelődési Minisztérium, a Magyar Tudományos Akadémia könyvtörténeti és bibliográfiai munkabizottsága, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszéke és a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára rendezésében; 28. Vas megye nemzetiségi könyvtárosainak kiállítással egybekötött szakmai tanácskozása könyvtár-ellátási kérdésekről a szombathelyi Berzenyi Dániel Megyei Könyvtárban, a megyei könyvtár, az Állami Gorkij Könyvtár és a Könyvértékesítő Vállalat rendezésében; 28—30. Győr-Sopron, Komárom, Vas, Veszprém és Fejér megyék gyermekkönyvtárosainak továbbképzéssel egybekötött tanácskozása Velencén.

Könyvtári élmények Tanzániában

„Szegény nemzetek számára
a könyvtár létkérdés”
(J. K. Nyerere, Tanzánia elnöke)

Családommal együtt két esztendőt töltöttem az egyenlítőtől alig pár fokkal délre fekvő kelet-afrikai országban, Tanzániában. Ez az ország az örök nyár, a sugárzó színek és fények, az istenként tisztelt fénylő hegy, a Kilimandzsáró, a pompás állatparadicsomokkal rendelkező, világhírű nemzeti parkok (Serengeti, Ngorongoro, Manyara-tó) hazája. Bár Tanzánia bővelkedik a természeti kincsekben, gazdasági fejlettségét, nemzeti jövedelmét tekintve a világ legszegényebb országai közé tartozik.

Az Indiai-óceán partján fekvő egykori fővárosban, Dar es Salaamban működik az az iparfejlesztési intézet (National Development Corporation), ahol férjem szakértőként dolgozott. Több hónapnak kellett persze eltelnie ahhoz, hogy félretéve korábbi, Afrikáról táplált illúzióinkat hitelesebb képet alkothassunk életünk új színteréről, s megismerjük az ország fejlődésének gondjait, problémáit, történelmi múltját, az ott élő emberek életét, hétköznapijait. A két év alkalmat adott arra, hogy — könyvtáros lévén — szakmai téren is tapasztalatokat szerezzek, amelyeket ezennel közrebocsátok.

Előljáróban röviden felvázolom az ország életének történelmi és gazdasági hátterét. A kelet-afrikai partvidék kereskedelmi élete már jóval időszámításunk kezdete előtt is élénk volt. Felkeresték a sumérok, asszírok, az ősi egyiptomiak, sőt a monszonnal érkező indiai kereskedelmi expedíciók is, főleg az arany, ezüst, elefántcsont, leopárdbőr és fűszerek vonzották őket. Az ország kultúrájának, hagyományainak, gazdaságának kialakulását a hajdan erős partmenti arab befolyás (az iszlám vallás és kultúra), a középkori portugál gyarmatosítók, a századokon át folyó rabszolgake-

reskedelem, az indiaiak letelepedése, a német gyarmatosítás és az angol protektorátusi függőség egyaránt befolyásolta. Az egységes nemzeti nyelv, a szuahéli (arab—perzsa—afrikai nyelvkeverék) bevezetése utat nyitott a 124 törzsi egységes nemzetbe való tömörítéséhez. Az iskolai oktatás és a tömegtájékoztató ezen a nyelven folyik, jóllehet az angol második nyelvként megmaradt.

Az 1961-ben függetlenné vált ország, amely a szárazföldön elterülő Tanganyika és a két sziget, Zanzibár és Pemba egyesítésével jött létre, nagy léptekkel igyekezett behozni mérhetetlen elmara-dottságát. *Nyerere* elnök az arushai deklarációban meghirdette az önerőre való támaszkodás politikáját (1967). Lefektették az afrikai termelőszövetkezeti rendszer, az *ujamaa falvak* alapjait. Ez a szervezett falurendszer nemcsak a mezőgazdaság megszervezését jelentette, hanem új életformát is kialakított az addig főként természetes gazdálkodást folytató törzsi élethez képest. Az egyik legfontosabb cél az volt, hogy az ország devizabevételét adó mezőgazdasági termékek: a szizálkender, kávé, tea, gyapot termesztése és összegyűjtése egységesen szervezett legyen. Az ipari beruházásokhoz (textilgyár, vászon- és cipőgyár, szappangyár, összeszerelő üzemek) szükséges tőkét elsősorban a mezőgazdaság termeli. Az *ipar* nem tud gyorsan fejlődni, mivel a megfelelő szakembergárda kialakítása lassú folyamat, s a szükséges tőke csak kis mértékben áll rendelkezésre. A nemzeti jövedelemnek körülbelül 60 százalékát az olajbehozatal emészti fel. A mezőgazdaság, noha óriási termőterületek vannak, lassan fejlődik, a termelőeszközök gyártása még csak most indulhat meg nagyobb ütemben. S bár a korszerű mezőgazdaság a tanzániai gazdasági élet fő bázisa lehetne, megteremtése nem könnyű feladat, ugyancsak a tőkeki-termelési nehézségek és a szakemberek hiánya miatt.

Az ország fejlődése szempontjából mindezek következtében óriási jelentősége van az *iskolai há-lózat* és a *közművelődés* fejlesztésének.

Amikor 1969. dec. 9-én Dar es Salaamban átadták az új, modern nemzeti könyvtárat, Nyere-re elnök a következő szavakkal nyitotta meg: „Szegény nemzetek számára a könyvtár létkérdés. Nélkülük lehetetlenség megszerezni mindazt az ismeretanyagot, amelyre az embereknek szükségük van gondolkodásuk, képességeik fejlesztéséhez. Jelképesen fogalmazva, ez a könyvtár olyan kerék tengelye lesz, amely küllői segítségével . . . eléri majd Tanzánia legtávolabbi vidékeit is.”

Ez a központi szerep annyira hangsúlyozottan érvényesül, hogy a nemzeti könyvtár, amely a közkönyvtárak munkáját összehangolja, a szakemberhiány miatt és az adminisztráció csökkentése érdekében központilag végzi valamennyi könyvtár számára a szerzeményezést, a feldolgozást, a képzést és az épületfenntartást.

A Nemzeti Könyvtárban tett látogatásom alkalmával a felnőtt kölcsönző részleg vezetője, *Hamza Mwenegoha* volt segítségemre. Kérésemre bemutatta a könyvtár különféle részlegeit, beszélt munkájukról, feladataikról. Elmondta, hogy a tanzániai könyvtárügy alig 18 éves múltra tekint vissza, hiszen az egész országot behálózó könyvtári rendszer kiépítése csak a függetlenség elnyerése után indult meg. Jelenleg Tanzánia 13 nagy városában működik területi központi könyvtár, és mintegy 300 falusi könyvtár van. A közkönyvtári hálózaton kívül a felsőoktatási és a középfokú oktatási intézmények, iparvállalatok, tudományos kutatóintézetek, vallási, társadalmi és jótékonsági egyesületek is tartanak fenn könyvtárakat.

1963-ban született meg az *első könyvtári törvény*, amely új közkönyvtárak létesítését rendelte el Tanzánia-szerte. A legnagyobb gond az volt, hogy ebben az időben Afrikában nem létezett elfogadható könyvtári modell és megbízható sta-

tisztikai forrás, amelynek segítségével a tervezést el lehetett volna kezdeni. Az első évek legfontosabb feladatai a következők voltak: megteremteni a hálózati rendszer alapjait; létrehozni a megfelelő személyi és anyagi bázist; megtervezni a könyvtári szolgáltatás módszereit.

A *második könyvtári törvény*, amely 1975-ben lépett életbe, nemcsak a könyvtárak létesítésének, fejlesztésének előmozdítását foglalta magába, hanem a dokumentációs — szakirodalmi tájékoztató — szolgálat megszervezését, a könyvtárosok képzését, a közkönyvtárak rendszeres ellenőrzését, a közérdeklődésnek a tanzániai irodalom iránti felkeltését is. E törvény magáévá tette az UNESCO koncepciót, a Nemzeti Információs Rendszer (NATIS) megszervezését, amelynek fő célja, hogy a könyvtárak, szakirodalmi információs központok, levéltárak összehangolt munkájának eredményeként összegyűjtsön és feltárjon minden fontos információt.

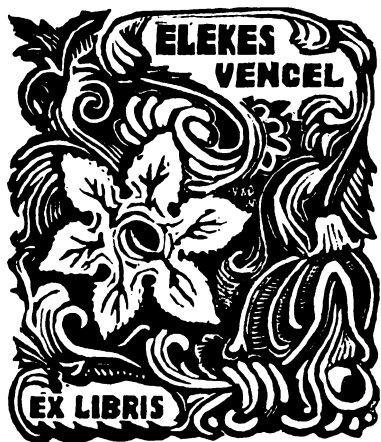
A Kelet-Afrikai Gyűjtemény Az olvasószolgálat

A könyvtár bemutatását vezetőnk a nemzeti gyűjtemény, a Kelet-Afrikai Gyűjtemény ismeretetésével kezdte. Ez a gyűjtemény több mint 10 ezer dokumentumból áll (könyvek, folyóiratok, kormánykiadványok, kinyomtatványok). Itt őrzik az első szuahéli nyelvű folyóiratot is 1921-ből (Mambó Leo). A német gyarmatosítás időszakából származó könyveket a gót írás miatt nem tudják használni.

Az évek folyamán a nemzeti könyvtárnak sok régi kiadványt sikerült beszereznie a kormányhivataloktól, intézményektől, magánkönyvtári gyűjteményekből, de sok fontos anyaghoz jutottak csere vagy vásárlás útján is a különféle német és angol könyvtárak anyagából. Ma mindent gyűjtenek, ami Kelet-Afrikáról bárhol megjelenik.

A *felnőttek kölcsönző részlegének* munkája három részre oszlik: kölcsönzés a felnőtt korosztályúak számára, tájékoztató szolgálat és a könyvtári kutatómunka elősegítése a Kelet-Afrikai Gyűjtemény anyagára támaszkodva. Minden szolgáltatás ingyenes, színre, nemzetiségre, korra, nemre, valásra való tekintet nélkül.

A tájékoztató szolgálat nemcsak helyben vehető igénybe, hanem a *postán* keresztül a vidéki olvasóknak is rendelkezésre áll. A beiratkozott olvasók között 34 százalék a felnőttek aránya. A szépirodalmi állomány, amelyben többes példány nincs,

körülbelül 7 ezer kötetes. Főleg angol nyelvű, de van, bár igen kis százalékban, szuahéli, sőt még gudzszerati (újind) nyelvű is.

Az ETO szerinti elrendezésben felállított szak- és az ismeretterjesztő irodalom körülbelül 10 ezer kötetet tesz ki. 200 lap, illetve folyóirat jár a könyvtárba. A folyóiratok nagy része külföldről érkezik, de az ország valutaszegénysége miatt egyre kevesebbet tudnak beszerezni belőlük. A könyvek túlnyomó többségét is külföldről szerzik be, s az ország jelenlegi gazdasági helyzetében erre is mind kevesebbet áldozhatnak. A gyarapítás helyi forrásai: a könyvesboltok, kiadók, ügynökségek. Ezenkívül ajándékok, adományozás formájában is kerülnek könyvek a könyvtárba.

Az ifjúsági és gyermekrészleg szolgáltatásait három korosztály szerinti tagolásban nyújtja: az óvodásoknak, az általános iskolásoknak és a középiskolásoknak. A nyitvatartási idő a hét minden napján 9.30-tól 18.30-ig tart. A könyveket két hétre kölcsönzik a gyerekeknek. A legkisebbek minden pénteken mesedélutánon vehetnek részt. Ezeket a könyvtárosok vagy maguk a gyermekek tartják. Minden szerdán filmvetítés is van. Évente kétszer gyermek- és ifjúsági magazint jelentetnek meg. A legtöbb cikket a gyerekek írják, a lap angolul és szuahéli nyelven jelenik meg.

Az iskolai letéti könyvtár szintén a részleg keretében működik, a központ ellátja az iskolai és a kollégiumi fiókkönyvtárakat könyvekkel, és rendszeresen gondoskodik állományuk felfrissítéséről. Az iskolai mozgókönyvtár (Landrover típusú bibliobusz) pedig a vidéki városok és falvak iskoláinak munkáját segíti, az új könyvek rendszeres eljuttatásával, helyszíni módszertani tanácsadással és olyan ajánló jegyzékek készítésével, amelyek a tananyag jobb elsajátítását teszik lehetővé. A statisztikák szerint a könyvtárhasználók 47 százaléka középiskolai tanuló.

Dokumentációs központ Könyvtárosképzés A vidék könyvtárai

A központ 1976-ban jött létre, célja a szakirodalmi információk terjesztése a tudományos és kutatóintézetekben dolgozó szakemberek körében. A legnagyobb figyelmet a mezőgazdasági és az élelmezési technológiának, a kereskedelmi és az oktatási feladatok segítésének szenteli. Szakmai kérdésekre válaszol, szakirodalmi jegyzékeket állít össze, tartalommutatókat, valamint könyv- és

cikk-kivonatokat készít. A szabálytalan időközökben megjelenő tájékoztatókat ingyen küldi meg a kutatóintézeteknek.

A nemzeti könyvtárnak saját kiadású folyóirata is van, a mi *Könyvtárosunk* megfelelője (Occasional Paper), amely hazai és külföldi könyvtári kérdésekkel foglalkozik.

Az egyik legnagyobb gondot a szakképzett könyvtárosok hiánya okozza. 1963-ban, amikor a közkönyvtári hálózat megkezdte működését, az országban egyetlen szakképzett könyvtáros sem volt, külföldi szakemberekkel működtek a könyvtárak. 1981-ben is mindössze 42 felsőfokú végzettségű könyvtáros dolgozott, akik diplomájukat tengerentúli egyetemeken szerezték. A középfokú könyvtárosképzés a két ország viszonyának megromlása előtt Ugandában folyt. A nemzeti könyvtár most házon belül, saját erőforrásokra támaszkodva próbál segíteni a gondokon. Célja a dolgozók általános műveltségi szintjének emelése; illetve a könyvtárosok szakmai felkészültségének, a könyvtári munka hatékonyságának növelése. A tanítás és a tanulás munkaidő alatt történik, naponta egy órában. A tanárok szakképzett könyvtárosok, akik saját tapasztalataik átadásával, a központi és a vidéki könyvtárakban végzendő különféle munkák megismertetésével gyarapítják a könyvtári hivatást választó ifjú kollégák szaktudását.

Vidéki könyvtárakat nem sikerült személyesen megismernem, ezekről csak a nemzeti könyvtártól kapott ismertető alapján szólok. Mint már említettem, Tanzánia 13 nagyobb vidéki városában működnek területi központi könyvtárak, amelyek javarészt külföldi (dán, svéd, angol, amerikai) segítséggel épültek. Ezek a könyvtárak irányítják, segítik a hatókörükbe eső falusi könyvtárakat. Belőlük körülbelül 300 működik az ország különböző részein. A tanzániai könyvtári irányítás fő célja, hogy a postai könyvtári szolgáltatón kívül minden kisebb településen állandó könyvtár, illetve letéti hely is legyen. E szolgáltató helyek állományának felfrissítéséről könyvszállító autókkal gondoskodnak. A falusi könyvtári hálózat bővítése rendkívül fontos, hiszen a lakosok 90 százaléka vidéken él, s mezőgazdasággal foglalkozik. Ezért nagy szükség van olyan könyvekre, amelyek a mindennapos tevékenységek gyakorlásában és a megfelelő szakismeretek megszerzésében segítik őket. A legsúlyosabb gondot a szuahéli nyelven írt könyvek hiánya okozza. A megoldáshoz a nemzeti könyvtár úgy is igyekszik segítséget nyújtani, hogy az utóbbi négy év alatt 25 szuahéli nyelven írt könyvet jelentetett meg.

Zsigovics Ferencné

A 13-14 éves gyerekek olvasási szokásai 1965-ben és 1979-ben

Gazdagodva fogyatkozik. *Fekete Dezső*, a Bácsalmási Nagyközségi Könyvtár akkori vezetője 1965-ben, az olvasáskutatás magyarországi kezdeti lépéseinek idején teljes körű felmérést végzett a Bácsalmáson iskolába járó felsőtagozatosok olvasási szokásairól. *Kamarás István*, aki 1979-ben Kiskunhalason szociográfiai kutatómunkát végzett, találkozott vele a városi-járási könyvtárban, s az 1965-ös kérdőívek megismerése után a vizsgálat megismétlését javasolta. Így nyílt lehetőségünk arra, hogy a másfél évtizedes adatok összevetésével bizonyos tendenciákat, elmozdulásokat megragadjunk az érintett kérdéskörben. Az 1965-ös anyagból kiemeltük valamennyi akkori VII. és VIII. osztályos tanuló kérdőívét: 348-at, az 1979-es VII—VIII. osztályosok közül pedig — mintát véve — 154-et kérdeztünk meg. (Már előljáróban megjegyezzük, hogy valamennyi későbbi számításunk és táblázatunk e két adatból indul ki.)

Az olvasási és könyvtárhasználati szokásokban bekövetkező változások nyilvánvalóan a társadalom mozgásaival, az egyes rétegek helyzetének módosulásával, az életvitel bizonyos elemeinek megváltozásával függenek össze, de bizonyára szerepet játszik az is, hogy országos méretekben jelentősen emelkedett a városi lakosok aránya, nőtt az iskolázottság mértéke, s az anyagi körülmények is határozottan javultak a két időpont (1965 és 1979) között.

Mindennek tudatában két kérdés merülhet fel az olvasóban: Milyen mértékben jelentkeztek ezek a tendenciák a vizsgált terepen, Bácsalmáson? S talán ennél is izgalmasabb feladat annak kiderítése, hogyan függenek össze a megváltozott anyagi, gazdasági, iskolázottsági körülmények, lakásvizonyok a kulturális érték- és szokásrenddel, pontosabban az általános iskolát elhagyók olvasási és könyvtárhasználati szokásain keresztül feljebb kulturális értékként?

Az egyik legszemléletesebb adatsor az apák foglalkozás szerinti megoszlását mutatja:

	1965	1979
Mezőgazdasági segéd-, betanított és szakmunkás	42,2	16,8
Ipari segéd-, betanított és szakmunkás	21,3	43,7
Alkalmazott	18,4	18,8
Értelmiségi	8,3	10,3
Egyéb és nem válaszolt	9,8	10,4
Összesen (százalékban)	100	100

A foglalkozási összetétel alapvető változását az első két sor mutatja drámai módon, *a mezőgazdaságban dolgozók több mint fele ipari munkahelyre került.* Jól tudjuk azonban, hogy ez a jelenség sajátos kétarcúságot hordoz. Egyrészt a szakképzettség szintje határozottan javul az egylépcsős mobilitás révén (a mezőgazdasági segédmunkásoknak és gyermekeiknek bizonyos hányada betanított és szakmunkássá válik az iparban), másrészt az ipari munkavállalás egyáltalán nem jelenti a mezőgazdasági tevékenység, a „második gazdaság” feladását. Ellenkezőleg, a háztájiban folytatott állattenyésztés, szőlő- és gyümölcsstermesztés rendszerint nagyon fontos jövedelmi forrás, s egyúttal rendkívül sok energiát, időt, fáradságot „elszívó” terület is. Tehát a mezőgazdaság — mint főfoglalkozás — elhagyása inkább csak az életmód, a szokás- és munkarend módosulásával (a mezőgazdasági tevékenység mellett az iparban is végeznek munkát), nem pedig gyökeres megváltozásával jár. Bár az ingázók esetében e megállapításunkat tovább kellene finomítani, hiszen a naponkénti 1—3 órás utazás radikálisan módosítja a munkaidőn felüli tevékenység kereteit.

Az átrétegződés jelzése után az élet- és lakáskörülmények változását tükröző adatokra is érdemes figyelni. 1965-ben a megkérdezettek 73 százaléka 1—2 szobás házakban lakott, 1979-ben már ugyanennyien laknak a jóval nagyobb, 3—5 szobás lakásokban, illetve házakban. A „Van-e la-

kásotokban villany?” kérdésre 1965-ben még 17 százalék nemmel válaszolt, 1979-ben már szinte értelmetlen volt a kérdés. Hasonló mértékben javult a lakások vízzel, fürdőszobával való ellátottsága és gépesítése is. 15 éve csak a családok harmadának volt, ma mindegyiknek van tévéje, a mosógépnél 56:95, a lemezjátszónál 11:49, a magnetofonnál 3:60 a százalékarány, s minden harmadik családnak autója is van. A gyarapodás, a gazdagodás jelei félreérthetetlenek! De a nagyobb, szebb lakás, a munkát könnyítő háztartási gépek és az autók szaporodása vajon egyértelműen humánus, létkiteljesítő, az egyéniséget gazdagító értékeket, célokat szolgál-e? Vagy netán időnként öncélúvá keseredik a szerzés, a gyűjtés, az önpusztító kettős munkarend, az iparban és a mezőgazdaságban egyaránt anyagi értékeket teremtő kétlakiság?

Talán közelebb jutunk az igazsághoz, ha a közvetlenül az olvasásra vonatkozó adatok előtt a családok nagyságát, a gyerekek családonkénti számát is szemügyre vesszük, és a gyerekek tanulási, illetve szabadidős szokásairól is megtudunk valamit.

Hány tagja van a családnak? hangzott az idevágó kérdés.

A családtagok száma	1965	1979
2	1,1	1,4
3	12,7	18,8
4	37,4	52,6
5	28,4	20,8
6 és több	20,4	6,4
Összesen (százalékban)	100	100

1965-ben az eloszlás egyenletesebb volt; 1979-re a mezőny határozottan a négy fős modellnél tömörült. Vajon nem egyszerűen az öregek kivonulása okozta a családok létszámának csökkenését? Nem — amint ez a következő adatsorból is kiolvasható.

Hány iskolaköteles tagja van a családnak?

	1965	1979
1	30,7	46,8
2	50,0	50,0
3	14,6	1,9
4—5	4,7	1,3
Összesen (százalékban)	100	100

Tudjuk, hogy a fejlett ipari államokban és nálunk is országszerte kevesebb gyermek születik manapság, mint a hetvenes évek elején és derekán. Noha a gyermekszám-csökkenés elsősorban

városi jelenség, az adatokból egyértelműen kiderül, hogy Bácsalmáson is egyre ritkábban születik meg a harmadik gyermek, a negyedikről pedig már szinte ne is essék említés. A nagyobb ház, a magabiztosabb életvitel, a jobb körülmények, a fokozódó gazdagság kevesebb utód számára netán a „konzolidált reménytelenség” jele?

Tanulás és szabadidő. Lépjünk most közelebb a gyermekek mindennapjaihoz, s derítsünk fel néhány mozzanatot tanulási szokásaikról, szabadidei tevékenységükről! A tanulmányi eredmények összehasonlítása egyértelműen javulást jelez. (1965-ben a négyes, a jeles és a kitűnő tanulók aránya alig 30 százalék volt, 1979-re viszont már a 40 százalékot is meghaladja ennek a csoportnak a nagysága.) Az adatok értelmezésekor az oktatás feltételeinek — különösen a hetvenes évek első felében történt — javulását, a szülők iskolázottságának emelkedését, tehát a családi környezet ösztönző hatásának fokozódását kell hangsúlyoznunk, s talán az ellentmondásos helyzet ellenére is meg kell említenünk a tévé érdeklődést keltő, kíváncsiságot ébresztő hatását is. De nem szabad megfeledkezni az iskola liberalizálódásáról sem, hiszen a bukásmentes iskola jelszava éppen a hetvenes évek derekán kezdett programmá válni. A javulás tehát részben látszólagos is lehet. (Nemcsak a gyermekek teljesítenek jobban, a „lécet” is alacsonyabbra tettük!)

Az iskolai kötelezettségeken felüli terhelés (szakköri elfoglaltságok és különórák) mérsékelt ütemű fokozódását figyelhetjük meg, s ezek között főként a sport és a zene térhódítása a szembe-tűnő.

A jársz-e valamilyen szakkörre? kérdésre 1965-ben a megkérdezettek 50, 1979-ben 64 százaléka válaszolt igennel. (Mivel több válasz volt lehetséges, a százalékszámok összege ezeknél nagyobb!)

Szakkör	1965	1979
Sport	9,5	31,2
Zenei	—	7,8
Irodalmi	4,3	7,1
Nyelvi	22,7	5,8
Fotó	1,5	1,9
Fizika	0,8	—
Egyéb (matematika, biológia, rajz, kémia stb.)	17,8	19,4

Az összkép kedvező, de a nyelvi szakkörök rohamos visszaesése, miközben az utazási lehetőségek folyamatosan bővülnek, nem csupán magya-

rázatra szorul, hanem a helyzet javításának feltételeivel is foglalkozni kellene a változtatás reményében.

Különóra a megkérdezettek 24,3, illetve 23,4 százaléka járt a következő megoszlásban:

	1965	1979
Zenei	6,6	11,7
Sport	4,0	5,3
Nyelvi	12,6	1,9
Egyéb	1,1	4,5

A magánszorgalomból történő nyelvtanulásban tapasztalt visszaesés itt is nyugtalanító kérdés marad. Vajon mit szólnak ehhez az iskolai és a tanácsi illetékesek?

Az iskolával kapcsolatos utolsó kérdésünk: *Mi szeretnél lenni?* a gyermekek távlati terveit, ambícióit próbálta kideríteni.

	1965	1979
Szaktanulmányok az iparban vagy a kereskedelemben	45,4	29,2
Szaktanulmányok a mezőgazdaságban	4,0	1,9
Középszintű szakember Realfoglalkozású értelmiségi	16,4	22,1
Humán foglalkozású értelmiségi	7,2	16,9
Egyéb	10,0	12,3
Nem válaszolt	2,9	2,6
Összesen (százalékban)	14,1	15,0
Összesen (százalékban)	100	100

A 15 évvel korábbi helyzethez képest az igények emelkedtek, mostanában többen akarnak ápolónők, védőnők, asszisztensek, szülésznők és technikusok, tehát középszintű szakemberek, illetve értelmiségiek lenni — főként állatorvos, mezőgazdász, mérnök, közgazdász —, mint a hatvanas évek derekán. Csökkent a szakmunkás-létvonzóereje. Hangsúlyozzuk: itt kifejezetten a tervekről, a vágyakról s nem a tényleges továbbtanulási arányokról esik szó: hiszen a két dolog nem azonos: a gimnáziumokba és a szakközépiskolákba jelentkezők jó része végül is az átirányítás révén szakmunkástanulónak válik.

Természetesen a vágyak és a valóság kettőssége korábban is létezett, tehát az ambíciók eltolódása az értelmiségi pályák, azokon belül is a reáliák irányába mindenképpen figyelmet érdemel. Nyilvánvalóan felmerül azonban a kérdés, valóban felkészültek-e a mai gyermekek a maguk, illetve szüleik által választott pálya magasabb követelményeinek teljesítésére? A felkészítés egyik intézménye az iskola tantervével, pedagógusaival, különóráival; de a család példamutató, ösztönző vagy elkedvetlenítő ereje is kétségkívül erősen, sőt az iskolánál is erőteljesebben befolyásolhatja a felkészülés folyamatát, a pályaválasztási érettség kialakulását.

Meggyőződésünk szerint ennek az előkészítő folyamatnak a minősége valamilyen módon láthatóvá válik a szabadidőben végzett tevékenységek vizsgálatakor, még pontosabban az olvasási és a könyvtárhasználati szokások elemzésekor.

A *Mivel töltöd szabadidődet?* kérdésre adott válaszok százalékos megoszlása (a zárójelben levő sorszámok a gyakoriság szerinti sorrendet mutatják):

	1965			1979		
	fiú	lány	összesen	fiú	lány	összesen
1. Olvasás	66,9	88,5	78,7	75,0	96,5	87,0 (3.)
2. Segítés otthon	71,3	74,9	73,3	94,1	97,7	96,1 (1.)
3. Rádióhallgatás	59,2	67,5	63,8	69,1	68,6	68,8 (7.)
4. Tévénézés	38,8	45,5	42,5	91,2	94,2	92,8 (2.)
5. Sport	49,7	34,0	41,0	72,0	47,7	58,4 (9.)
6. Játék	40,7	28,8	34,2	77,9	65,1	70,8 (6.)
7. Barkácsolás	33,1	1,6	15,8	36,8	3,5	18,2 (11.)
8. Együttlét barátokkal	—	—	—	73,5	75,6	74,7 (4.)
9. Tánczenehallgatás	—	—	—	64,7	77,9	72,1 (5.)
10. Mozibajárás	—	—	—	72,0	57,0	63,6 (8.)
11. Újságolvasás	—	—	—	47,0	61,6	55,2 (10.)

Szembetűnő az otthoni munka, a háztáji termelői tevékenység szerepének fokozódása és a televíziózás drasztikus térhódítása. Az olvasás, amely a kamaszok körében inkább a lányos tevékenységek közé sorolható, viszonylag jobb helyet foglal el, mint korábban. (Sajnos, ezt országos adatokkal nem tudjuk alátámasztani, az ellenkezőjét annál inkább.) A sportolás, a játék ugyancsak növekvő tendenciát mutat, a hasonló korúak fokozódó hatására — mivel erre korábban nem volt kérdés — csak közvetett módon, illetve a mindennapi tapasztalatok alapján következtethetünk (együttlét barátokkal 75, tánczene-hallgatás 72 százalék).

Nem részletezzük ugyan, de a táblázatot figyelmesen olvasók számára nyilvánvaló, hogy a nemi szerepek rendszere és a tevékenységek struktúrája sajátos összefüggést mutat (a sport, a barkácsolás, a játék, a mozi inkább a fiúkat érdekli, az olvasás, továbbá a tánczene hallgatása inkább a lányokat), de némely tevékenység esetében (tévé, rádió) a fiúk és a lányok közötti korábbi viselkedésbeli különbségek elmosódásának lehetünk tanúi.

Az extenzív fejlesztés jelei és árnyai. Az olvasási és a könyvtárhasználati, illetve könyvvásárlási szokásokkal kapcsolatban elsőként a szülők magatartásáról kell szólni. Amint az adatokból kiderül, a mai gyermekeket a szülők fokozottabban biztatják olvasásra, mint a hatvanas években, a felnőttek könyvtárhasználatát sem csökkent, s ráadásul — az országos tendenciákkal megegyezően — az egyéni könyvvásárlás is nagymértékben nőtt, ahogyan azt a következő tábla adatainak százalékos megoszlása is szemlélteti.

Hány kötet könyve van a családnak?

	1965	1979
Nincs	6,0	1,3
1—20 kötet	51,0	9,8
21—50 kötet	25,0	18,8
51—100 kötet	11,1	22,7
101—200 kötet	3,7	22,1
201 és több kötet	3,2	25,3
Összesen (százalék):	100	100

Hasonló mértékű gyarapodásról értesülünk a tanulók egyéni könyvtárainak nagyságát vizsgálva. Másfél évtizede a gyermekek harmada nem vásárolt könyvet, s ma ez az arány csak 15 százalék. A könyvre évente 100 forintnál többet költők aránya ugyanezen idő alatt meghétszereződött (9 százalékról 65 százalékra nőtt.)

A mennyiségi változások nyilvánvalóan nem

feltétlenül garanciái a minőségi változásoknak, s nem is volt mód a házikönyvtárak összetételének részletes vizsgálatára, de azért néhány ponton kimutatható a fejlődés, hiszen a zárt kérdésként felsorolt szerzők művei rendre nagyobb példányszámban találhatóak ma a községben.

A családok hány százalékának tulajdonában vannak munkák a következő szerzőktől?

	1965	1979
Petőfi Sándor	38,5	70,1
Arany János	18,1	46,7
Vörösmarty Mihály	13,2	22,0
Ady Endre	13,5	40,2
József Attila	16,7	35,0
Nagy László	nincs adat	4,5
Weöres Sándor	nincs adat	23,4
Móra: Kincskereső . . .	21,8	82,4
Molnár: Pál utcai fiúk	47,7	90,2
Gárdonyi: Egri csillagok	52,9	89,0
Jókai:		
A köszívű ember fiai	51,4	77,2
Móricz:		
Légy jó mindhalálig	51,4	70,1
Fekete: Tüskevár	10,6	59,0
Gajdar: Timur és csapata	12,6	47,4
Defoe: Robinson	29,9	53,2
Hegedűs:		
Erdőntúli veszedelem	3,4	42,2
Katajev:		
Távolban egy fehér vitorla	15,8	52,6
Cooper: Nagy indiánkönyv	—	35,0
Milne: Micimackó	—	20,1
Képes történelem	—	45,4

Mint látható, a háziolvasmányokat a gyermekek nagy része már nem könyvtárból kölcsönzi, hanem ajándékba kapja vagy megvásárolja, s ez már szükségszerűen összefügg a könyvtári szolgáltatások egészével is.

*

Bácsalmás — az 1980-ban 8556 lakosú, stagnáló lélekszámú, mezőgazdasági jellegű, de mérsékelt iparosodó nagyközség — könyvtári ellátottsága a vizsgált időszakban alapvetően nem változott. A községi — azelőtt járási — könyvtár alapterülete ugyanaz, mint korábban, a főfoglalkozású könyvtárosok száma 3 helyett 4, az évenkénti beszerzések kötetszáma gyakorlatilag változatlan, a beszerzési keret jelentős növekedését az

áremelkedések alaposan korrigálják. Igaz, az elmúlt évek egyenletes gyarapításának köszönhetően ma jóval gazdagabb a választék (1965-ben 28 335, 1979-ben 40 028 kötet), s ezért érthető az első pillanatban meghökkentő paradoxon: a kétszáz fővel kisebb könyvtári olvasótábor 10 ezer kötettel többet kölcsönzött, mint az összehasonlítható alapjául szolgáló évben.

A gyermekek esetében nem csupán a saját könyvek gyarapodása változtatott a könyvtárhasználati szokásokon. Meglepő az iskolai könyvtárak szerepének nyomatékos visszaszorulása is. (A továbbiakban bemutatott adatsorok jelzik: a megkérdezettek egy része olykor több lehetőséggel is élt.)

A kötelező olvasmányok beszerzésének százalékos megoszlása a következőképpen változott a két vizsgalódás évében:

	1965	1979
A községi könyvtárból	44,8	50,6
Az iskolai könyvtárból	18,3	5,8
A saját könyvtárból	56,9	81,2
Másoktól	14,9	19,5

A könyvtári tagság százalékos megoszlása ugyanebben az időszakban:

	1965	1979
A községiben	65,8	83,1
Az iskolaiban	25,9	2,6
Egyéb könyvtárban	6,3	—
Nem tag	nincs adat	14,3

Az összkép kiemelkedően jó az országos átlaghoz viszonyítva, de az iskolai könyvtárak használatának ilyen mértékű elsorvadása figyelmeztető jel.

A fentiekre rimelő adatsorok tudósítanak a gyermekek könyvtárhasználati szokásairól is. Ezek szerint manapság a gyermekek talán nagyobb arányban, de kevesebb időre veszik igénybe a könyvtárat, s amint ezt a későbbiekben látni fogjuk, a személyes közvetítés ereje is csökkent, főleg a pedagógusok esetében. A gyermekek számára az olvasmányok kiválasztásában a hasonló korúaknak van a legnagyobb szerepük. Az adatokat részben az önállóság fokozódásával is magyarázhatjuk, de talán a felnőtt—gyermek párbeszédnek sajnálatos ritkulása is szerepel az okok között.

A *Hány órát töltesz hetenként könyvtárban?* kérdésre kapott válaszok megoszlása a megkérdezettek százalékában:

	1965	1979
1 órát	32	41
2 órát	22	12
3 vagy több órát	18	3

Tanulmányaihoz anyagot 1965-ben 45, 1979-ben 68 százalék szokott gyűjteni a könyvtárban.

Szoktál-e olvasmányaidhoz tanácsot kérni? Erre a kérdésre 1965-ben 98, 1979-ben 73 százalék felelt igennel, mégpedig a következő százalékos megoszlásban:

	1965	1979
Baráttól	30	50
Testvértől	23	19
Szülőtől	36	30
Könyvtárostól	24	22
Tanártól	24	21
Rokontól	13	11

Az egyre általánosabbá váló könyvtárhasználat nyilvánvalóan összefügg az ilyen irányú tantervi követelmények örvendentes változásaival, de amint ezek a számok — és a máshol már közzétett országos adatok is — figyelmeztetnek: a fejlesztés személyre szóló, az egyéniséget nem csak oktatni, nevelni is akaró mozzanata háttérbe szorult. Pedagógusok és könyvtárosok egyaránt keveset tudnak közvetlenül foglalkozni, beszélgetni tanítványaikkal, olvasóikkal, holott ezt a gyermekek szinte kivétel nélkül igényelnék, s a felnőttek jobbik, hivatástudattal rendelkező fele is boldogan tenné, ha erre a számtalan egyéb feladat mellett még maradna ideje és energiája.

Mi hát a fontosabb? Az adminisztratív teendők tömege vagy a személyes kapcsolatokon át érvényesülő pedagógiai ráhatás? Kinek a véleménye, példája fejlesztí inkább a gyermekek művelődését, a „haveroké”, a hasonló korúak csoportjáé, vagy a szülőké, pedagógusoké, könyvtárosoké?

A könyvtárhasználati szokások mellett természetesen kíváncsiak voltunk magára az olvasás folyamatára is. Változtak-e az olvasmányok kiválasztásának jellemzői? A *Mit olvasol legszívesebben szabadidődben?* kérdésre kapott feleletek százalékos aránya:

	1965	1979
Újságot	43	23
Képes újságot	26	10
Könyvet	70	66

Az adatok részletezése nélkül megjegyezzük, hogy az újságok és képeslapok forgatása inkább a fiúkra, a könyvolvasás a lányokra jellemző. Feltűnő még valamennyi dokumentum-típus esetében a visszaesés, amit csakis egyféléképpen magyarázhatunk: előző utalásainkkal összhangban, a szabadidei tevékenységek rangsorában az olvasás a korábbi első helyről a harmadikra csúszott, tehát a megélnékül könyvtárhasználat, a fokozódó egyéni könyvvásárlások ellenére is a gyermekek ma érzékelhetően kevesebbet olvasnak.

Amint láttuk, a tantervi követelmények változásaival, a könyvtár állományának fejlődésével összhangban megélnékült a tanulók könyvtárhasználat. Tükröződik-e ez a folyamat magában a tájékozódási szokásokban?

A könyvek kiválasztásában ki segít a leginkább? — e kérdésre a következő százalékarányban jutottak válaszok:

	1965	1979
Barát	37	54
Könyvtáros	35	45
Tanár	43	38
Film	21	27
Rádió	20	8
Sajtó	7	4

Egy korábbi hasonló adatsorral megegyezően, illetve annak némileg ellentmondóan itt a baráti kör és a könyvtáros befolyásának erősödése mellett a pedagógusok szerepének gyengülése ismét hitelesíthető az országos adatok tükrében. (A szülők hiánya, sajnos, a kérdésés módjával magyarázható, ugyanis a zárt kérdésből kimaradtak.) Mint közismert, a lányok általában konformistábbak, önállótlanabbak, s ez itt is kimutatható, őket kevésbé inspirálja a sajtó, a film, de még a baráti kör is, viszont a felnőttek (pedagógusok és könyvtárosok) véleménye csaknem kétszerte fontosabb nekik, mint a fiúknak.

Az előfizetések számbavétele alapján a megyei napilap és néhány országos hetilap, illetve folyóirat népszerűségének fokozódását, továbbá a nem szépirodalmi jellegű könyvek olvasottságának emelkedését állapíthatjuk meg. A gyermekeknek több mint fele mondja magát ilyen művek olvasójának, s e kategórián belül a természettudományos és a történelmi tárgyú könyvek népszerűsége nőtt, amiben a tanterveken kívül a könyvkiadásnak is nagy szerepe van.

A kifejezetten ifjúsági sajtó olvasottságáról jobbara, sajnos, csak a szokásos pillanatfelvételt tehetjük közzé, mivel a vizsgált időszakban lényege-

sen módosult a lapok összetétele. Íme, a járatott ifjúsági folyóiratok százalékos megoszlása:

	1965	1979
Pajtás	47	71
Képes Nyelvmester	24	—
Kisdobos	1	1
Füles (ezt a megkérdezettek minősítették ifjúsági folyóiratnak)	3	1
Őrsvezető	—	10
Kincskereső	—	9
Egyéb	3	10
Nem járat	36	25

A *Pajtás* igen nagy arányú és a *Kincskereső* viszonylagos kedveltsége feltehetően a pedagógusok jó szervező munkájának, rábeszélésének köszönhető, mert egyébként ezek a lapok is nyilvánvalóan hozzáférhetők a községi és az iskolai könyvtárban.

Infantilizálódás. Végül a szépirodalmi művek fontosságáról, jelentőségéről, illetve az ízlés változásának irányzatáról próbáltunk két kérdés megfogalmazásával adatokat szerezni. Nem szeretnénk a hosszadalmas listákkal untatni az olvasót, ezért csupán a végeredményt közöljük. A kedvelt művek és az utánozandó hősök listáit egyaránt az iskolai kötelező olvasmányok uralják, de félreérthetetlen jelek utalnak a választék beszűkülésére és az infantilizálódásra. (Jól tudjuk: a mai magyar felnőtt társadalom egészére is jellemző egyfajta „infantilizálódás”, a képzési idő nagymértékű meghosszabbodása és a függőségi viszonyok kiterjedtsége, továbbá a döntési jogkörök, az önállóság korlátozottsága következtében.) Másfél évtizede még a kedvencek között szerepeltek *Jó-kainak* És mégis mozog a föld, *Az aranyember* című munkái, továbbá *Mikszáth* A Noszty fiú esete... , *Tatay Sándor* Kinizsi Pál, *Gárdonyi* Ida regénye című könyvei, *Tolsztoj* Háború és béke, *Puskin* A kapitány lánya, *Solohov* Csendes Don, *Thury Zsuzsa* A francia kislány, *Hugo* Nyomorultak, *Kipling* A dzsungel könyve, *Stendhal* Vörös és fekete, *Révay József* Aranygyűrű című műve. S az ellenlista azokkal a kedvencekkel, akik csak 1979-ben fordulnak elő: *Karl May* Az ezüst tó kincse, *Szabó Magda* Abigél, *Őrsi Ferenc* A Tenkes kapitánya, *Rejtő Jenő* művei és *Bóz* Csodacsapata. Ugyanezt a beszűkülőt, a gyermeki világban bentragadó hajlandóságot olvashatjuk ki a kedvelt hősök névsoraiból is.

A csak 1965-ben megnevezett hősök: Kinizsi

Pál (Tatay Sándor), Nemo kapitány (Verne), Cosette (Hugo), Tímea (Jókai), Zrínyi Ilona (Dénes Zsófia), Dobó Katalin (Gárdonyi), Tell Vilmos (Schiller), Hatteras kapitány (Verne), Oleg Kosevoj (Fagyjev), Schönherz Zoltán, Somogyi Erzi (Thury Zsuzsa), Zrínyi Miklós. A kizárólag 1979-ben említettek: Winnetou (K. May), János vitéz, Jane Eyre (Ch. Brontë), Petya (Katajev).

A szépirodalom személyiségformáló, utánzásra ösztönző, példaadó szerepe is csökkenni látszik, mert kedvenc hőst a hatvanas években még kétszer annyian említettek mint manapság (a gyerekeknek alig harmada), s ráadásul, amint láttuk, a választék is lényegesen elszegényedett. A mai kamaszok, amikor már ösztönösen vagy tudatosan keresik a felnőtt magatartásmintákat, vélekedéseket, a nőies vagy férfias viselkedési formákat, a

felnőttek konfliktusainak átélési lehetőségeit, röviden: az idősebb generációk életére nyíló ablakokat, ajtókat — inkább a mindennapi tévéműsorokból merítenek ilyenfajta élményeket, eligazításokat, mint a közvetlen szépirodalmi olvasmányokból.

Különösen élessé teszi ezt az infantilizálódási folyamatot az akceleráció, a felgyorsult fejlődés, érés közismert jelensége. Gyorsabb szellemi és biológiai érést tapasztalunk, s ezzel párhuzamosan a komoly, felnőtt olvasmányok ritkulásával is bizonyíthatóan lassul az érzelmi érés, a viselkedés, a magatartás differenciálódása. Ez a feszültség pedig nyilvánvalóan egy sereg konfliktus forrása már ma is, s a jövőben sem várható csökkenésük.

Nagy Attila

Kérdezz – felelek

Többen kérték, hogy a vezető állásúak és a tudományos munkakört betöltők körét meghatározó külön jogszabály megjelenése után adjunk tájékoztatást annak rendelkezéseiről.

A kérdés előzménye, hogy lapunk idei 4. számának 224. oldalán ismertettük a szabadságra vonatkozó, 1982. január 1-én hatályba lépett új rendelkezéseket, s ennek kapcsán közöltük, hogy évenként öt munkanap pótszabadság jár a magasabb vezető állású, három a vezető állású dolgozónak. Arról is tájékoztatást adtunk, hogy a közkönyvtárak tudományos munkakört betöltő dolgozóit évenként öt munkanap pótszabadság illeti meg. (Ez utóbbi a 15 munkanap alapszabadsággal együtt négy hét szabadságot jelent.) Említettük továbbá, hogy külön jogszabály fogja szabályozni, kit kell a pótszabadságra jogosultság szempontjából magasabb vezető állásúnak, vezető állásúnak, illetve tudományos munkakört betöltőnek tekinteni.

Válasz:

A szóban forgó jogszabály, az 5/1982. (V. 18.) MM számú rendelet (megjelent a *Magyar Közlöny* 1982. évi 28., illetve a Művelődési Közlöny 11. számában), amelynek 4. számú melléklete

részletezi a magasabb vezető állásúak és a vezető állásúak körét. A rendelkezés értelmében a könyvtárak magasabb vezető állású dolgozói a következők:

az egyetemikönyvtár-igazgatók, az Országos Széchényi Könyvtár, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országgyűlési Könyvtár, az Állami Gorkij Könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója, illetve igazgatója, ezek helyettesei, az említett könyvtárak gazdasági igazgatói, továbbá a megyei (megyei városi) könyvtár igazgatója. A könyvtárak vezető állású dolgozói pedig az osztályvezetői és az annál magasabb munkakörben foglalkoztatottak, akik nem magasabb vezető állásúak. Itt jegyezzük meg, hogy a magasabb vezető és a vezető állású dolgozónak a munkaviszonya alapján járó (a munkaviszonyban töltött minden három év után egy munkanap) és a munkaköre alapján járó (öt, illetve három munkanap) pótszabadságát — a 15 munkanap alapszabadságon felül — évi kilenc munkanapig együttesen kell számítani.

A rendelet 3. számú melléklete szabályozza azt, hogy az öt munkanap pótszabadságra jogosultság szempontjából a közkönyvtárak dolgozói közül kit kell tudományos munkakört betöltőknek tekinteni. Ezek szerint tudományos munkakört betöltők az „A”-kategóriába sorolt könyvtárak (nevezetesen az Állami Gorkij Könyvtár, a Fővárosi

Szabó Ervin Könyvtár, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, az Országgyűlési Könyvtár, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár, a szegedi Somogyi Könyvtár, az Agrártudományi Egyetem Könyvtára, a Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtára, a Budapesti Központi Könyvtára, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtára, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára, a Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ (ma: Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár), a Pécsi Tudományegyetem Központi Könyvtára, a Szegedi József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára, a Veszprémi Vegyipari Egyetem Könyvtára), továbbá a „B”-kategóriába sorolt megyei könyvtárak és főiskolai központi könyvtárak; valamint az előbbiekből

nem említett, „B”-kategóriába sorolt könyvtárak (nevezetesen Baja, Debrecen, Dunaújváros, Győr, Hódmezővásárhely, Miskolc, Nagykanizsa, Pécs, Sopron városi könyvtára, a szakmai szakszervezetek központi könyvtárjai, az SZMT központi könyvtárak), továbbá a „C”-kategóriába sorolt könyvtárak (nevezetesen az „A”- és a „B”-kategóriába nem sorolt könyvtárak) — a vállalati könyvtárak kivételével — tudományos munkakört betöltő főmunkatársai, továbbá olyan, szakalkalmazott I. kategóriába sorolt dolgozói, akik kutatófejlesztő munkát önállóan végeznek, egyetemi, vagy egyetemi jellegű főiskolai végzettséggel és legalább hatévi (doktori cím esetén ötévi) szakmai gyakorlattal rendelkeznek. Itt jegyezzük meg, hogy a tudományos munkakört betöltő dolgozó a munkaviszonyban töltött ideje alapján járó (háromévenként egy munkanap) és a munkaköre alapján járó (öt munkanap) pótszabadságok közül a kedvezőbb mértékűre jogosult. A kétféle pótszabadságot tehát esetükben nem lehet együttesen számítani.

Hallottuk

a Magyar Szabványügyi Hivatalban, hogy még ebben az évben megjelenik az *MSZ 3424/2—82 Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok c. szabvány*, amely az ISBD/S International Standard Bibliographic Description for Serials (Időszaki kiadványok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása) alapján készült. A szabvány megjelenésével régen várt, új taggal, ún. szabványlappal gyarapodik az MSZ 3424-es sorozat, amelyben eddig a következők jelentek meg: *MSZ 3424/1 Bibliográfiai leírás. Könyvek*; *MSZ 3424/3 Bibliográfiai leírás. Szabadalmi dokumentumok*; *MSZ 3424/5 Bibliográfiai leírás. Szakfordítások*.

Az új szabványlap a sorozat eddig megjelent tagjaihoz hasonló szerkezetben tartalmazza az időszaki kiadványok vagy részegységeik (köteteik és füzetek) összefoglaló és monografikus szintű leírását. Az időszaki kiadványok analitikus szintű leírásának szabályait (cikkek leírását) a későbbiekben kidolgozandó önálló szabvány fogja tartalmazni. Fontos része a szabványnak a több mint száz fogalom meghatározás, amely az időszaki kiadványok vagy részegységeik sajátosságaira vo-

natkozó, valamint bibliográfiai leírásukhoz szükséges fogalmak meghatározását tartalmazza. A fogalom meghatározások számos esetben a „dokumentum” kifejezést általános fogalomként használják, jelezvén, hogy e meghatározások valamennyi dokumentumtípusra vonatkoznak, szemben a csak az időszaki kiadványokra vonatkozókkal.

A szabvány az időszaki kiadvány jellegének megfelelően az összefoglaló szintű, egylépcsős leírást szabályozza részletesen; a monografikus szintű, egylépcsős leírást szabályozó fejezet csak az ezektől eltérő, illetve ezeket kiegészítő előírásokat adja meg. Az időszaki kiadványok monografikus szintű leírása az időszaki kiadvány egy — önálló, cím nélküli — részegységének leírását jelenti; a részcímes egységeket az MSZ 3424/1 szabvány szerint kell leírni. Az időszaki kiadványok összefoglaló és monografikus szintű többlépcsős leírásáról a szabvány külön fejezete rendelkezik. E szerint kell leírni az összetett főcímű időszaki kiadványokat, alsorozatokot, mellékleteket, az új folyamokat, illetve ezek részegységeit. (c)

Panka Károly

1882—1970

A Képviselőházi Könyvtárnak szakmailag jól képzett élgárdájához tartozott, azok közé, akik *Fülöp Áron*, a könyvtár első igazgatója mellett szereztek jó elméleti és gyakorlati könyvtári felkészültséget. *Plechl Béla* és *Nagy Miklós* (róla a *Könyvtáros* 1981. évi 12. számában emlékeztünk meg) munkatársaként *Panka Károly* évtizedekig állt a képviselőház, illetve annak belső, zárt jellegű, de a tudományos és a szakmai életben, sőt közvetve a politikában is fontos szerepet játszó könyvtárának szolgálatában.

1882. július 30-án született Pécskán, az akkori Arad megyében. Életének legfontosabb színhelyei Sárospatak, Kolozsvár és Budapest voltak. A pataki középiskolai évek jól megalapozták további pályáját. E szép és művelődéstörténeti szempontból is kiemelkedő várostól soha nem is szakadt el: budapesti évtizedei alatt is szoros kötelékek fűzték ide, nyugdíjba vonulása után pedig ide tért vissza, s itt élt haláláig.

Egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte. Az államtudományi doktorátust is ott szerezte meg munkája mellett, 1910-ben.

Könyvtárosi pályafutásának, munkahelyének, közéleti tevékenységének legfőbb színtere a főváros volt, ahol több évtizedet töltött el. 1903. szeptember 1-én lépett a képviselőház szolgálatába, amikor *Apponyi Albert* házelnök napidíjasként alkalmazta. 1906. március 1-én lett a Képviselőházi Könyvtár dolgozója mint segédkönyvtárnok. 1910-től a háború kitéréséig részt vett a könyvtár újrendezési munkálataiban, a katalógus-, a szak- és a raktárrendszer együttes fejlesztésében, amelyben német és francia nyelvtudása igen hasznosnak bizonyult. A háború alatt ő is frontszolgálatot teljesített, tartalékos főhadnagyként szerelt

le, majd visszatért a félig gazdátlan, nagy változások viharában hanyódó egykori „képviseelőházi könyvtár”-ba. A proletárforradalom ideje alatt előbb a Magyar Tanácsköztársaság Gondnoki Hivatalának alkalmazottjaként, majd „a kormányzótanács elnökségének munkása”-ként dolgozott, s részt vett a Tanácsok Országos Gyűlésének előkészítési és lebonyolítási munkálataiban. 1919. július 19-én, amikor az Országközi Könyvtár — amelyet áprilisban a Szabó Ervin Könyvtár irányítása alá helyeztek — a Történelmi Materializmus Kutató Intézetének felügyelete alatt

folytatta tevékenységét, könyvtárosként Panka Károly is az intézet szolgálatába állt.

A Tanácsköztársaság bukása után, 1919. szeptember 15-én *Plechl Béla* könyvtárigazgató Panka könyvtárnoki kinevezését kérve a következőket írta: „a könyvtárban 1906 óta kiváló úgyszeretettel szolgálatot teljesítő dr. Panka Károly . . . mindenképpen érdemes” a könyvtárnoki állás elnyerésére. Nem véletlen, hogy 1921. december 3-án, *Nagy Miklós* igazgatói kinevezésével egyidőben már főkönyvtárnok, 1928. július 5-én pedig címzetes könyvtárigazgató lett.

A 20-as évek katalógus- és raktárrendezési munkálataiban az igazgató egyik fő segítőtársa volt (a másik *Trócsányi György*). Nagy Miklós a képviselőház elnökéhez 1937. november 26-án írt felterjesztésében igen kedvező jellemzést adott az 55 éves Panka Károlyról: könyvtári szolgálatának kezdete (1906) óta „mindenkor szorgalmas, kötelességtudó, lelkiismeretes munkásnak bizonyult”. Nagy Miklós nyugdíjba vonulását követően 1940. május 1-től őt nevezték ki a könyvtár vezetőjévé, de e tisztében csak rövid ideig tevékenykedett, hiszen 1941-ben maga is nyugdíjba ment.

Tudományos kutatásainak, publikációinak te-
temes része a könyvtári, bibliográfiai területhez
kapcsolódik. Első könyvészeti munkája 1912-ben
látott napvilágot, a Boszniára és Hercegovinára
vonatkozó, 1601 és 1912 között megjelent magyar
és külföldi művekről. A témakör irodalmának fel-
kutatása összefügg a korabeli történelmi körülmé-
nyek alakulásával. Egy évvel később adta ki *A vá-
lasztójogi irodalom könyvészete* című bibliográfiai
összeállítást, amely jól bizonyítja jogász felké-
szültségének és könyvtárosi alaposágának össze-
kapcsolódását (Bp. 1913. 45 l.). A szaksajtó is
kedvezően értékelte a megjelent bibliográfiai ösz-
szeállítást: a *Könyvtári Szemle* 1913. június 5-i
száma például így írt róla: „Jól használható jegy-
zék, mely a legújabb irodalmat sem hanyagolja el
s különösen a magyar nyelvű művek és folyóirat-
cikktek tekintetében a gyakorlati használat szem-
pontjából teljesnek mondható”.

Ugyanennek a folyóiratnak a 4. számában
(1913. július 5.) Pankának érdekes cikke jelent
meg *Az országos könyvtár felállításának eszméje a
törvényhozás előtt* címmel. Az írás, amely egyben
hozzászólás is volt a *Könyvtári Szemle* hasábjain
folyó vitához, egyrészt az 1871-ben felvetett téma
40 éves történetéről adott áttekintést, másrészt az
országos közkönyvtár megvalósításának lehetősé-
geit elemezve egyértelműen állást foglalt a merev,
értelmetlen egyesítések és átszervezések ellen, mi-
közben szinte kulcsot adott a megoldáshoz: „min-
den budapesti közkönyvtár egyöntetű rendszer
mellett egy meghatározott szakban a lehető teljes-
ségre fejlesztetnék”, s ezek összességükben „egy
teljes könyvtárt képeznének, mely nemcsak felve-
hetné a versenyt a külföldi könyvtárakkal szem-
ben, hanem túl is szárnyalná azokat”.

A háború idején jelent meg *A képviselőház
könyvtárának története a Magyar Könyvszemle*
1917-es kötetében. Az Országgyűlési Könyvtár
történetéről ez volt az első szakszerű tanulmány,
amely a képviselőház szervezetébe illeszkedő és a
törvényhozók információs bázisául szolgáló intéz-
mény életének, fejlődésének első ötven évét valósá-
ghűen és pontosan dolgozta fel, mutatta be.

A húszas, harmincas, sőt még a negyvenes
években is anekdotagyűjtemények jelentek meg
Panka Károly szerkesztésében (*A pataki diákvilág
anekdotakincse 1—2. köt.* Bp. 1927—30; *Régi va-
dászatok 1—2. köt.* Bp. 1935—40), s jó néhány jog-
gi, történelmi, politikai cikke és tanulmánya is
napvilágot látott. A fontosabbak: *Összeférhetet-
lenség és parlamenti eskü* (1938); *Kossuth Lajos vé-
leménye a külpolitikáról* (1939); *Széchenyi kortár-*

sa: Bezerédj István (1941); *Ferenc Ferdinánd és
gróf Zichy János* (1944). Jogi és történelmi tárgyú
tanulmányai főként a *Magyar Törvényhozók Lap-
jában*, a *Református Figyelőben* és a *Városok Lap-
jában* jelentek meg. A két világháború között
hosszú időn át töltötte be a Pataki Diákok Orszá-
gos Szövetsége Budapesti Egyesületének elnöki és
a Magyar Vadászok Országos Szövetségének alel-
nöki tisztségét.

Sokirányú érdeklődése és tevékenysége jól
megfért a könyvtári feladatokkal. 1926-tól
1928-ig alapos munkát végzett — Nagy Miklós és
Trócsányi György oldalán — az országgyűlési
könyvtár katalógusa első kötetének (*Közjog és
közigazgatási jog*) összeállításában; ez a szakmai
körökben osztatlan sikert aratott kötet 1929-ben
jelent meg. A harmincas években a folyóiratok
több ismertetését közölték az Országgyűlési
Könyvtár működéséről, 1939-ben pedig *Deák Fe-
renc könyvtára* címmel „a haza bölcse” könyveiről
írt érdekes, művelődéstörténetileg is fontos adalé-
kokat tartalmazó cikket a Magyar Könyvszemlé-
be. 1940-ben — amikor már ő vezette az Ország-
gyűlési Könyvtárat — a Magyar Törvényhozók
Lapja tette közzé *A külföldi államok között fennál-
ló könyv-csereszony és annak történeti előzménye*
című írását, amely a könyvek, hivatalos és parla-
menti kiadványok nemzetközi cseréjének kialakulá-
sát, jó fél évszázados fejlődését s a könyvtárak
életére gyakorolt hatását tárja fel a tőle megszok-
ott alaposággal. Ugyanúgy otthon érezte magát
a könyvtártörténeti, bibliográfiai, történelmi té-
mákban, mint a városi közigazgatás vagy a vadá-
szati jog területén, de irodalomtörténeti és termé-
szetrajzi „vizekre” is többször elkalandozott.

A második világháború félidejéhez közeledett,
amikor Panka Károly — 1941-ben — átadta a
könyvtárigazgatói széklet Trócsányi Györgynek,
nyugdíjba vonult, és Sárospatakra tért vissza.
Még folytatta *A pataki diákvilág anekdotakincse*
további kötetéhez az anyaggyűjtést, de a kiadás
már nem sikerült, az anyag kéziratban maradt.

A háború után visszavonult, nehéz körülmé-
nyek között élt családjával. Élete végéig szellemi
frissességben tevékenykedett. Halála évében a sze-
gedi József Attila Tudományegyetemtől gyé-
mántoklevelet kapott. 88 éves korában, 1970. jú-
nius 21-én halt meg Sárospatakon. Illő, hogy leg-
alább születésének 100. évfordulóján ne feledjük:
könyvtárosi, bibliográfusi és egyéb tudományos
munkásságában is maradandót alkotott.

Jónás Károly

Az első országos könyvtárostanfolyamok

Az először megtörtént események mindig feljegyzésre méltók, különösen ha az elsőség nem csupán az időre vonatkozik, hanem egyben minősítést is jelent. Ilyenek azok a legelső könyvtárostanfolyamok, melyek rendezésük körülményei, az előadások színvonala, a tanárok kiválósága vagy más okok következtében ma is figyelmet érdemelnek. Felidézésük esetleg gondolatokat ébreszt, s ösztönzéssel szolgálhat könyvtárosképzésünk számára.

Az első tudományos könyvtárostanfolyamok a századforduló éveiben

Magyarországon a múlt században nem volt intézményesnek nevezhető könyvtárosképzés. Szabályt erősítő kivételnek számított, hogy néhány tudományos könyvtárban, így például az Egyetemi Könyvtárban is, a könyvtárosi és a könyvtárkezelői állásokra történő kinevezéseket 1874-től szakvizsgához kötötték, és általában azokat vették fel, akik már hosszabb-rövidebb időt eltöltöttek a könyvtárban. Az oktatás helyzetén próbált segíteni a közoktatásügyi tárca pártfogása alatt a század végén (1897) megalakult Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa, amikor vezetőjének, *Fraknói Vilmos*nak javaslatára elhatározta a központi könyvtárosképzés megindítását.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának Széchényi termében 1898. július 4-én nyílt meg az *első levéltári és könyvtártani szaktanfolyam*, amely nevének megfelelően két részből állt. Az első felében paleográfiai és diplomatikai ismereteket (az írás fejlődése, középkori szóróvidítések, a kéziratok nemei, levéltári munka stb.) tanítottak. A második, a szorosabban vett könyvtárosi részben, az elméleti és a gyakorlati oktatás keretében a könyvtárak általános története (régii magyar könyvtárak, Corvina stb.), a könyvnyomtatás és az ősnymtatványok ismertetése után a „cédulá-

zással” (a mai értelemben vett katalogizálással, illetve bibliográfiai leírással), a cédulakatalógusok és a szakrepertóriumok készítésével, továbbá a gyűjteményes munkák, a hírlapok, folyóiratok, az aprónyomtatványok és a nyomdai kötelesepéldányok kezelésével foglalkoztak. A tanfolyam hallgatói meglátogatták az Egyetemi Könyvtárat és a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárát *Máthé Sándor*, illetve *Heller Ágoston* kalauzolása mellett. A kurzus befejezése után, 1898. július 23-án *Fejérpataky László*, a tanfolyam szervezője osztotta ki a bizonyítványokat.

Az első tanfolyam tapasztalatai alapján rövidesen átszervezték a képzést, és a következő, az 1900 júliusában rendezett tanfolyam már négy tantárgyra tagolódott. A *paleográfiát* (írastan, írástörténet) 12 órában *Fejérpataky László* egyetemi tanár, az Országos Széchényi Könyvtár igazgatója tanította. A *könyvismeret* (bibliológia) keretében ugyanazon óraszámmal *Varjú Elemér* a könyvnyomtatás, nyomdászat, illusztrációk, a bibliofil könyvgyűjtés (ex librisek is!) és a könyvkereskedelem kérdéseivel foglalkozott. A harmadik tárgyat, a *könyvtártant* (bibliothekonomia) 14 órában *Ferenczi Zoltán*, az Egyetemi Könyvtár igazgatója oktatta. Főbb témái a könyvtárügy, a könyvtáráépítkezés — főleg a hazai új könyvtárépületek, illetve berendezések — voltak. Ismertette továbbá a beszerzés, a katalógusok és a szakrendszerek, valamint a könyvtárhasználat legfontosabb tudnivalóit is. Végül a *bibliográfia* tantárgyban *Esztegár László* 10 órában bibliográfiaelmélettel foglalkozott, majd áttekintette a könyvészeti irodalmat az első kísérletektől a modern nemzetközi bibliográfiáig, és ismertette a tizedes osztályozási rendszert, valamint a brüsszeli bibliográfiai intézet munkáját.

Az így kialakult tananyaggal még ötször (1902-ben, 1904-ben, 1907-ben, 1909-ben és 1913-ban) megismételték a könyvtárosi tanfolyamokat. A tanárok nem változtak, *Esztegár* kivételével, akinek korai halála miatt a bibliográfia taní-

tását *Gulyás Pál* vette át. Az előadások és a gyakorlatok színvonalára az előadók személyéből következtethetünk: valamennyien nemcsak könyvtárigazgatók, illetve vezető könyvtári tisztviselők, hanem egyben tudományszakjuk elismert tudósai is voltak. Fejérpataky László történész, akadémikus például a tudományegyetem bölcsészkarának professzoraként a történeti segédtudományokat tanította. Ferenczi Zoltán irodalomtörténész számos kiváló életrajz (Petőfi, Eötvös József, Deák, Csokonai stb.) szerzője, tanulmányaival és műfordításaival írta be nevét irodalomtörténetünkbe. Varjú Elemér mint a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának igazgatója az *Archeológiai Értesítő*t szerkesztette, eredményes munkásságából kiemelkedik a gyulafehérvári glosszák felfedezése. Esztegár László, a fiatalon elhunyt tehetséges bibliográfus (lásd a *Könyvtáros* 1979. évi 4. számában megjelent cikket) külföldi konferenciákon képviselte hazánkat, termékeny szakirodalmi munkásságot folytatott, s ő volt az első, aki a *Magyar Könyvszemle* 1896-os évfolyamában ismertette a Brüsszelben elfogadott tizedes osztályozást. Gulyás Pál közismert bibliográfusi és irodalomtörténetési munkásságát nem kell külön méltatni.

Az időrendben elsőnek szervezett könyvtárosi tanfolyamokon tehát megvalósultak *Eötvös Loránd*nak, a kilencvenes évek közoktatásügyi miniszterének, a legnagyobb magyar fizikusnak eszméi: „... tudományos az iskola, tudományos a tanítás ott, de csakis ott, ahol tudósok tanítanak. Hozzátehetem, hogy tudósok nem a sokat tudót, hanem a tudomány kutatóját nevezem.”

Ezek az első könyvtárostanfolyamokon diplomás szakemberek, az állami és az egyházi könyvtárak vezetői: jogakadémiai, főiskolai és középiskolai tanárok, papok stb. vettek részt. Közöttük olyan országosan ismert személyiségek, mint például *Rexa Dezső*, *Koczogh András* gimnáziumi tanárok, *Tömörkény István* a szegedi Somogyi Könyvtárból, s *Váró Ferenc* főiskolai tanár, a nagyenyedi Bethlen Könyvtár vezetője. A hivatalos résztvevők mellett — akik utazási költségtérítést és pótdíjat kaptak — önkéntes hallgatókkal is találkozunk: 1900-ban például bizonyos előadásokon hallgatóként részt vett *Gyomlay Gyula*, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja is.

A magasszintű, tudományos elméleti előadások mellett gyakorlati téren a háromhetes tanfolyamok az idő rövidsége miatt nem lehettek túl eredményesek, bár a budapesti nagykönyvtárak rendszeres bemutatásával, 1909-ben pedig a kolozsvári új egyetemi könyvtár megtekintésével is igye-

keztek bővíteni a hallgatók ismereteit. A tanfolyamok gyakorlati eredményének tekinthető a maga idejében korszerű könyvtárosi kézikönyv (*Ferenczi Zoltán: A könyvtártan alapvonalai. Bp. 1903. Athenaeum, 240 l.*) megjelentetése, amelyet az előadásokat közreadó sorozat első kötetének szántak. A jó példát, sajnos, nem követte a többi tárgy előadásainak kiadása. Negatívumként említhető még, hogy egy-egy tanfolyamnak mindössze 15—18 hallgatója volt, az 1898 és 1913 között tartott hét tanfolyamon tehát összesen 100—120 személy vett részt, ami a könyvtárak akkori viszonyait tekintve is édeskeves volt.

A századforduló idején rendezett könyvtárostanfolyamok mindemellett hozzájárultak a szakma megismertetéséhez, és ezáltal a könyvtárügy megbecsüléséhez, tekintélyének növeléséhez. Erre vall az a tény, hogy ebben az időben, 1901-ben a kolozsvári egyetemen jóváhagyták *Gyalui Farkas* egyetemi könyvtáros magántanári képesítését a könyvtártudományokból. A fontos eseményről helyesen állapította meg a *Magyar Könyvszemle*: „... különös jelentőséget ad az eseménynek az a körülmény, hogy a bibliográfia először foglal helyet általa magyar főiskolán a tudományos kollégiumok sorában... S a kolozsvári egyetem büszke lehet arra, hogy ebben megelőzte az ország első egyetemét.” (1901. 417. l.) A későbbiekben Gulyás Pál 1914-ben a budapesti, 1932-ben *Máté Károly* a pécsi, majd *Nyireő István* a debreceni egyetemen szerzett magántanári képesítést. Az általuk tartott fakultatív előadásokról, a résztvevőkről, vizsgákról stb. alig tudunk, pedig ezeknek és a hazai könyvtárosképzés előbbiekben vázolt első szárnypróbálgatásainak részletesebb feltárása, megismerése érdekes, esetleg továbbfejleszthető és felhasználható tapasztalatokhoz vezetne.

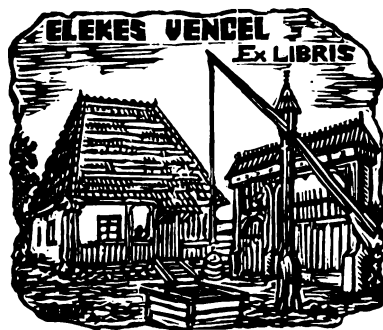
Az első közművelődési könyvtárostanfolyam a Tanácsköztársaság alatt

Ismeretes, hogy a századfordulót követő időszakban az állam, az egyház és a különféle polgári egyesületek szinte egymással versengve százával hoztak létre úgynevezett népkönyvtárakat, azzal a leplezetlen szándékkal, hogy azok az uralkodó rétegek politikai céljait, az osztályellentétek elmosását szolgálják. Ezért könyvanyagukat a szocialista eszmék elleni küzdelem jegyében állították össze. Mindamellett a fenntartók nagyobb anyagi áldozatokat nem hoztak, e könyvtárak részére sem megfelelő helyiségről, sem elegendő dotációról, sem képzett és fizetett személyzetről nem gondos-

kodtak. E közművelődési célokat szolgáló népkönyvtárakat legtöbbször tanítók, kántorok kezelték csekély alkalmi pénzjutalmak ellenében. Az első világháború előtti években — *Szabó Ervin* kezdeményezésére — csupán a főváros hozott határozatot az alsó-, a közép-, illetve a felsőfokú állások elnyeréséhez szükséges szakvizsgákról. (*Budapest székesfőváros könyvtárainál rendszeresített könyvtári szakvizsga szabályzata. 1911.*) E vizsgák alapján került például *Braun Róbert*, *Dienes László*, *Kőhalmi Béla*, *Madzsar József*, *Pikler Blanka* is könyvtári állásba. Ők alkották a magját annak a szellemi vezérkarnak, amely a Tanácsköztársaság könyvtárügyét irányította, és elsősorban rájuk épült az évszázados szellemi lemaradás behozására már a Tanácsköztársaság megalakulását követő ötödik héten megindított népkönyvtársképző tanfolyam szervezése.

Dienes László és Kőhalmi Béla könyvtárügyi politikai megbízottak ugyanis szinte napok alatt megszervezték az első közművelődési könyvtárosképző tanfolyamot, holott addig, amint Kőhalmi Béla írta: „A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa fennállásának húsz éve alatt nem jutott el odáig, hogy állandó népkönyvtári tanfolyamokat szervezzen.” Már 1919. április 24-én megjelent a Közoktatásügyi Népbiztosság 87.745/1919. számú rendelete a könyvtári tanfolyamról, amelynek feladatát így körvonalazta: „A Közoktatásügyi Népbiztosság az ország közművelődési könyvtárhálózatának kiépítése céljából egyelőre kéthónapos könyvtáros tanfolyamot rendez, melyet a jövőben a tudományos szakkönyvtárosképzéssel egyetemben az egyetemi oktatás egy tagozata gyanánt fog kiépíteni.” A tanfolyam tehát az egyetemen (főiskolán) felállítandó könyvtáros szak magja lett volna. Sajnos, az egyetemi tanszék az ellenforradalmi korszakban nem valósulhatott meg, és csak a felszabadulás után, 1949-ben jött létre.

Az első közművelődési könyvtáros tanfolyamot 1919. május 12-én *Fogarasi Béla* nyitotta meg a tudományegyetem központi épületében. A jogi kar VI. számú előadóterme alig tudta befogadni a megjelenteket. A tanfolyamra ugyanis 267-en jelentkeztek, közülük 179 hallgatót vettek fel, akikkel kezdte a tanfolyamra küldött 30 dolgozó is csatlakozott. A legelső előadás a könyvtárban témaköréből hangozott el, és ezen Dienes László klasszikus tömörséggel így fogalmazta meg a könyvtáros hivatását: „... a jó könyvtáros feladata nem az, hogy a könyveket kivegye-betegye és a polcokon rendben tartsa, hanem sokkal több és szebb ennél: a könyvnek elvezetése az olvasó lelkéhez.” Az általános könyvtárban tantárgyon belül még a tu-

dományos könyvtárakról, a könyvtár és a múzeum viszonyáról is beszélt Dienes László.

A *Könyvtárigazgatás és könyvtártechnika* keretében a beszerzést és katalogizálást, továbbá az osztályozó rendszereket ismertették. Az elméleti előadásokat is igyekeztek gyakorlatiasan oktatni. Így például *Braun Róbert* a *referenzszolgálat* kapcsán bemutatta és részletesen ismertette a leghasználatosabb 120—150 segédkönyvet. Hasonló alapaossággal tanította Kőhalmi Béla a *bibliográfiákkal* és a *katalógusokkal* összefüggő ismereteket. Kiemelt szerep jutott az olvasókkal való foglalkozásnak is. Az *Olvasás és könyvgyűjtés* tantárgyon belül *Varjas Sándor* az olvasás, *Váradi Irma* pedig az olvasók lélektanát adta elő. *Könyvtár és olvasó* címmel Dienes László is tartott előadást. Külön tárgyba foglalták a *Könyvpiar, könyvkiadás és könyvkereskedelem* tudnivalóit. A legjobb szakemberek ismertették a papírgyártás, a sokszorosító eljárások és a könyvnyomdászat kérdéseit. Az utóbbit *Kner Izidor*, a könyvkötéssel és az illusztrációkkal kapcsolatos tudnivalókat *Jaschik Almos* tanította, a tudományos antikváriumokkal *Lantos Antal* foglalkozott.

Példamutató kezdeményezésként kell kiemelni, hogy a könyvtárostanfolyam hallgatói általános műveltségük növelése érdekében részt vettek azokon a külföldi irodalmat ismertető előadásokon, melyeket *Babits Mihály* a világirodalomról, *Király György* és *Riedl Frigyes* a magyar irodalomról, *Benedek Marcell* a francia, *Rózsa Dezső* pedig az angol—amerikai irodalomról tartott.

Az elméleti órákat gyakorlati foglalkozások követték. Ezek során megtekintették a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárát, a Műegyetemi Könyvtárát stb. A legfontosabb könyvtárosi munkaköröket, az állománygyarapítást, a katalogizálást, az osztályozást és a nyilvános szolgálat munkafolyamatait pedig csoportokba osztva sajátították el a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár központjában. Tervezték a tanfolyamon elhangzott és gyorsírással rögzített előadások kiadását is, a megvalósításra azonban már nem maradt idejük. Csul-

pán Jaschik Álmosnak a művészi könyvkötésről tartott előadásai jelentek meg később, a húszas években könyvalakban.

Az első közművelődési könyvtárostanfolyam rövid, hathetes időtartama alatt csak a legfontosabb tudnivalókat sajátíthatták el a résztvevők. A képzés második szakaszára, a főiskolai keretekben tervezett írás-, könyv- és könyvtártörténet stb. tanítására már nem kerülhetett sor. Így is egyedülálló, úttörő vállalkozás volt: olyan könyvtárosokat akartak képezni, akik főhivatású könyvtárosokként képesek lettek volna a magyar könyvtárügy újjáteremtésére. Kőhalmi Béla a Tanácsköztársaság alkotó lendületére visszatekintve írta: „A terveknek is megvan a történelmi jelentőségük, tanulságosak is, de fontosabb mindennél, *mit indítottunk el*, milyen fejlődés útjára tereltük a könyvtárügyet, még ha a célt elérni nem is adatott meg nekünk. . . ” A felszabadulás óta sok minden megvalósult az alap-, közép- és felsőfokú könyvtárosképzés területén. De a gyorsuló idő igényeihez igazodó képzés megnyugtató, intézményes formáit máig sem sikerült teljes mértékben kialakítanunk.

A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének tanfolyamai 1937—38-ban

A Tanácsköztársaság leverését követően csaknem két évtizeden át nem volt szervezett könyvtárosképzés. Erről az időszakról állapította meg találan *Káplány Géza*, a Technológiai Könyvtár vezetője: „Mi, régebbi évjáratúak, akár egyszerű könyvtárosok, akár mint némelyek közöttünk, európai hírű bibliográfusok vagy nagy könyvtárak magas állású főigazgatói — tudományos előképzettségen felül, tisztán önszorgalmú munkánk útján: *autodidakta* módon váltunk *könyvtárosokká*.”

Határkőnek számított, amikor a harmincas évek közepén újjáalakult Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete egyik fő feladatául tűzte ki a könyvtárosok képzését. A saját hatáskörben rendezett tanfolyam szervezeti szabályzatát, tan- és vizsgarendjét az egyesület elnöke, *Fitz József*, a Széchényi Könyvtár főigazgatója dolgozta ki 1936-ban, és küldte meg a könyvtárigazgatóknak. Az igazgatók elvben elfogadták, hogy az új munkatársak felvételének előfeltétele a tanfolyam elvégzését igazoló vizsgabizonyítvány legyen.

A könyvtárosegyesület és a nagykönyvtárak önkéntes összefogásával ily módon megindított *első*, lényegében *társadalmi úton szervezett könyvtáros-*

képző tanfolyam 1937. február 1-től március 22-ig tartott, és 104 órás elméleti, valamint 96 órás gyakorlati képzésből állott. Az előadásokat a Tudományegyetem akkori bölcsészkar épületének (Múzeum krt. 6—8.) tantermeiben tartották, a gyakorlatokat pedig 2—2 hetes váltakozó csoportokban az Országos Széchényi Könyvtárban, az Egyetemi Könyvtárban, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban és a Technológiai Könyvtárban (a mai OMIKK, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár jogelődje) rendezték. Ezenkívül szombat délelőttként más könyvtárakat is meglátogattak, jártak a Magyar Tudományos Akadémia, a Statisztikai Hivatal könyvtárában, az Országgyűlési és a Műegyetemi Könyvtárban, s tanulmányozták az Egyetemi Nyomdát is.

A tanfolyam anyaga magában foglalta a könyvtári igazgatás és a könyvtárban gyakorlati kérdéseit, a könyvtárak együttműködését, a katalogizálás, a bibliográfia történetét és módszereit, a tizedes osztályozás és az egyéb könyvtári szakrendszerek kritikai ismertetését, a könyvkereskedelem, könyv- és hírlapkiadás, a nyomdászat és könyvkötés technikáját. Ezenkívül külön stúdium keretében foglalkoztak a középkori kéziratokkal, ősnymtatványokkal, az RMK-kötetek (Régi Magyar Könyvek) és az újkori kéziratok meghatározásával.

Az előadók nagy gyakorlati tapasztalattal és tudományos felkészültséggel rendelkező szakemberek voltak, közülük jó néhányan többször is jártak külföldön, minthogy 1936 után a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagja lett a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének (IFLA—FIAB), majd a Nemzetközi Dokumentációs Szövetségnek (FID). Így a korszerű könyvtári tapasztalatok birtokában magas színvonalon folyt a képzés. Ennek igazolására felsorolunk néhány érdekesebb témát: *Fitz József* a *könyvtári igazgatásról* tartott előadásában a könyvek és a könyvtárak társadalmi jelentőségét vizsgálta, tisztázta a könyvtárpolitika összefüggését a gyűjtőkörrel, kitért a könyvtárjogra, és vázolta a modern könyvtári üzemet, valamint a könyvtári adminisztráció szabályait. *Dávid Antal* egyetemi magántanár, a Fővárosi Könyvtár aligazgatója a *gyakorlati könyvtár-tan* keretében vérbeli könyvtáros szemlélettel mutatta be a könyv útját a könyvtárban, *Gulyás Pál* címzetes egyetemi tanár, nyugalmazott múzeumi igazgató a *bibliográfiai és könyvtári szakrendszereket* ismertette a legrégebb kortól kezdve a legújabb időkig. Előadásához csatlakozott *Asztalos Miklós*, aki aprólékos részletességgel bemutatta a legfontosabb hazai és külföldi bibliográfiákat, kézikönyveket, enciklopédiákat és lexikonokat.

Külföldön szerzett tapasztalatait *Witzmann (Veredy) Gyula*, a Fővárosi Könyvtár főkönyvtárosa a *tizedes osztályozás* tanításában kamatoztatta, ismertetvén a rendszer előnyeit, de egyben bírálatát is adta. Egy máig is időszerű témáról, a *könyvtárak együttműködéséről* *Buday Júlia*, az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ munkatársa tartott előadást. Beszámolt a nemzetközi kiadványcsere, a könyvtárközi együttműködés során megvalósult, illetve elérendő célokról (központi címjegyzék, a budapesti könyvtárakba járó kurrens folyóiratok jegyzéke stb.). *Goriupp Aliz*, a Széchényi Könyvtár munkatársa mintaszerű alapossággal ismertette a *katalógusok elméletét* és a *címleírás szabályait*, mint a könyvtári munka tulajdonképpeni ábécéjét.

A felsorolt, általános érdekű szaktárgyakon kívül a tanfolyamon *különleges irányú előadásokat* is tartottak: az ósnyomatványokról *Fitz József*, a régi magyar nyomtatványokról *Trócsányi Zoltán*, a középkori kéziratokról *Gabriel Asztrik*, az újkori kéziratok meghatározásáról pedig *Halász Gábor*, a második világháború végén a fasizmus áldozatává lett kiváló irodalmár. A művészi nyomdászatról *Kner Imre*, a könyv- és hírlapkiadásról *Máté Károly*, a könyvkereskedelemtől *Gergely Rezső*, a könyvkötésről pedig *Lessko Béla* adtak szakszerű tájékoztatást.

Az 1937. február és március havában rendezett tanfolyamra 82 hallgató jelentkezett (15-en vidékről). Közülük 77-en végig is hallgatták a tanfolyamot, és az 1937 áprilisában és májusában megtartott szóbeli és írásbeli vizsgán 70 könyvtáros szerzett képesítő bizonyítványt. Sajnos, közülük már igen sokan nincsenek az élők sorában, például *Bóka László*, *Dezsényi Béla* és felesége, *Szemző Piroška*, *Pálffy Miklós*. Munkásságukban gyümölcsözően kamatoztatták mindazt, amit e tanfolyamon tanultak. A többiek ma is — jóllehet nyugálományban — aktív tevékenységet folytatnak:

Csapodi Csaba, *Haraszthy Gyula*, *Kondor Imre* és mások, akik nemcsak megőrizték a tanfolyamon kapott sokszorosított jegyzeteket, hanem eredményes pályafutásuk során gyakran merítettek is belőlük.

Az első tanfolyam sikerét mutatja, hogy még ugyanabban az évben, 1937 decemberében megindították a második könyvtárostanfolyamot, lényegileg azonos tananyaggal. E második tanfolyamot könyvtárügyünk oly kiválóságai végezték el, mint *Sebestyén Géza* és *Varjas Béla*. Mások, például *Makkai László* történész vagy *Sötér István* irodalomtörténész egyéb tudományterületeken értékesítették azokat az ismereteket, amelyeket a könyvtárostanfolyamon elsajátítottak.

A második tanfolyamnak, amely 1938 márciusáig tartott, 30 hallgatója volt, közülük az 1938. áprilisi—májusi vizsgákon 24-en kaptak képesítő bizonyítványt. A két tanfolyamon tehát összesen 107-en vettek részt (férfiak és nők körülbelül fele-fele arányban), és 94 könyvtáros vizsgát is tett. A hallgatóság mintegy 80—85 százaléka egyetemi vagy főiskolai végzettséggel, 10—15 százaléka pedig érettségivel rendelkezett, és az ország 27 könyvtárából, intézményéből jártak a tanfolyamra.

A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete egy éven belül rendezett két tanfolyamának vitathatatlan eredményei alapján csak sajnálhatjuk, hogy újabb megismétlésekre a rövidesen bekövetkezett második világháború miatt nem került sor. A hallgatók — későbbi könyvtárigazgatók, könyvtárügyünk vezetői és rangos művelői — ugyanis a tanfolyamról a hasznos ismeretekkel együtt a tervek megvalósításához szükséges *könyvtárosi szemléletet* is magukkal vitték. Ahogy az egyik vizsgabizottság elnöke, *Káplány Géza* megjegyezte róluk: „... sokat tanultak, sokat tapasztaltak... De ezenkívül bizonyára még valami fontosat nyertek, mit úgy hívunk: *könyvtárosi öntudat*.”

★

E tanfolyamok történelmünk különböző korszakaihoz fűződnek, hiszen az elsőket még a Monarchia idejében rendezték, a következőt a Tanácsköztársaság nevezetes napjaiban, az utóbbiakat pedig már a Horthy-korszak ellentmondásos éveiben. Értékeikkel és hibáikkal — melyek híven tükrözik a kor társadalmi viszonyait — megérdemelnék a részletesebb, elemző feltárást. A hazai könyvtárosképzés előtörténetének kritikai feldolgozása mindenképpen hasznos volna a ma és a holnap könyvtárosai számára.

Dr. Móra László

Információs infrastruktúra

Az *infrastruktúra* közgazdasági szakkifejezés, melynek pontos jelentése — amint erre az ide vonatkozó szakirodalom rámutat — máig sincs mindenki által elfogadott módon meghatározva. A nemzetgazdaságon belül általában azok a létesítmények és tevékenységek tartoznak az infrastruktúrához, amelyek nem vesznek részt közvetlenül a termelőmunkában, de annak fontos elemei, feltételei, ezért sok esetben „háttérágazatoknak” is szokták őket nevezni, mivel az „előtérben” álló, közvetlenül a termelést és fogyasztást érintő tevékenységek „mögött” lehetővé teszik azok zavartalan működését.

Az infrastruktúra kifejezést először valószínűleg a napóleoni háborúk idején kezdték használni; ekkor főként azokat a létesítményeket, például kaszárnyákat, utakat, hidakat sorolták e fogalom körébe, amelyek segítik a katonai-hadászati műveletek sikeres végrehajtását.

A háttérágazat jellegre utal maga az infrastruktúra elnevezés is, amely latin eredetű. Az *infra* előjáró (prepozíció) jelentése: valaminél hátrább, valami mögött, valamint alul levő (dolog, jelenség stb.); ezt a térbeli elhelyezkedésre vonatkozó jelentést kiegészíti egy időbeli is, amely arra utal, hogy az egyik dolog a másik után következik, s ez úgy is értelmezhető, hogy rangban, értékben kisebb jelentőségű. Ilyen értelmezés nyilvánul meg abban a helytelen felfogásban, hogy a gazdaság szerkezetében az infrastruktúra csak másodlagos fontosságú.

Az infrastruktúra szerepe a gazdaság szerkezetében. A nemzetgazdaságon belül elsősorban az infrastruktúra teremti meg a termelés—elosztás—fogyasztás megfelelő színvonalú, folyamatos működési terét, úgynevezett „edényrendszerét”. Az infrastruktúrába a következő főbb ágazatok, létesítmények, szolgáltatások tartoznak: kommunális létesítmények, szolgáltatások (energiaelosztás, vízellátás, csatornázás); szállítás, hírközlés, távközlési hálózatok; városrendezés, kör-

nyezetalakítás, környezetvédelem; lakásellátás, lakáskultúra; kereskedelmi, vendéglátóipari, turisztikai szolgáltatások; egészségügyi, egészségvédelmi létesítmények és szolgáltatások; kulturális ügyek, oktatás, képzés—továbbképzés, népművelés, tájékoztatás; a közigazgatást, közrendet, jogbiztonságot érintő tevékenységek és szolgáltatások; végül a javító és karbantartó szolgáltatások, tevékenységek.

Az infrastrukturális ágazatok és a szorosabb értelemben vett termelő ágazatok (ipar, építőanyagipar, mezőgazdaság stb.) fejlődésében megfelelő aránynak, egyensúlynak kell kialakulnia ahhoz, hogy a gazdaság egésze kielégítő módon működjék. Ha az egyensúly megbomlik, ha az infrastruktúra lemarad, akkor ez károsan hat a gazdaság fejlődésére, sőt gátjává is válhat. A fejlődés egyik igen fontos tényezője a társadalom kultúráltsága, az általános és a szakmai műveltség, a képzettség színvonala. Ilyen értelemben az információs infrastruktúra, vagyis az információellátó intézmények és tevékenységek tervszerűen átgondolt és megvalósított fejlesztése a társadalmi-gazdasági előrehaladás egyik alaptényezője.

Gazdaságpolitika, információpolitika, információs infrastruktúra. Az ENSZ több mint tíz évvel ezelőtt a tíz legfontosabb világprobléma („globális kérdés”) közé sorolta az információ és kommunikáció ügyét, nemcsak a fejlődő, hanem a fejlett országok szempontjából is. Így merült fel annak gondolata, hogy az országok tekintsék gazdaságpolitikájuk szerves részének az információpolitikát, és hozzanak létre olyan információs szervezeti struktúrát, amely tervszerűen, összehangoltan, a hazai és a nemzetközi együttműködésre alkalmas módon építi ki a nemzeti információs rendszert. Az UNESCO világméretű programja, az UNISIST (*Könyvtáros* 1972/5. sz.) keretében ajánlásokat dolgoztak ki a nemzeti információs rendszer (NATIS = National Information System) felépítésére, ami alapját képezhe-

ti az egyes országok sajátosságaihoz igazodó információs infrastruktúrának.

A NATIS keretében mindenekelőtt azok a szervezetek kaptak hangsúlyt, amelyek a tudományos és műszaki tevékenységek információellátását szolgálják: a könyvtárak különféle típusai, az információs-dokumentációs központok, a kutatómunkára alkalmas levéltárak (irattárak, kéziratárak). Nyilvánvaló, hogy az ilyen értelemben vett NATIS nem foglalja magában mindazokat az intézményeket, tevékenységeket, amelyek egy ország teljes információs infrastruktúrájába tartoznak.

Már a KGST-tagállamok 1971-ben készült komplex programja is tartalmazta az információs infrastruktúra elemeit, amikor megfogalmazta az NTMIR (Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer) (*Könyvtáros*, 1974/7., 1978/1., 8. sz.) alapelveit, és hangsúlyozta, hogy a nemzetközi rendszernek a nemzeti információs rendszerek együttműködésére és ezáltal magasabb fokú szerveztségére, hatékonyságára kell épülnie. Mind az UNISIST, mind az NTMIR programnak lényeges tényezője tehát a nemzeti információs rendszer fejlesztése oly módon, hogy ez a gazdaságpolitikához kapcsolódó információpolitika útján valósuljon meg, és dinamikusan építse, fejlessze az információs infrastruktúrát.

Az információs infrastruktúra és az információs rendszerek szervezése. Minden építmény (struktúra) építőelemekből, ezek meghatározott rendszeréből épül fel. A NATIS-szal kapcsolatban utaltunk néhány építőelemre. Ezekkel együtt s ezeken túlmenően azonban az információs infrastruktúrát sokkal több elem együtteséből, kombinációjából kell felépíteni. A tágabb értelemben vett információs infrastruktúra elemeinek, rendszereinek körét a következőkben vonhatjuk meg: könyvtárak, dokumentumtárak, levéltárak, médiatárak; dokumentációs-információs intézmények, információkereső rendszerek, információelemző központok; referáló, indexelő, bibliográfiai szolgálatok, nyilvántartások; szakember-nyilvántartások, szakértői és egyéb személyi nyilvántartások; könyvkiadói és könyvkereskedelmi hálózat, információs „áruházak” (kliring álmások); faktográfiai információkat szolgáltató szervezetek (tényadatok, számadatok, statisztikák információs rendszerei); a technika házáinak interdiszciplináris és ágazati információs tevékenységei; tudományos tanácsadó és konzultációs szolgálatok, tapasztalatcsere szervező intézmények; ciklikusan ismétlődő, illetve alkalmi funk-

renciák, kongresszusok, ankétok, szimposiumok stb.; tudományos (társadalmi) egyesületek, társaságok információs tevékenységei; mérnöki (engineering) irodák (műszaki tervezéshez, kivitelezéshez kapcsolódó információs tevékenység); tudományos-műszaki és egyéb propagandatevékenységek, rendezvények, kiállítások, vásárok; állandó, illetve alkalmi szakbizottságok, témabizottságok információs tevékenysége; tömegkommunikációs rendszerek (napi- és szaksajtó, rádió, televízió, film, audiovizuális programok, műsorok); a tudományos ismeretterjesztés, tudománynépszerűsítés és felvilágosítás rendszerei; a művelődési otthonok és intézmények, múzeumok információs tevékenysége; lakossági információs irodák (például építkezési, lakáscsere-, közigazgatási, közlekedési ügyek intézése érdekében).

Az információs infrastruktúra elemeinek, rendszereinek körét természetesen még tovább lehetne bővíteni, finomítani. Most nem célunk a teljes körű ismertetés, inkább csak arra kívánunk rámutatni, hogy az információs infrastruktúra kialakításában, fejlesztésében milyen sokféle rendszert kell (vagy legalábbis célszerű) figyelembe venni. Az emberek többsége állandóan kétféle döntési helyzetben van: döntenie kell a szakmai munkájából adódó feladatokban, és döntenie kell a magánéletben (általában „az életben”) jelentkező problémákban. Jogosan szokták hangsúlyozni, hogy az információs infrastruktúra kiépítésében gondolni kell mindkét „döntési szféra” információs igényeire, szükségleteire. Mivel a munkában adódó feladatok s az életben jelentkező problémák dinamikusan változnak és változnak, új meg új követelmények elé állítják, esetenként innovációra (*Könyvtáros* 1982/3. sz.) készítik az információ-ellátó szervezeteket. Ez az innovációra való állandó készenlét teszi lehetővé, hogy az információs infrastruktúra megfeleljen a társadalmi kommunikáció feladatainak és az információáramoltatás valóban jól működő edényrendszerévé váljék.

Információs infrastruktúra és társadalmi kommunikáció. Az információs infrastruktúra alakításához tudatosan tervezett információpolitika (vagyis irányítás), megfelelő módszertan és a végrehajtó szervek együttműködése szükséges, ami országonként vagy gazdasági régiók szerint más és más „felállást” kíván. Hazánkban az információpolitika irányításában elsősorban a Minisztertanács Tudománypolitikai Bizottsága, a Művelődési Minisztérium, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, a Magyar Tudományos Akadémia, az ágazati és funkcionális minisztériumok, főhatóságok vesznek részt, természetesen figye-

lembe véve a már említett UNISIST és NTMIR programok követelményeit és esetenként más nemzetközi kapcsolódások lehetőségeit is, főként a számítógépes információs-kommunikációs csatlakozások terén.

Bár az információs infrastruktúra viszonylag új keletű kifejezés, a kifejlesztéséhez szükséges módszerek már elég régen ismertek. A két legfontosabb módszerbeli eljárás a hálózati elv és a rendszer szemlélet érvényesítése. Mindkettő a rész és az egész egymáshoz való helyes viszonyítására, illetve arra a gondolatra épül, hogy az *egészet* (a struktúrát) *alkotó részek* célirányos, mindig az *egész* felé „törekvő” együttműködése mennyiségileg s minőségileg egyaránt több, mint a részek pusztá matematikai összegeződése. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a hálózatszerű, rendszerelvű működés nemcsak ésszerűbb, de gazdaságosabb

is. Az információs infrastruktúrát alkotó könyvtári-információs és kommunikációs intézmények ilyen jellegű „összjátéka” nagymértékben hozzájárul a társadalmi kommunikáció hatékonyságához, dinamikájához.

A társadalmi kommunikáció az információk cseréjének, néha a szó kereskedelmi értelmében vett adásvételének színtere. Ez az a színtér, amelyen az információs infrastruktúra — az emberek érintkezésének változatos formáiban — állandóan „próbatétel” elé kerül. Ilyen helyzetekben mutatkozik meg, hogy az információs infrastruktúra milyen mértékben tudja előmozdítani az információk szabad áramlását, a jó kommunikációs közérzetet, és ezáltal mennyire tudja elősegíteni a művelt, jól tájékozott, a kulturális értékekre érzékenyen reagáló társadalom kialakulását, fejlődését.

Györe Pál

IRODALOM

Berend T. Iván : Napjaink a történelemben. 1980. Magvető. (Gyorsuló idő)

Corrigan, P. R. D. : Sociology and information science. = Journal of Librarianship, 1974. 2. sz.

Csernok Attila—Ehrlich Éva—Szilágyi György : Infrastruktúra. 1975. Kossuth.

Green, S. : The organization of planning of library activities in the UK in the context of NATIS. = UNESCO Bulletin for Libraries, 1977. 2. sz.

Györe Pál : Az ismeretközlés eszközeinek komplex feltárása szakkönyvtárakban. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1966. 2. és 3. sz.

Hajnal Albert : Szemléletek népgazdasági információelőadó rendszerekhez. = Közgazdasági Szemle, 1976. 7—8. sz.

Jackson, M. : Libraries and documentation centers and the communication environment. = International Library Review, 1976. 4. sz.

Lapozgató

A **Művelődés**, a romániai Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács folyóirata márciusi számának negyedéves, *Könyvtár* című mellékletében (1982/1. sz.) közli a romániai magyar könyvkiadás 1981. évi bibliográfiáját, a *Művelődés* júniusi számának könyvtári rovata pedig az Electrecord hanglemezgyár tavaszi magyar nyelvű hanglemezeinek jegyzékét adja közre.

A **bukovinai székely népmesék** kiadásával nagyszabású és országos jelentőségű feladatot vállalt magára a Szekszárdi Megyei Könyvtár. A négykötetesre tervezett sorozatból eddig két teljes kötet jelent meg ötezer-ötezer példányban. A kiadásra szánt 350 mesét *Sebestyén Ádám* gyűjtötte, és ő írta az első kötet bevezetését is. A nyelvészeti gondozás, a szójegyzékek összeállítása és a bukovinai székelyek nyelvéről írt tanulmány *dr.*

Rónai Béla munkája, a jegyzeteket *dr. Kovács Ágnes* készítette; a kötetek szerkesztője *Lovas Henrik* megyei könyvtárigazgató. Az 1979 őszén napvilágot látott első kötet Fábíán Ágostonné Györfi Mária 90 meséjét tartalmazza, a második, 1981—1982 telén megjelent kötet is Fábíánné — a Kakasdon élő óvodai dadus — meséivel, szám szerint 78-cal kezdődik, majd Mátyás Rózsika 9, Fábíán Ágoston 4, Györfi Rudolf 25, Györfi Rudolfné 2, és Györfi Ferenc 9 meséje olvasható a kötetben. A tervezett harmadik kötetben hét, a negyedikben kilenc mesemondó története várható. A mesélők többsége kakasdi, de hidasai, aparthanti, tabódi lakosok is vannak köztük, sőt egy Andrásfalváról elszármazott marosludasi (Románia) asszony meséi is olvashatók, illetve olvashatók lesznek a kötetekben. (1. köt. 392 l. — 80 Ft; 2. köt. 463 l. — 94 Ft.)

„Könyv-, folyóirat-, diafilm- és hanglezmezkatalógus”

Legutóbb az egymást követő azonos előtagú *összetett szavak* kötőjeles írásáról beszéltem, most kerítsünk sort az *azonos utótagúakéra!* A címbeli négy fogalom teljes alakja ez: *könyvkatalógus, folyóiratkatalógus, diafilmkatalógus, hanglezmezkatalógus*, de a helyesírási szabályzat 403. pontja megengedi a *kötőjeles rövidítést*; rendszerint csak az utolsó összetett szót írjuk ki teljes alakjában — s a címben így is tettem. Nem kötelező, csak *megengedett* dolog ez, de ha élünk vele, ne hagyogassuk el a szórészpótló kötőjelet, mert az félreértésekhez vezet.

„Ezután a *folyóirat* és hanglezmezkatalógus következik” — írja a Komárom megyei Könyvtáros (78. 3:10). Először azt hittem, a szerző és a szerkesztőség egy általuk ismert *folyóiratra* gondol, amely a mondat alanya lesz, de kiderült, hogy egyfajta *katalógusra*, csakhogt ezt nem adta tudtomra. Így kellett volna: *folyóirat- és hanglezmezkatalógus*. Az „üzem és művezetők” írásmód (Somogy, 77. 2:42) se tükrözi, hogy kétfajta *vezető*ről van szó, ahogt a „*fény és hőszigetelő függöny*” megoldás is hiányos (helyesen: *fény- és hőszigetelő*, Kvtári Figy., 78. 4: 416). A MÉM *Mérnök és Vezetőtovábbképző Intézete* szerkezet dőlt betűvel szedett első jelzője se mutatkozott összetett szónak a Mezőgazdasági Könyvtárosban (77. 2—3:5). „*Berkesi és Szilvási* kötetek”: semmi se jelzi, hogy nem a két íróról beszél egy cikk, hanem a könyvekről, így azonban mindjárt világos: *Berkesi- és Szilvási-kötetek* (Kvtáros, 81. 1:27). Ugyanilyen botlás a Fejér megyei Könyvtárosban három birtokos jelzős összetett szóból kettőnek az írása: „*Voltaire, Garcia Lorca és Csontváry-évfordulók*” (78. nov.: 68).

Még néhány hiba, szögletes zárójelben rögtön javítva is: „*felnőtt[-] és gyermekszolgálat*” (Komárom, 78. 3:30); „*a 30-as évek kabaré[-] és revüszínházainak világa*” (OSZK-híradó, 81.

9—10.: 181); „*Terjed az üzemtörténet[-], az üzemkrónika-írás*” (Veszprémi Horizont, 77. 1:27); „*közép[-] és kisüzemek*” (Fejér, 81. 1:51); „*épület[-] és alapterület-ellátottság*” (Tolna, 77. 2:3); „*kőolaj[-] és földgázkutatás*” (uo.: 83); „*szervező[-] és irányítókészség*” (Komárom, 78. 1:25).

Ne zavarjon bennünket, ha a *csontkitva kötőjelezett előtagot* a rákövetkező jelzős szerkezet alaptagja egészíti ki: a *párt-* és a *szakszervezeti irányítás* [értsd: a *pártirányítás* és a *szakszervezeti irányítás*] (rosszul: Pest m. Kvtáros, 80. 1—2:1); mind a *tartó-*, mind az *egyéb szerkezetek* (hibásan: Hajdú-Bihar, 77. 1:50); *gyermek- és középiskolai találkozó*k [értsd: *gyermektalálkozó*k és *középiskolai találkozó*k] (félrevezetően: Tolna, 77. 2:30); *felnőtt-*, illetve *ifjúsági kölcsönzőnk* [vagyis: *felnőtt-kölcsönzőnk*, illetve *ifjúsági kölcsönzőnk*] (kötőjel nélkül: Szabolcs-Szatmár, 80. 1:39); fontos *párt- és szakmai dokumentumok* (pontatlanul: A Berzsenyi Dániel M. K. évk., 80:73).

Elretentően tanulságos botlás Somogyból: „*a párt-, tanácsi-, intézményi- és tömegszervezeti vezetők*” (77. 2:48). Szerzőnk valójában ezt írta le: *pártvezetők* (helyes), *tanácsivezetők, intézményi-vezetők* (összetett szóvá font jelzős szerkezetek) és *tömegszervezeti vezetők* (szabályosan leírt jelzős szerkezet). A helyes megoldás: *párt-, tanácsi, intézményi és tömegszervezeti vezetők*. Ha a melléknévi jelzőket *főnévivé* alakítjuk, jogos, sőt szükséges a kötőjelezés: a *párt-, tanács-, intézmény- és tömegszervezeti vezetők*. A két megoldás összekeverése azonban elfogadhatatlan. E hiba melegegya: a tulajdonságjelzős szószerkezet meg az összetett szó (az is valamilyen jelzős szerkezetet rejt) azonosnak vétele s ebből következően a csak egyikre érvényes helyesírási szabálynak a másakra való logikátlan alkalmazása.

Szabó Ernő

Moskál Tibor

Moskál Tibor Budapesten született 1930. szeptember 14-én budafoki munkáscsaládból. A peremváros sajtósága világa meghatározó módon szült bele életébe, később pedig művészeti tevékenységébe is. Tizenöt éves volt, amikor elvesztette géplakatos édesapját. A családi tradíciót követve maga is a vasesztergályosságot választotta foglalkozásul. Ez s a később elsajátított marós szakma nyújtotta megélhetését mindaddig, amíg egészségi okok miatt rokkantállományba nem került.

A művészetek iránti vonzódása már gyermekkorában jelentkezett. Sok mindennel megpróbálkozott, amíg végleg önmagára talált. Édesanyja példájára 1946-tól 1958-ig színjászó volt, s közben filmoperatőri és rendezői tanfolyamot is végzett. Ez irányította figyelmét a díszlettervezés felé. A Hungária Gumigyár képzőművészeti körében igyekezett tudását elmélyíteni: itt *Antal Elemérné*, majd *Szőnyi Ferenc* festőművészek foglalkoztak vele. Első fa- és linómetszeteihez *Varga Nándor Lajos* Fametszet című könyve adta az útbaigazítást, a rézmetszet és a rézkarc technikájába pedig *Nagy Zoltán*, a Pénzjegynyomda neves művésze vezette be. A rajzolás biztonságát *Varga Nándor Lajos* magánakadémiáján sajátította el. 1975 óta tagja a *Janzer Frigyes* szobrászművész vezetete Mészáros László Képzőművészeti Körnek. Munkái először 1961-ben szerepeltek a képzőművészeti körök országos kiállításán, azóta harmincnegyele kollektív kiállításon találkozhatott a közönséggel. Munkái eljutottak külföldi kiállításokra, Lengyelországba, Jugoszláviába, Portugáliába, Romániába is. A Hazafias Népfrent XXII. kerületi bizottsága által a felszabadulás 20. évfordulójára hirdetett pályázaton az I. díjat nyerte el. A képzőművészet művelése mellett kiállításokat is gyakran rendez gyarákban és munkás művelődési otthonokban. E tevékenységéért 1978-ban megkapta *A szocialista kultúráért* kitüntetést.

Moskál Tibor az exlibris-művészet terén alkotta

a legtöbbet. E műfaj iránti érdeklődését a Kisgrafika-barátok Körével való kapcsolata keltette fel és erősítette meg. Máig mintegy 250 ex librist készített. Könyvjegyei fametszetek (akad közöttük többszínnyomatú is), linómetszetek és rézkarcok. Kisgrafikai alkotásaival a műfaj legrangosabb hazai kiállításain (Balatoni kisgrafikai biennálé, Ceglédi országos kisgrafikai kiállítás) rendszeresen találkozhatunk. Többször szerepelt tematikus exlibris-kiállításokon is.

Grafikusként a valóság nyelvén beszél. Témaválasztása, tárgyegyütteseinek egybefoglalása, határozott vonalvezetése, képkivágásainak hangulati töltése azonban éppúgy megóvja a szárazságtól, mint az érzelmességtől. Mint vasas, megtanulta tisztelni az anyagot; technikai megoldásaiban mindig az anyagszerűség határain belül marad. Kompozícióit a külső rend és a belső fegyelem teszi figyelemre méltóan egyéni alkotásokká. Témaköre nem túl gazdag ugyan, de saját világában magabiztosan mozog. Növénnyábrázolásai, virágos lapjai (közöttük színesek is) a mindjobban elsivárodó városok lakosainak természet iránti vágyakozását szólaltatják meg szinte himnikus fenséggel. Néprajzi tárgyú kisgrafikai busomaszkjaikkal, miskakancsóikkal, bálványhajtójukkal, pásztorfaragásaikkal a tárgyi hűségen túl az elsüllyedt kisparaszti világ iránti nosztalgiát hangsúlyozzák, egyben a szépség ősi forrásait is felidéznek. Városrészei topográfiai pontosságra törekednek, miközben a helyi hangulatokra is ráébredzenek. Külön fel kell hívnunk a figyelmet a dr. Olasz Éva számára készített ex librisére (a szemorvosnő az alkotó szemébe került vasszilánkot távolította el és a vakságtól mentette meg). Ez a lap a hála megnyilatkozása: a majdnem bekövetkezett tragédia éppúgy kiéreződik belőle, mint a felszabadulás öröme.

Moskál Tibor könyvjegyművészetét a dán *Nordisk Exlibris Tidsskrift* mutatta be Európa gyűjtőinek; ideje, hogy itthon is megemlékezzünk róla.

Galambos Ferenc

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár évkönyve 1977–1978

Ez az évkönyv (sorrendben a tizennyolcadik) nemcsak hasznos, de időnként érdekes olvasmány is. A kialakult szokásnak megfelelően a könyvtár működéséről készült — ezúttal két évet felölelő — jelentéssel kezdődik. Részletesen beszámol a központi könyvtár beszerzési és állományvédelmi, feldolgozó, olvasószolgálati, tájékoztató és propagandamunkájáról, a hálózat szakmai és módszertani irányításáról, valamint szervezeti és fejlesztési kérdéseiről. Ezt követik a központi könyvtár munkáját szemléltető számadatok táblázatai és a kiadványok felsorolása (számuk 1977-ben 41, 1978-ban 49 volt).

A kerületi és a fiókkönyvtárak, vagyis a hálózat tevékenységét külön jelentés tárgyalja, majd a kerületenként, ezen belül könyvtáranként tagolt statisztikai táblázatok következnek. Végül a könyvtár gazdasági munkájának alakulásáról kapunk tájékoztatást.

A központ és a hálózat vezető beosztású, valamint a tárgyévekben kitüntetett dolgozóinak névsorával, az oktatási és a továbbképzési formák, továbbá a tanulmányutakon jártak felsorolásával zárul a jelentés, amely jól érzékelteti a munka szerteágazó voltát és bonyolultságát, kellőképpen kiemeli az elért eredményeket, de nem hallgatja el a nehézségeket és a működésben jelentkező zavarokat sem, nevezetesen azt, hogy a feltételek hiánya, illetve egyéb okok miatt bevezetett korlátozások, a túlszűfolttság stb. következtében a kölcsönzőt és a helyben olvasott könyvtári egységek száma a tárgyalta időszakban csökkenő tendenciát mutat (más statisztikai forrásokból tudjuk, hogy ez az irányzat azóta inkább erősödött, mint gyengült). Kitűnik a jelentésből az is, hogy 1978-ban tetemesen csökkent a beszerzésre fordított összeg, s hogy az olvasók számának növelése a jelenlegi körülmények között nem valós célkitűzés. Megállapítja a beszámoló, hogy a hálózat fejlesztése az előzetes tervekhez képest rendkívül lassú.

A kötet — akárcsak a korábbiak — több érdekes tanulmányt is közöl. *Remete László* A szocio-

lógiai dokumentumbázis és információszolgáltatás helyzetéről, fejlesztési programjáról címmel készített elemzést (nem az évkönyv számára, hanem — vitaanyagként — a Társadalomtudományi Információs Munkabizottság megbízásából). *Kristálytisza*, könnyen áttekinthető szerkezete, tömör, mégis érthető megfogalmazásai, őszinte, szakszerű helyzetfelismerése mintául szolgálhat a más szakterületekről készülő hasonló vizsgáladásoknak is.

Berza László a Budapest története képekben 1493—1980 című várostörténeti képbibliográfia tervezetét teszi közzé. A rövid írás ismerteti az FSZEK Budapest Gyűjteményében évtizedek óta folyó munkálatokat, amelyek során mintegy 110 ezer cédula készült a Budapestet, illetve annak valamely részletét ábrázoló metszetekről, rajzokról, fényképekről. A cédulákon található leírás feltűnési — szükség esetén rövidítve — a képaláírást, a kép leelőhelyét, műfaját (metszet, festmény, rajz, fénykép), méretét, szerzőjét, színét, készítésének időpontját, részletes tartalmát. Az anyag csoportosítása nem kis gondot okozott a készítőnek, végül azonban kialakultak az elrendezés alapvető szempontjai, így már a remélhetőleg hamarosan megjelenő bibliográfia könnyen áttekinthető szerkezeti vázlatát is közölhette a szerző.

Bornemisza Lászlóné a központi könyvtár olvasószolgálati osztálya keretében működő tájékoztató szolgálat munkájáról írt összefoglalót, *Gál Katalin* a Szabó Ervin születésének centenáriuma megjelent Szabó Ervin-bibliográfia (*Remete László—Pataki Ferenc: Szabó Ervin. 1977. FSZEK. 122 l.*) anyaggyűjtésének lezárása után közreadott írások címjegyzékét állította össze. Ebben szerepel tíz korábbi publikáció is, amelyek kimaradtak az említett összeállításból. A 72 tételt tartalmazó pótláshoz névmutató is készült.

Gujgiczter Imréné fontos kérdéssel foglalkozik, az 1973 és 1978 közötti hat év alatt az FSZEK munkatársai közé belépett, majd ezek sorából eltávozott 30 éven aluli szakalkalmazottak kilépésé-

nek okait vizsgálja egy felmérés adatai alapján. A számok elég ijesztőek: hat év alatt a 117 belépő közül 63 hagyta el az intézményt (53,85 százalék!), még rosszabb az arány, ha az 1973 előtt munkába állóknak a vizsgált időszakban történt távozását is figyelembe vesszük (ebben az esetben a 117 belépőre 96 kilépő — 82 százalék — jut). A kilépések okait kutatva a szerző arra az eredményre jut, hogy többségük a rossz körülményekkel magyarázható: a nem megfelelő szociális ellátás és a munkaidőbeosztás, a lakáshiány, a közétkeztetés megoldatlansága, az alacsony bérek. Ezekkel nem érdemes foglalkozni, mivel intézményes megváltoztatásukra nincs lehetőség, a munkahelyi légkör, a beilleszkedés és a foglalkoztatás módszereinek megjavításáért azonban sokat lehet és kell is tenni.

Sz. Richlich Ilona a hálózatba tartozó könyvtárak gyűjtőkori szabályzatait és azok alkalmazásának eredményeit ismerteti. Megállapítja, hogy a szabályzatok kidolgozása óta eltelt két év alatt nem következett be lényeges változás az érintett könyvtárak állományában. *Kelecsényi Istvánné* a 12-es számú, kőbányai könyvtár olvasószolgálati munkájának 1975 utáni fejlődéséről számol be (ekkor került a könyvtár a Pataky István Művelődési Központ új épületébe). A megváltozott körülmények, a kedvezőbb feltételek új feladatok ellátására is alkalmassá tették a könyvtárt. A szerző idézi a *Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez* című, 1972-es dokumentumból a felsőfokú ellátást nyújtó könyvtárakkal szemben támasztott követelményeket, s összehasonlítja ezekkel a könyvtár viszonyait: az állomány, a személyi feltételek, a szervezeti felépítés, az állományfeltárás előnyös változásait, majd sorban bemutatja az egyes részlegeket: a kölcsönzőt, amely egyben hírlapolvasó is, az olvasótermet, a zenei és a gyermekrészleget. Ezután az olvasószolgálati tevékenység, az egyéni és a csoportos foglalkozások, a tájékoztatás változatos formáit, a könyvtár és a környékbeli iskolák között kiépült kapcsolatokat ismerteti.

Kerekes Pálné írása (Az olvasók számának alakulása és a szünetelések okai a gyermekkönyvtárakban) a könyvtárak statisztikai jelentései és a korábban (1969-ben, 1971-ben és 1975-ben) végzett felmérések adatainak felhasználásával az olvasólétszám alakulását elemzi. Megállapítja, hogy a beiratkozott alsó tagozatos tanulók száma 1968/1969-hez képest nagymértékben megnőtt, a felső tagozatosaké viszont erősen csökkent. A gyermekek lemorzsolódásában, kimaradásában

szerepe van a könyvtárak elhelyezkedésének, a lakóhely és a könyvtár közötti távolságnak; az állomány nagysága és minősége azonban — hála a gyermekkönyv-állomány gyarapodásának, illetve a választék bővülésének — véleménye szerint nem lehet kiváltó ok. A szerző megemlíti a könyvtárosok szerepét a gyermekolvasók igényeinek megismerésében, fejlesztésében, és hangsúlyozza az egyéni beszélgetések fontosságát is. Ez azonban — megítélésünk szerint — egyelőre csupán elvi deklarációnak tekinthető, ha a gyermekek és a könyvtárosok számát összevetjük egymással.

Böröczfy Károly Kölcsönzési formák a 6. számú könyvtár munkásolvasóinál című írásában az olvasáskutatás csábító, de veszedelmes területére merészkedett. Vizsgálódásai egy 1977-ben fél éven át végzett felmérésen alapulnak. 106 munkásolvasó 2011 könyvkölcsönzésének adatai álltak rendelkezésére ahhoz, hogy a kölcsönzött műveket jellegük, tartalmuk szerinti kategóriákba sorolva szabályszerűségeket állapítson meg a kölcsönzők és a kölcsönzések sajátosságairól, meghatározza az olvasókra jellemző „kölcsönzési alakzatok”-at. Nagy munkát fordított a szépirodalom, az ismeretterjesztő művek és más kiadványfajták osztályozására, csoportosítására, kategorizálására, abban a reményben, hogy ily módon megkülönböztethetővé teszi a kölcsönzések „lényeges” és „véletlen” vonásait. Végül az elemzés során szerzett tapasztalatokat összegezve egyebek között megállapítja, hogy a vizsgált olvasók érdeklődése kétharmad részben a szépirodalomra koncentrálódik. Nézetünk szerint a vizsgálódásban oly sok az ismeretlen és a véletlen tényező, hogy összefüggések, törvényszerűségek megállapítására a rendelkezésre álló adatokból nincs mód. Ezt a szerző maga is érezhette, hiszen cikke végén megjegyzi, hogy állításainak „egy része inkább kérdés”, de — szerintünk nem kellően indokolt optimizmussal — mégis bizik abban, hogy „későbbi intenzív kutatások” ezekre a kérdésekre megadják majd a választ.

A kötet végén az FSZEK dolgozóinak szakmai, tudományos és társadalmi munkásságáról talá-lunk összeállítást a nevek betűrendjében, ezt a központi könyvtár folyóiratainak jegyzéke (*Schusztér Ilona* munkája), illetve az intézmény különféle részlegeinek felsorolása követi. Kár, hogy az utóbbi csupán a központ, a kerületi és a fiókkönyvtárak címét tünteti fel, telefonszámaikat nem. (*Szerk. Dobos Piroska. 1981. [1982.] 228 l., 12 t.*)

Pálvölgyi Endre

A **Könyvtári Figyelő** 4. számából elsősorban egy, a könyvtárosokat régóta foglalkoztató kérdésről, a szakrészelegesítésről szóló vitacikkre hívjuk fel a figyelmet. *Horváth Tibornak* a *Fórum* rovatban megjelent írása „keletkezéstörténetét” tekintve is érdekes: valamikor 1977 táján készült, feleltéként a Könyvtártudományi és Módszertani Központban a szakrészelegekről összeállított áttekintésre, *Mándy Gábornak* *A szakrészelegesítés néhány kérdése. Elvek, tapasztalatok, alternatívák* című munkájára. Úgy tűnik, szenvedélyes állásfoglalása akkor okvetetlenkedésnek tűnhetett, hangja disszonánsan kirítt abból az eufórikus kardalból, amely az abban az időben nálunk újdonság varázsával ható szervezeti forma ünneplésére, nem is egészen jogtalanul remélt erényeinek dicséretére csendült fel. Az eltelt évek hazai eszmélkedései és külföldi tapasztalatai — ezek között nem utolsósorban éppen Mándy Gábornak az 1981. évi budapesti INTAMEL-konferenciára készített összefoglalása, nemzetközi összehasonlító adatokat tartalmazó elemzésének tanulságai — érlelték meg végül is az időt, teremtették meg a hangulati hátteret Horváth Tibor véleményének utólagos közzétételéhez. Azóta, úgy tűnik, megvalósult H. T. azon óhaja, „hogy a szakrészelegesítés ne váljék a soron következő dogmává”, s ma már nem számít eretnek véleménynek kritikája sem, a szakrészelegesítés mindenhatósága elleni fellépése. Értéktétele talán a következőkben foglalható össze: „Fejlett országokban a nagy public library-k könyvtárak és tájékoztatási intézmények együttesének egyenrangú részei, köztük sokoldalú és szoros kapcsolat van, szorosabb ez a kapcsolat, mint amit a szakrészelegek között egy könyvtáron belül nálunk elképzelték. A kapcsolat nem elv, hanem fizikai realitás, kábelekkal, terminálokkal, vizuális megjelenítőkkal stb. kiépített valóság. Ha egy közművelődési könyvtárnak ilyen rendszerben kell léteznie, ehhez képest másodrendű, hogy belső szervezete milyen, vannak-e szakrészelegei vagy sem, de nyilvánvaló, hogy a

szervezet kialakítását is a nagyobb együtteshez való tartozás befolyásolja. Nem az a kérdés tehát, hogy kellene-e a szakrészelegek, hanem az, hogy az itt vázolt könyvtári rendszer működéséhez milyen belső szervezet felel meg leginkább egy közművelődési könyvtárban...”

Hasonlóan izgalmas kérdésekkel foglalkozik a Figyelő külföldre kitekintő rovata is. Ebből *Papp István* egyéni hangvételű, saját reflexióival tüzdelte folyóiratcikk-ismertetését (*Karl Nyrennek* az amerikai könyvtárügy 1981. évi eseményeiről írt kommentárjáról) emeljük ki elsősorban, valamint *Rácz Aranka* szemléjét (az ismertetett angol, dán, nyugatnémet cikkek mintha magyarul szólnának a létet fenyegető takarékoskodásról), továbbá *a Bibliobusz vagy kiskönyvtár?* címmel közreadott skandináviai tapasztalatokat (*Orbán Éva* állította össze ezt az alapvető fontosságú szemléjét).

Ami a Könyvtári Figyelő eredeti cikkeit illeti, a lap folytatja az Országos Könyvtárügyi Tanács számára készült előterjesztések közreadását: ezúttal a *Bilincsi Lajos* által a főiskolai könyvtárak fejlesztéséhez összeállított szakmai irányelveket — pontosabban: ezek tervezetét — közli. A 10—15 évre szóló fejlesztési program — ahol ez lehetséges — normatívákkal is szolgál. *Frey Tamásné* egy skót kutató könyvtártudományi disszertációjának ismertetése kapcsán arra hívja fel a figyelmet, hogy ideje volna érvényesíteni a hivatkozásvizsgálatok megállapításait a hazai gyarapítási és tájékoztatási politikában, illetve gyakorlatban. *V. F. Barker* a disszertációk hivatkozásai alapján — a magyar vizsgálatokkal megegyezően — a kutatók által valamennyi szakterületen leggyakrabban használt dokumentumok sorrendjét a következőképpen határozza meg: folyóiratok, monográfiák, kongresszusi kiadványok, kutatási jelentések. Szerinte, ha a mindenkori utolsó ötven év anyagát szabadpolcon lehetne elhelyezni, ez a gyűjtemény 90 százalékban kielégítené a kutatók szakirodalmi igényeit. A veszprémi *Tóth Dezső* javaslata a videotex (teletext) televíziós rendszernek a hazai

pedagógiai információterjesztésben való felhasználására azért is érdekes, mert a rendszer, illetve szolgáltatás alkalmazására folytatott hazai kísérletekről, a szükséges televíziós készülékek kifejlesztéséről (Videoton) szintén hírt ad.

A *Könyvtáros* is beszámolt arról a vizsgálódásról, amelyet hét társadalomtudományi nagykönyvtárban, illetve intézetben végeztek a fiatal diplomások pályakezdési problémáiról. A felmérés eredményeit nemcsak a Magyar Könyvtárosok Egyesületének társadalomtudományi szekciója vitatta meg, hanem főbb megállapításait most a Figyelő is közzétette. Tanulmányozásukat elsősorban az intézményvezetők figyelmébe ajánljuk.

A Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatójának 1982/2-es száma hírt ad a *Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Könyvtári Koordinációs Tanács* megalakulásáról, és közli a tanács ügyrendjét is. A tiztagú együttesben hat egyetemi és három főiskolai könyvtárigazgató, illetve -vezető vesz részt az AGROINFORM képviselőjén kívül. A koordinációs tanács megalakulását előkészítő megbeszélés beszámolójából arról is értesül az olvasó, hogy az AGROINFORM a külföldi és a nemzetközi mágnesszalagos szolgáltatások hazai felhasználásán kívül foglalkozik a számítógépes adatbázisokhoz való közvetlen hozzáférés lehetővé tételével is: a megrendelt adatvégállomás (terminál) szállítása és a postai vonal kiépítése még ebben az évben várható. A tanácskozással résztvevői közül a könyvtárosok helyzetével, megbecsülésével kapcsolatban többen felhívták a figyelmet arra a kedvezőtlen jelenségre is, hogy a legjobb szakemberek közül mind többen hagyják ott a könyvtárat, és lesznek tagjai az alakuló vállalkozói munkaközösségeknek.

Az információkban gazdag számban több beszámoló foglalkozik a mezőgazdasági és élelmiszeripari hálózat részterületeinek elmúlt évi munkájával: közli a folyóirat az agrárfelsőoktatási intézmények 1981. évi könyvtári tevékenységét értékelő számvetést (ebből kiderül például az is, hogy a 17 oktatási intézmény közül még 5 nem tart könyvtárhasználati, szakirodalom-forrásismereti foglalkozást a hallgatók számára — bár a fejlődés szemmel látható, mivel 1980-ban még 8 könyvtárban nem volt ilyen oktatás); továbbá külön-külön összefoglalásokat ad a kutatóintézeti sakkönyvtárak, valamint a hálózati alközpontok és sakkönyvtáraik tavalyi helyzetéről, teljesítmé-

nyeiről is. (Visszatérve az agrárfelsőoktatási könyvtárak beszámolójára, a hozzácsatolt táblázat egyik rovatfejének téves szövegére kell figyelmeztetnünk az olvasót: a második rovat az 1981. évi gyarapodásnak nem a kötetszámát, hanem a forintértékét tünteti fel!)

A **Könyvtári Híradónak**, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tájékoztatójának augusztusi számában — mint várható volt — megjelentek az első reagálások a könyvtár főigazgató-helyettesének a májusi számban közzétett interjújára, mely a központi könyvtár állományapaszttási-selejtezési terveit jelentette be. A szenvedélyes hangú protestálók, *Pataki Ferenc* és *Remete László* nem az állományapaszttás szükségességét vitatják — ez a központi állomány katasztrófális raktári helyzete miatt elkerülhetetlen —, hanem a végrehajtás körülményeit, ütemét és az apaszttás tervezett méreteit, s a könyvtár történelmileg kialakult állományrészeinek védelmében emelnek szót, továbbá arra figyelmeztetnek, hogy az állományalakítás — gyarapítás, apaszttás — új útjainak és módszereinek megtervezéséhez előbb alaposan elemezni kellene az állományt. Tévedésekre is rámutatnak a hozzászólók. *Pataki Ferenc* például így: „Még egy idézet az interjúból: KÉRDÉS: »Hogyan fogalmazná meg röviden, hogy mire kötelez bennünket az igaz Szabó Ervin-i hagyomány«. VÁLASZ: »Mindenekelőtt annak belátására, hogy folyamatos apaszttásra szükség van...« Szabó Ervint elég sokszor félreértelmezték. De a magyar társadalom, a magyar könyvtárügy kiemelkedő építőmesterét ennyire manapság már nem szokásos.” *Remete László* pedig azt az állítást cáfolja, mely szerint a 60-as évek közepe óta nem volt állományapaszttás a könyvtárban.

A *Könyvtári Híradó* egyéb írásai közül kettő az FSZEK munkatársain kívül másokat is érdekelhet: a 35. sz., soroksári kerületi könyvtár történetét összefoglaló cikk szerzője, *Mayerné Baán Magdolna* például könyvtára helyismereti-helytörténeti munkájának ismertetése során nemcsak érdekességeket mond el a soroksári sváb lakosság hagyományainak megörökítését szolgáló könyvtári tevékenységről, hanem ötleteket is kínál e munkák módszereire, a gyűjtés területeire, a helytörténeti foglalkozások tömegbázisának kiépítésére, általában a helyismeretnek-helytörténetnek a könyvtár egész tevékenységébe való beépítésére vonatkozólag. Ugyancsak információgazdag az ideai ásothalmi olvasótáborról szóló beszámoló,

valamint a központi könyvtár olvasószolgálatának átszervezését ismertető cikk is.

A Csongrád megyei Könyvtáros 1982/1–2. (június) jelzésű száma ismét kitűnő bizonyíték arra, hogy amikor egy megye könyvtárosai híradójukban színvonalasan és szakszerűen szólnak saját magukról, egyúttal az egész hazai könyvtárügyről, illetve könyvtárügynek szólnak — beleértve a könyvtárpolitika irányítóit, esetleg a művelődésügy más területeiért felelős vezetőket is.

Nem csupán arra gondolunk most, hogy Szegeden az egyetemi könyvtár példája nyomán más könyvtárban is színvonalas olvasáskutatási műhelyek fejlődtek ki, és ezek eredményeinek vagy részeredményeinek időről időre fórumot teremt a megyei híradó (ebben a számban például *Szabó Éva* a makói fizikai dolgozók irodalmi ízléséről, *Sebesi Judit* 14 szegedi, illetve Szeged-környéki közművelődési könyvtár munkásolvasóinak könyvtári olvasmányairól, *Tokácsli Boglárka* a Somogyi Könyvtár versolvasóiról, *Jóó Sándorné* az 1977-ben felavatott szegedi Odessza-városrészi fiókkönyvtár törzsolvasóiról — 1981-ben az 1178 beiratkozott olvasó közül 218, 18,5 százalék tartozott a leghűségesebb olvasók táborába — publikált olyan írásokat, amelyek az országos ízléstérképeket is színesíthetik, vagy könyvtárhasználati modellek megszerkesztéséhez szolgáltathatnak „alkatrészeket”), sokkal inkább néhány, szinte mellékesen közölt beszámoló figyelmeztetéseit szeretnénk kiemelni: a rutin, a megszokás ellen emelnek szót ezek.

Messziről ugyanis azt gondolnánk, hogy a könyvek olyan ünnepei, ünnepségsorozatai, mint például a műszaki könyvnapok és a mezőgazdasági könyvhónap rendezvényei, író-olvasó találkozói szinte szertartásszerűen, évek, évtizedek óta bejárt utakon és bevált módokon folynak, holott az idők során nemcsak porszemek, hanem homokszemek is jutottak a kerékagyakba, s a lassuló kerekeket helyenként még kátyúk is marasztalják. Három írás kavarja fel a könyvünnepek körül kialakult állóvizet, egy negyedik pedig a megye zemenű- és hangtári részlegeinek csekély igénybevételével kapcsolatos gondokról-tennivalókról szól.

Az már csak ráadás, hogy az említett, továbbgondolásra, esetleg vitára ingerlő cikkek mellett bőségesen található egyéb, hasznos közlemények is a Csongrád megyei Könyvtárosban. Közülük csak egyre hivatkozunk, mivel legutóbbi szerkesztési ankétunkon a folyóirat-feldolgozással kapcsolatos gondokat, tanácsalanságot emlegette az

egyik résztvevő: a *Módszer* rovatban olvasható *Jakab Béla* cikke, *A folyóiratfeldolgozó feladatai*.

A Kisalföldi Könyvtáros 1982/1-es számának beköszöntő írásában a híradó új szerkesztő bizottsága gyökeres változásokat jelent be: „Miközben tiszteletünket fejezzük ki az elődöknek, akik részt kértek a kiadvány szerkesztéséből, ... ki mondjuk: mi mást szeretnénk.” — Miben nyilvánul meg ez a „másság”? Idézzünk tovább a beköszöntőből: „Szeretnők, ha olyan módszertani fórum lehetne, amely rendre bemutatja a könyvtári rendszereket, azok munkáját, sajátosságait. . . Az elkülönülés helyett a szoros kapcsolatokat kívánjuk építeni. . .” Az eszköz, a módszer, a számok fő szerkesztési elve pedig: „A füzeteket egy-egy témának szánjuk, azonos problémát igyekszünk. . . több oldalról bemutatni. . .”

Az új program szervezeti biztosítékait azáltal is igyekezett megteremteni a közreadó Győri Megyei Könyvtár, hogy a kiadók közé bevonta a Magyar Könyvtárosok Egyesületének Győr-Sopron megyei szervezetét, valamint a Hazafias Népfront megyei bizottságát, a szerkesztő bizottságba pedig a tudományos és szakkönyvtárak képviselőit is.

A tematikus számok összeállítására irányuló, beharangozott szerkesztői törekvés az első számban akként nyilvánul meg, hogy egyetlen írás — *Mónus Imréné* az elmúlt év statisztikai adatait elemző áttekintése — kivételével valamennyi cikk a gyermekkönyvtárakról, illetve a gyermek- és iskolai könyvtárügy különféle területeiről szól. Például cikket olvashatunk a megyében működő gyermekkönyvtárakról, a megyei könyvtár zenei részlegének gyermek látogatóiról, interjút a Csornai Városi-Járasi Könyvtár gyermekrészlegének könyvtárosával, módszertani írást egy szakmunkásképző intézetben folyó olvasónevelő tevékenységről, valamint tanulmányozhatjuk az első osztályosok környezetismereti órájához összeállított forgatókönyvet, amelynek témája: a tavasz. A *Kisalföldi könyvesházak* című rovat a győri Kazinczy Ferenc Gimnázium és Egészségügyi Szaképzőiskola könyvtárának kölcsönzési adatait, a *Hagyományok* című a soproni Berzsényi Dániel Gimnázium híres könyvtárát mutatja be.

A Győr megyei híradó szerkesztői arra is ügyeltek, hogy az új folyóiratot megfelelő nagyságú és formájú rovatcímekekkel tagolják. Kár, hogy elkerülte figyelmüket az egyes közlemények címének kiemelése: legalább az írógép nagybetűiből összeállított címsorokat kívánának a többoldalas cikkek, közlemények — most ugyanis a rovatokon belül összemósódnak a közlemények.

Mit? Honnan? Hogyan címmel hasznos segédletet adott ki az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ a könyvtári és a szakirodalmi információs tevékenységhez szükséges eszközök és berendezések beszerzésének megkönnyítése végett. Az OSZK KMK évek óta közzéteszi az *Információ a könyvtári és információs munka eszközeiről és berendezéseiről* című szabadlapon kiadványt, amely öt szakcsoportban (1. Számítástechnika; 2. Audio-vizuális technika; 3. Reprográfia; 4. Mikrofilmtechnika; 5. Szervezőtechnika) közli az új technikai eszközök legfontosabb adatait. *Kiglicsné Katona Rita* 1520 példányban megjelentetett összeállítása is az említett szakcsoportok szerint, ezeken belül pedig összesen 129 tételben, az eszközök, gyártmányok betűrendjében közli a gyártócégek, a forgalmazók, a szervizt végzők, valamint a külkereskedelmi tevékenységet folytató vállalatok és képviselők nevét. A füzet második fejezete a gyártó-, a harmadik a forgalmazó, a negyedik a szervizzel és a szolgáltatással foglalkozó cégeket sorolja fel betűrendben, minden esetben hivatkozásként a megfelelő gyártmány tétel-száma. Az ötödik fejezetben a külkereskedelmi vállalatok, képviselők és ügynökségek adatai találhatóak, szintén a már említett módon. (1982. 54 l. 8 Ft. — Soksz.)

Komáromi Kalendárium címmel hasznos kiadványt jelentetett meg a tatabányai József Attila Megyei Könyvtár. A bibliofil és helytörténeti szempontból egyaránt értékes, 85 × 113 mm-es kalendárium eredeti-jének pontos címe: *Ujj kalendariom... 1711*, kibocsátója *Töltési István*, Komárom város első állandó nyomdájának alapítója volt, aki Debrecenből 1686-ban került a Duna-parti városba. Első komáromi nyomtatványa 1705-ből való, s a kalendá-

riumokon kívül 1718-ig csupán két, illetve három könyvet bocsátott ki. 1737-ben halt meg, 1721-től haláláig azonban nincs adat működéséről. Mindezt, valamint a kiadványra, a kalendárium műfajára és a korra vonatkozó tudnivalókat a kötet utószava, *Tapolcainé Sáray Szabó Éva* tanulmánya foglalja össze. A szép papírra nyomtatott kötet a könyvtár házi sokszorosítójában készült, 500 példányban. (1982. [98 sztl. lev.])

Oktatóinak, illetve kutatóinak szakirodalmi munkásságát számba vevő bibliográfiát több könyvtár és intézet adott ki a közelmúltban. **A Pécsi Tanárképző Főiskola oktatóinak szakirodalmi munkássága II. 1973—1980** című, 400 példányban kibocsátott könyvvezetést — melyet a főiskola könyvtárának vezetője, *dr. Takács József* szerkesztett — a felsőoktatási bibliográfiák hagyományos rendjében: tanszékenként, illetve a főiskola egyéb szervezeti egységei szerint csoportosítja anyagát, függelékében pedig felsorolja a főiskola tudományos közleményeit és a központi könyvtár kiadványait is. Az 1575 tételes összeállítás folytatása a főiskola hasonló bibliográfiájának, amely az 1948-tól az 1972. év végéig terjedő időszakban megjelent publikációkat regisztrálja. (1982. 235 l.) — **Az Alumíniumipari Tervező és Kutató Intézet ALUTERV—FKI munkatársainak publikációi 1973—1979** című, 1981-ben kibocsátott bibliográfia szintén folytatás: előzménye a Fémipari Kutatóintézet munkatársainak szakirodalmi tevékenységét 1972 végéig számba vevő kiadvány (a Fémipari Kutatóintézet 1976-ban összevonták az Alumíniumipari Tervező Vállalattal). A kilenc tárgykör szerint csoportosított bibliográfiát az intézet nemzetközi tudományos és műszaki kapcsolatainak ápolását végző osztály állította össze. (1981. 65 l.) — **Az Állator-**

vostudományi Egyetem, Publikációk és tudományos előadások 1981 című jegyzék impresszum nélkül, 1982-ben jelent meg az egyetemi és főiskolai bibliográfiák szokásos rendszerében, a rövid bevezető szövegből kikövetkeztetve a központi könyvtár szerkesztésében. Mutatói — az ALUTERV—FKI jegyzékéhez hasonlóan — e bibliográfiának sincsenek. Az elsőként ismertetett pécsi főiskolai bibliográfia viszont nemcsak személynev-, hanem földrajzi mutatót is közöl, aminek átnézésére külön felhívjuk a könyvtári helytörténészek figyelmét. ([1982] 44 l.) — Mindhárom bibliográfia sokszorosítással készült.

Alapelvek az intézményi munka mozgalmi jellegének erősítésére címmel *Az általános művelődési központ munkájának szervezeti és tartalmi kérdései* nevű módszertani füzet sorozat 3. kiadványaként az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtár-tudományi és Módszertani Központ megjelentette *Köpf László* összeállítását. A Művelődési Minisztérium tárcaközi munkabizottságának megbízásából készült, 320 példányban sokszorosított füzet nyolc fejezete a következőkkel foglalkozik: a közművelődés mint társadalmi mozgalom; az úttörők és a kisdobosok érdekében az intézményben végzendő csapat- és közösségi munka feladatai, tevékenységi formái; a KISZ és az általános művelődési központ kapcsolata, az alapszervezetek munkájának tartalmasabbá tétele; a Hazafiús Népfront kapcsolata az intézménnyel; a szocialista brigádok, a szövetkezeti mozgalom és a munkahelyek művelődésének integrálására kínálkozó lehetőségek; az általános művelődési központok társadalmi vezetőségei, a pártszervezetek szerepe az intézmény irányításában. (1982. 34 l.)

Ajánló bibliográfia az Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny 1982/83. tanév[i] témáihoz címmel az Országos Pedagógiai Intézet sokszorosításban közreadta a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár és a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár munkatársai által összeállított tanulmányi segédletet, amely tantárgyanként, azokon belül pedig pályatételenként gazdag irodalmi forrásjegyzéket kínál a versenyben részt vevő több ezer diáknak. Ebben a bibliográfiai vállalkozásban csaknem tizenöt éves, sikeres könyvtári tevékenység eredményei öltének testet: a szombathelyiek például 1968 óta készítettek ajánló jegyzékeket a tanulmányi versenyekhez, 1973-tól pedig a debreceni könyvtárral közösen állították össze a bibliográfiákat, és a füzeteket évenként felváltva adták ki: 1979-ben az Országos Pedagógiai Könyvtár vállalta magára a kiadás terheit, de a szerkesztési munkákat továbbra is a két könyvtár végzi. A helyismereti tételek irodalomjegyzékét minden megye külön állíthatja össze és csatolhatja a bibliográfiához. A sorozat szerkesztője *Pethő Gyula*, a Szombathelyi Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese. Az OPI révén a füzet eljut minden középiskolába, a debreceni könyvtár előzetes kiadványjegyzékei alapján pedig a közművelődési könyvtárak is megrendelhetik. 1982-ben 436 példányra tartottak igényt a tanácsai könyvtárak — ez a szám kevésnek tűnik, mivel benne van a Vas megyei könyvtárak rendelése is. (1982. 18, 72 l.)

100 éves a halasi sajtó címmel az első kiskunhalasi újság megjelenésének centenáriuma alkalmából rendezett kiállításhoz képes összeállítást adott ki a városi-járási könyvtár és a Bács megyei Lapkiadó Vállalat. A *Fekete Dezső* által szerkesztett nyolcoldalas rölpap hasonmásokat közül a halasi sajtó legérdekesebb korszakaira jellemző újságoldalakról, továbbá eseménynaptárt, amelynek két szélső dátuma 1882. szept. 17. — ekkor jelent meg a *Halasi Újság* mutatvány-száma —, illetve 1981. november 1. a *Vörös Szikra* Tsz üzemi újságjának megindulása.

A Szépirodalmi gyűjteményes kötetek elemző katalógusa című kiadványt, *Csoma Mihályné* és *Bori Erzsébet* összeállítását második, változatlan utánnyomásban, 1200 példányban jelentette a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Az antológiákban közölt írásokat feltáró fontos segédletet a *Könyvtáros* 1981. évi 7. számában *Lakatos András* ismertette.

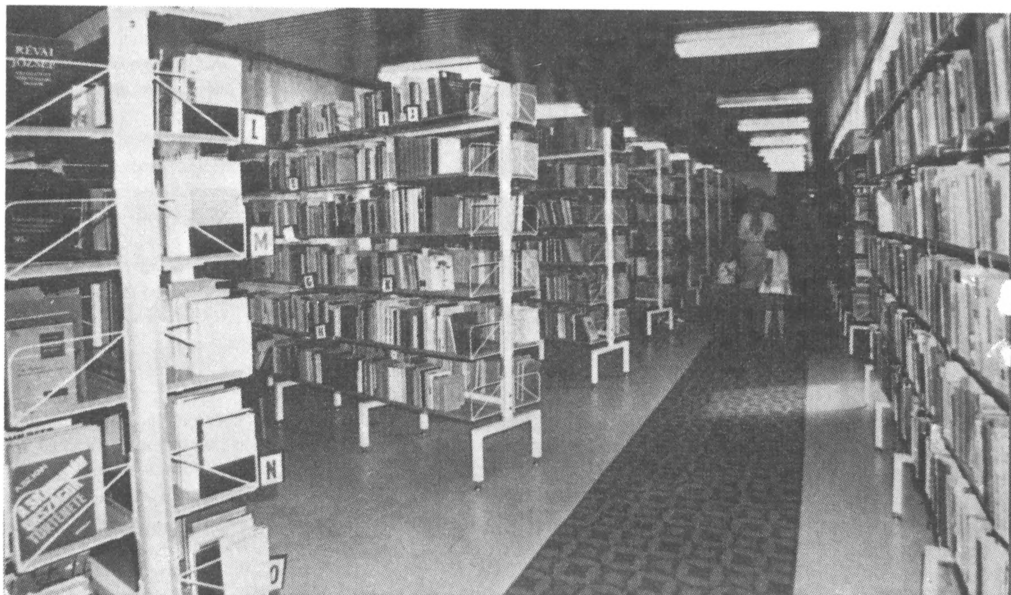
A Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatóság műszaki könyvtárának szakosított dokumentumjegyzéke címmel a KPM—LRI Repülésügyi Tájékoztató Iroda jegyzékét adott ki a könyvtár állománygyarapodásának a műszaki-gazdasági ismeretek bővítése szempontjából hasznosítható részéről. A kiadvány három részre — ezen belül számos alcsoportra — tagolódik: az első rész a legfontosabb repülési szakkönyveket, a második az egyéb műszaki és gazdasági szakterületek irodalmát, a harmadik a könyvtár folyóirat-állományát veszi számba. A jegyzékhez egyetlen mutató készült, ez a második rész betűrendes tárgymutatója — lényegében szakcsoportjainak részletesebb tartalmi kifejtése —, amely sem tételszámokra (ilyenek nincsenek is a jegyzékben), sem az oldalszámokra nem utal. (1982. 72 l.)

Óvodások a könyvtárban a címe annak a forgatókönyv-gyűjteménynek, amelyet a Dunaújvárosi Munkásművelődési Központ keretében működő városi-járási könyvtár jelentetett meg gyermekkönyvtári módszertani füzetsorozatának első kiadványaként. A *Zombory Mária* által összeállított hat forgatókönyv címe, illetve témája: Te is benne vagy a könyvekben!; Háziállatok; Az erdőben; Mindenki dolgozik!; Közlekedés; Színek. Az impresszum nélküli, 1982-es évjelzésű, szerény sokszorosításban kiadott gyűjteményben minden csoport lapszámozása újra kezdődik.

Október 1-ig a szerkesztőségbe érkeztet periodikus kiadványok: Gyarapodási jegyzék 1982/1. sz. (jún.—júl.) (az Országos Széchényi

Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ könyvtártudományi szakkönyvtára); *Irodalomkutatások. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke, 1982. szeptember* (Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Könyvgyarapodás 1982. I–II. negyedév* (MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Könyvtár); *Könyvtár és Művelődés. Könyvtárügyi információk vezetőknél. 1982/1. sz. Az iskolai könyvtárakról* (OSZK KMK); *Könyvtári Tájékoztató 1982/9. sz., szeptember*. Melléklete: *Sajtófigyelő 1982. ápr. 1.—július 31.* (Nagyközségi és Járási Könyvtár, Edelény); *Közművelődési cikkek jegyzéke. 1982. január 1-től június 30-ig megjelent folyóiratokból* [Móricz Zsigmond Megyei Könyvtár, Nyiregyháza]; *A magyar állam- és jogtudományi irodalom bibliográfiája 1982/1. sz.* (Országgyűlési Könyvtár); *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája 1982/1. sz. M 27629—M 28069.* (OSZK KMK); *Magyar közgazdasági irodalom 1979. Szakbibliográfia* ([A] Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára); *OMIKK Híradó 1982/8. sz.* (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); *Somogyi Honismereti Híradó 1982/1. sz. Marcali szám* (Somogy megyei Tanács — Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár, Kaposvár); *Szakirodalmi Gyorstájékoztató 1982/8. sz.* ([A] Testnevelési Főiskola Könyvtára); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból 1982. augusztus* (Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Tájékoztató jegyzék vezetők számára 1982/8. sz., augusztus* (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Tájékoztató külföldi szociológiai folyóiratokról 1982/8., 1982/9. sz.* (Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár); *Területi orvosi bibliográfia 2. sz., 1981. július—1981. december. Az MTA Veszprémi Akadémiai Bizottságához tartozó megyék szakirodalma* (Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Vezetői Információ 7. sz., 1982. szept. 3.* (Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola, Főiskolai Könyvtár, Győr); *Zenei Szakirodalmi Tájékoztató 1981/1. sz., január—március* [Bartók-émlékszáml] (Állami Gorkij Könyvtár).

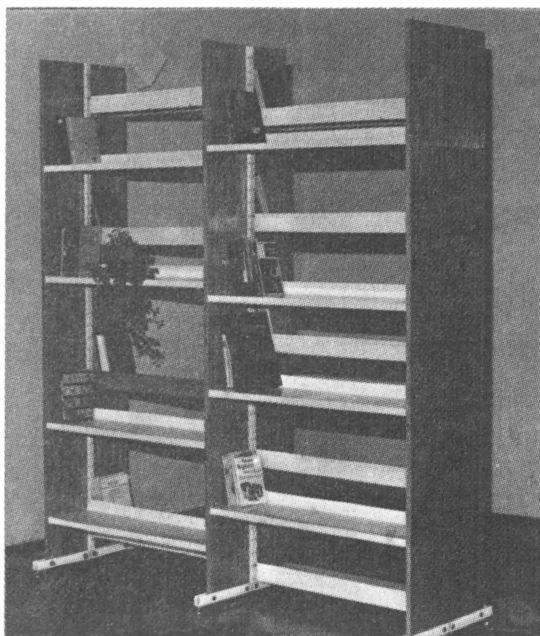
Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

MERABONA és **TÉKA**
típusú bútorainkat

**MEZŐGÉIPARI
SZÖVETKEZETI
KÖZÖS
VÁLLALAT**

**SZANY
ADY ENDRE ÚT 38.
9317**

MOSKÁL Tibor
ex libriseiből
(Cikkünket lásd a 688. oldalon)

